

MAKKAI SÁNDOR

A MI ÚTUNK

ELMÉLKEDÉSEK, BESZÉDEK, ELŐADÁSOK,
TEMETÉSI BESZÉDEK, CIKKEK

AZ IFJU ERDÉLY KIADÁSA
CLUJ-KOLOZSVÁR

1929

»Lyceum«-könyvnyomda, Turós Lajos, Cluj-Kolozsvár.

EZT A KÖNYVEMET
A SEPSISZENTGYÖRGYI
SZÉKELY—MIKÓ-KOLLEGIUMNAK
AJÁNLOM,
1908 JUNIUSÁBAN TETT
ÉRETTSÉGI VIZSGÁLATOM HUSZÉVES
ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL
HÁLÁS SZÍVVEL EMLÉKEZVÉN MEG
A LELKI ÉDESANYA SZERETETÉRŐL.

I. Kor. 13. r. 13. v.

E L Ő S Z Ó,

Ebben a könyvemben az 1926.-ik évtől kezdve írt és elmondott beszédeim, előadásaim foglaltatnak, megtoldva néhány cikkel, melyeket többnyire aktuális kérdésekről vagy alkalmakkor írtam.

Ezek alatt az évek alatt Isten kegyelméből nagyon sok alkalmam volt ígét hirdetni és bizonytságot tenni Erdély különböző gyülekezeteiben; az itt közöltek csupán egy kis része annak a több száz beszédnek és előadásnak, amelyeket tartottam. Talán tükröznek valamit így is annak a világnak arculatából, melyhez az evangelium általam is küldetett és abból az evangeliumból, mely Isten hatalma minden hívőnek üdvösségére.

Szolgáljon e könyv lelkek építésére és Isten dicsőségére.

Kolozsvárt, az Úr 1929.-ik esztendejének Husvét ünnepén

M a k k a i S á n d o r.

I.

„A teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre“.

II. Tim. 3. r. 16. v.

ISTEN GYÖNYÖRÜSÉGE.

Máté ev. 3. r. 17. v.: „És ímé, egy égi hang ezt mondja vala: Ez amaz én szerelmes fiam, akiben én gyönyörködöm.“

A föld porából alkotta őt az Isten és a maga lelkét lehelte belé. Megelevenedett az első ember: Ádám. És Isten látta, hogy amit teremtett, az jó és gyönyörködött benne.

Mi volt a szép, a gyönyörűsége az első emberben? Az, hogy *nem ismerte a bűnt*. Gyermeki tisztasággal és ösztönösséggel sugározta vissza Teremtője arcát. Olyan volt, mint egy földönjáró angyal.

Istennek ezt az első, tiszta gyönyörűségét, az első Ádámot, a bűnt nem ismerő embert beszenyenyezte, megróntotta és összetörte a Bűn.

Vége lett a Teremtő gyönyörűségének, műve csodálatos koronájának, nem talált többé örömet a világban s bús haragja, kárhoztató ítélete a bűnnel együtt sújtotta a megromlott embert is.

A bűn zsoldja, a Halál úrrá lett az ember felett. A Bűn maga pedig a megrontott ember által Istenre tört: céljainak, akaratának, szent életének a világból való kiirtására.

A Sátán diadala azonban az embernek szenvedése lett. Isten képe nem töröltetett le róla teljesen s a Sátán olcsó, csaló, hazug ajándékrongyai sohasem tudták vele elfeledtetni ősi tisztaságát, igazi lényegét, mennyei Atyját és otthonát.

Minél súlyosabb láncokat rakott reá a Bűn, minél jobban elhatalmasodott rajta, annál hevesebben tört föl a nyomorult rab lelkéből a szabadulás vágya, zsarnokának gyűlölése és Isten utáni épedő szenvedélye.

De aki az ember megromlása miatt leginkább szenvedett, az az Isten maga volt. Minél jobban lángolt föl szent haragja a Sátán ellen, annál inkább megsajnálta a bűn nyomorult áldozatát, az embert. A maga elrontott, isteni művét sajnálta benne s évezredek át elkészítette győzedelmes haditervét a világot bitorló Gonosz ellen. Atyai szívét nagy könnyörület lepte el s mikor látta, hogy az ember magától többé meg nem tisztulhat, elégtételt megbántott szívének soha nem adhat: ingyen kegyelemből megalkotta a második Ádámot: Krisztust.

És Isten másodszor gyönyörködött a maga feleséges művében, az emberben, de most már megzavarhatatlan, elronthatatlan, örök gyönyörködéssel.

Istennek ez a második gyönyörűsége a második ember, Krisztus.

Mi a szép, az örökszép és örökgyönyörű a második emberben, Krisztusban?

Az, hogy *Ő ismeri a bűnt és mégis szent*. Öntudatos tisztasággal sugározza vissza mennyei Atyja arcát. Nagyobb az angyaloknál, mert megkísértve győzött a Bűn felett. Szembeszállott a Sátánnal, akinek minden hatalmát és fegyverét világosan ismerte s önfeláldozó szeretetével győzve a gyűlölet lelkén, megnyitotta testvéreinek, a megrontott embereknek a szabadulás, az Istenhez térés útját.

És attólfogva az Isten igazi gyönyörűsége az *öntudatos keresztyén élet*, amely a szenny és a bűn világában, nem hunyva szemet a gonosz előtt, harcba száll a maga és a más bűnével s megkísértetve győz.

De ilyen életre csak az képes, aki a Krisztusé. Isten mibennünk is csak abban gyönyörködik, ami krisztusi.

De hol vagyuk mi a Krisztustól? Hogy állhatunk mi meg a Kereszt mértéke alatt?

...Krisztus örökre felettünk áll, de lehet *imádni* azt a mértéket, amit el nem érhetünk. Krisztus örökre nagyobb, mint a mi szivünk, de lehet *szeretni* azt, aki nagyobb a mi szivünkénél és mindent tud.

Imádó szeretet alázatos sóhaja előtt megnyílik az ő szívében az ablak, melyen át Isten néz reánk s mi Istenre. És *ezen* az ablakon át Isten *gyönyörködve* néz reánk.

ZÁKEUS.

*Luk. 19. r. 1—3. v.: És bemen-
vén, általméne Jérikhón. És íme,
vala ott egy ember, akit nevéről Zá-
keusnak hívtak, és az fővámszedő
vala, és gazdag. És igyekezék Jézust
látni, ki az; de a sokaságtól nem
láthatá, mivelhogy termete szerint kis
ember volt.*

Az újjászületés képe ez a történet. Az igazi élet akkor kezdődik, mikor a Krisztus a lélek számára életté és valósággá lesz. Ez történt Zákeussal.

1. *A történet színhelye Jerikó.* Különös hely az evangéliumban, mely úgy szerepel, mint a gazdagok jóillatú városa, de ugyanakkor a vak Bartimeus kolduséletének színtere is. E város Jeruzsálembe vivő útján leselkednek a rablók, akik félholtra verik azt a kalmárt, akin az irgalmas samaritanus könyörült. És itt székel a vérszopó fővámszedő, Zákeus is. A gazdagok, koldusok, kalmárok, útonállók, jó-

tevők és vámszedők e városa mi lehetne egyéb, mint ennek a *világnak* a képe? A Jerikóba jövő Jézus a világba jövő Krisztus kiábrázolása. De Jézus csak *átalme gy* Jerikón, útjának célja Jeruzsálem, a Golgota. *Átalme gy* a világon, a kacagó, jajgató, leselkedő, gyilkoló, vásártűtő, kizsákmányoló világon, vállán az isteni szeretet keresztjével. Hogy fogadjátok őt átvonuló útján?

Zákeus fővámszedő, gazdag, de törpe, torz ember volt. Két jellemző vonása a *törpéség és kegyetlenség*, mely nála összefügg. Foglalkozása a fővámszedőség, a hatalomtól bérbevett adók lelketlen fölhajtása, zsarolás, szipolyozás, saját vérein való kegyetlenkedés. Az érzéketlen, kemény sziv és a hóhéri lelkület szükségképen alakult ki benne. A gyűlölet azzal állt bosszút rajta, hogy törpességét gúny tárgyává tette. S ez még keményebbé tette őt. Az lett a törekvése, hogy letiporja azokat, akik testi torzságát kigúnyolták s aranyhegyet építsen harácsolt pénzéből, hogy annak tetején hatalomban és gőgben, rettegett gazdagságban és élvezetekben nője túl gyűlölőit. *Zákeus magas, nagy* akart lenni s ezt a Mammon által remélte, nem látva, hogy ez a nagyság még a testi törpéségnél is alacsonyabbá teszi őt, lélekben torzzá és nyomorékká. Így lesz a *törpelelkűség képévé*. A mi lelki nyomorúságunk megszégyenítő tükrévé. A mi világunk a lelki *Zákeusok*, a kicsi, torz lelkek világa. Korunk, életünk

kétségbeejtően mutatja a lelkiség sorvadását. Nagylelkűség, nagyszívűség, lelki magasság helyett boszúsúszomj, gyűlölködés, porbancsúszó érzékiség, a magasból lehajló könyörület helyett az elbukottakon való nagyképű botránkozás és kárörvendő szenteskedés, utálatos, hazug, csúszómászó, féreglelkű embervilág, melyet törpesége kegyetlenné tesz, hogy másokat meggyötörjön s ebben élvezze a nagyságot. Ezzé tette a világot az Istentől, a lelki nagyságtól való elszakadás. A Sátán járma, akit a költő olyan megrendítő igazsággal nevez *féregistennek*, akinek bibliai neve a legyek, csípős rovarok és férgek urát jelenti.

2. Zákheus *igyekezett Jézust látni: ki az?* Hallott a Messiásról és dicső, fenséges *daliára* gondolt. Daliát, óriást akart látni *a törpe*. A törpe *titokban* mindig az óriásokkal álmodik és boldogtalan szívébe édeskeserűen nyilalik bele: én is *nagynak, magasnak* voltam szánva, úgy kellett volna születnem, az akarok lenni. S csak akkor látta meg igazán a maga törpeségét, amikor várta az óriást. És ez annyira kínozza, hogy gúny, szitok, kődobálás közt kapaszkodott a fára, mert arra vala elmenendő az óriás. Szívében izzó kíváncsiság gyúlt: hasonlítok-e hozzá bár egy vonásban? Lehetek-e olyan valaha, mint ő? *Helyettem* nagy ő, a magam álmodott nagyságát csodálhatom benne, látnom kell mindenáron! Ime a képe a törpe léleknek, amely

megszomjuhozta a lelki nagyságot! Bármily utálatos is a törpe szív, titokban óriással álmodik: én is nagylelkűnek voltam szánva, az akarok lenni. És ha kínozza a törpeség s Jézushoz vonzza a lelket a nagyság vágya, aki meggyűlölte lelke nyomorékságát s úgy megy Krisztus elé, mint aki helyette, érte nagy, az találkozik vele, annak valóság lesz az Úr. Mi történt? Zákeust nem a Jézus külső nagysága hódította meg, hanem az a *nagylelkűsége*, hogy meglátja és megszanja épen őt, akit mindenki gyűlölt. Naggyá lett lelkében azáltal, hogy Jézus szemében láthatóvá lett. Többé nincs szüksége külső magaslatra, sietve száll alá és örömmel fogadja őt. Felnyílik hitének szeme és meglátja Krisztusban az Isten nagyságát és a maga igazi nagy életét. Meghódítja farkasszívét az isteni szeretet édes, végtelenül könyörületos *lehajlásának* égiséjéig *magassága*.

A világ megbotránkozott rajta, hogy Jézus ehez a bűnös emberhez ment be szállásra, de aki *önmagáról* tudja: én vagyok a bűnös ember, az tudja egyedül, hogy Krisztus a *kegyelmes* Isten és Zákeus boldog, szent tékozlásával szórja szét addigi kincseit s siet gyógyítani a sebeket, melyeket vert, mert *újjászületett* azáltal, hogy megszületett neki a Megváltó. Idvessége lett annak a háznak, ahol a törpe szív Ábrahám fiának, a *hit* gyermekének bizonyul, aki Krisztusban Istent karolja át. Érette

jött Krisztus, hogy megkeresse és megtartsa azt, ami elveszett. A legnagyobb magasság: az isteni Szeretet keresi a mi törpe szívünket, hogy megtartsa azt. Nem álmodtunk-e róla törpeségünk kínos éjszakáin? Most már nem álom, eljött, itt van. Krisztusban a miénk a lélek végtelen, tökéletes óriásélete.

SZEGÉNY MAGYAROK KARÁCSONYA.

Lukács ev. 2. r. 7. v.: „...és helyezteté őt a jászolba, mivelhogy nem valának helyök a vendégfogadó háznál.

Nagy vígasztalás, reánk, szegény magyarokra nézve, hogy az isteni Gyermekek az emberi szegénység mélységében, sötét istálló jászolszalmáján született. A Karácsony minden szépségéből ma az a legszebb és legszívhezszólóbb a mi számunkra, hogy a Megváltóra születése óráiban semmi fény nem esett a környezetéből, hogy a világ semmivel sem emelte megjelenésének jelentőségét, hogy teljes ellentétet jelentett azzal, ami körülvette s mindent önmagában hordozott, ami élet és jövő. Rembrandt „A pásztorok hódolata“ című képén a Gyermekekből sugárzó fény világítja meg a szülők és a pásztorok arcát, maga az istálló ijesztően és halálosan sötét. A karácsonyi evangéliumnak ez a legmélyebb és legáldottabb titka: lehetséges egy olyan élet, amelyet nem a környezete éltet és gazdagít,

amely boldog ellentétben áll az őt körülvevő világgal s önmagában bírja és önmagából sugározza ki a győzhetetlen élet fényét és melegét.

Az erdélyi magyarság az anyagi és szellemi elszegényedés sötétedő lejtőjén esik alá az élet mélypontja felé. Évek óta egy folyamatban élünk, amely a szakadatlan levetkezés, leszerelés és leszegényedés folyamata. Vannak, akik azzal vigasztalják magukat, hogy már a mélyponton vagyunk és tovább nem eshetünk, Vannak, akik azt remélik, hogy elérkeztünk az újra gyarapodás lehetőségeihez. Mindezek csak a *külső* jeleket nézik s áltatják magukat. Azt hiszik, hogy a mi életünk és jövőnk föllendülése külső körülmények segítségével függ, tehát életet várnak és remélnek attól, ami kívülük és körülük van. Szegény magyaroknak ezért nincs, nem is lehet karácsonya.

Vannak az emberi történelemnek és életnek olyan mélységes törvényei, melyeket talán sohasem lehet megérteni, csak átérezni. Ezek a törvények nem engedik meg, hogy az egyszer megindult sorsfolyamatok megálljanak vagy visszaforduljanak. Gyökérig, alapokig kell menniök, akkor is, ha a bennük szenvedők szemethunyva csalják magukat az ellenkezővel. A magyarság anyagi és kulturális elszegényedését ilyen folyamatnak kell látnunk, mert az. De nagy veszedelem volna ennél a meglátásnál megállani, mert ez a halál lenne. A Kará-

csony a történelem és az emberi élet titokzatos törvényeinek egy másik sodrát világította meg, a Gyermekből kiáradó mennyei fénnel: azt, hogy minden folyamat, ami történik, az *élet* érdekében történik, az életnek egy magasabbrendű és mara⁴dandóbb lehetőségéért. Sorsszerű anyagi és kulturális leszerelésünk folyamata nem jelenti halálunkat, — ha mimagunk fölismerjük benne az élet útját. Hozzánk most a bethlehemi *szegény* kiseded szól a jászolból, arról az életről, amely semmit sem kap a világtól, amelyre semmi fény és meleg kívülről nem esik, amely környezetének ellentéte és erejét, jövőjét *önmagában* hordozza.

Mélyértelmű legenda szól, az igazság hősről, aki miután perdöntő párbajában páncélosan és fegyverrel nem tudta kivívni igazát, elvetette a páncélt és a fegyvert s *meztelenül* győzött. Vannak igazságok, mikor a lét jogát kell bizonyítani, s amikor csak magával a meztelen igazsággal lehet győzni, külső fegyverek nélkül. A mi levetkezésünk folyamata csak akkor volna halálos, ha anyagi és kulturális eszközeink és intézményeink mögött nem lenne benső életerőnk. De ha van ilyen életerőnk, akkor ez a folyamat a pásztorok és bölcsek útja lehet a bethlehemi jászol felé, ahol az önmagában jövődőt bíró Gyermek, egy új és értékesebb nemzedék arcáról sugárzik reánk az élet fénye. Szegény magyaroknak lehet karácsonya, épen mert szegények.

De csak akkor, ha öntudatára jutnak annak a belső *gazdagságuknak*, amit munkára képes kezeik, gondolkozó értelmük, szeretetre teremtett szivük, nemes jellemük és öröklött ősi hitük alkot. Ezek az *önerő* forrásai és teremtő tényezői. Lehet, hogy hatalmukat mindaddig nem tudják teljesen megmutatni, amíg még van valami, ami nem egyenesen belőlük született. De soha nem lehet elpusztulnia egy népnek akkor, mikor, ha már semmije sincs is, ráteszi életét ezekre a képességekre és önmagából teremti meg egész világát. Ennek örök lehetőségét, győzedelmes útját, édes bizonyosságát jelenti nekünk a Karácsony, a szegény magyarok karácsonya.

Van egy súlyos akadálya az életnek, mellyel főleg azoknak kell nehéz tusát vívniok, akik a világ szerint hanyatló sorsban élnek. Ez az akadály csüggesztő tévhite annak, hogy semmit se tehetünk. A magunkban való kételkedés, az erőinkben való kishitőség a leggonoszabb méreg. De hazugság. Az igazság az, hogy mindenki sokkal többre képes, mint amit tart magáról, ha erőit önzetlenül adja oda testvérei szolgálatára. Csodákat láthatunk arról, hogy az önzés milyen találékony. De ezek a csodák nevetséges és szomorú ügyefogyottságok ahoz a találékonysághoz és bölcsességhez képest, amire a szeretet képes.

Nekem az a meggyőződés, hogy az erdélyi

magyarság távolról sem próbálta még ki a gyermekei, családja, kulturája, egyháza és nemzete iránti szeretetének teherbíróképességét és teremtettségét.

Ha közülünk minden ember összes szellemi és anyagi erejének a *tizedrészét* ráfordítaná a szeretetnek erre a munkájára, ha csak minden tizedik szívdobbanása volna az egyházáé és nemzetéé, ha csak minden tizedik fillérjét adná oda ezekért, ma elképzelhetetlen és hihetetlen önerőt állítana egy jobb jövőendő szolgálatába s az egész világra kihatna az áldás, mely életéből áradna szét. A *bibliai „tized“* nem véletlen és szeszélyes mérték, hanem isteni törvény.

A természettudomány a kötött és rejtett természeti energiák fölszabadításának, megsokszorozásának és munkábaállításának egyre meglepőbb és diadalmasabb csodáit ajándékozza a világnak. És úgy tetszik, a világ mégis egyre sötétebb, nyugtalanabb, szomorúbb és sívárabb lesz. Ennek az az oka, hogy az emberi szív nem tud méltóvá lenni az ölébe hulló óriási természeti lehetőségekhez, mert saját mérhetetlen erkölcsi energiái rejtve és kötve vannak önmaga előtt is. Mindenkire vár közülünk a legnagyobb felfedezés dicsősége és mindenki képesítve is van reá, hogy megtegye: fölfedezheti, fölszabadíthatja, megsokszorozhatja és munkábaállíthatja a saját szívének óriási szere-

tetenergiáját és az élet igazi csodája az, hogy ezt a leghamarabb, a legteljesebben és a legcsodálatosabban azok tehetik meg, akiknek alig van, vagy nincs is egyébök a szívüknél.

Az isteni Gyermekből ez az energia sugárzik teljesen fölszabadítva, végtelenül megsokszorozva, egész odaadással munkábaállítva. Azért Ő a legnagyobb felfedező, mert a Szeretet világmegváltó titkát fedezte föl. Ha csak egy sugár esik ma ebből reánk: gazdag lesz a szegény magyarok karácsonya.

KARÁCSONYFA.

János ev. 10. r. 10. v. „... én azért jöttem, hogy életök legyen és bővölködjenek.“

Napokkal a szent ünnep estéje előtt megtelik a város piaca kivágott fiatal fenyőfákkal. Messzi havasok illata száll ki belőlük, ott lehelik ki lelüköt a város kegyetlen kövein, testükre alkudozó emberek lármája közt.

Nem lesz belőlük soha délceg óriás, viharral ölelkező, villámmal csókolózó élő torony az Isten nagy templomában, az ég örök kupolája alatt.

Szegény, szép fiatal halottak, milyen iszonyú értelmetlenség lehet reájuk nézve ez a korai halál. Szinte hallom a távoli erdők öreg fenyőinek haragos zúgását s tehetetlen keservét, amint letört gyermekeik után nézve, lázonganak a Végzet ellen, amely lelketlenül, értelmetlenül, cél nélkül, vakon elragadta őket. Mire való ez? Mit akarhat velük? Miért is születtek hát?

Közben pedig a halott fenyőifjakat szétkapkodják s házaikba viszik az emberek. A kicsik a kunyhókba kerülnek, a nagyobbak a palotákba. Fölállítják őket s boldog izgalommal ékesítik föl ágaikat. Még a legkisebbiken is kigyúl egy-két pici gyertya, a nagyok pedig ragyogó fényben tündökölnék. Gyümölcstelen ágaikon dús termést kínálnak s a szoba melegében hirtelen újra megtelnek illattal és lényük minden szépsége új életre kel. És ahogy soha nem is álmodott csodájuk ragyogó gyermekszemekből visszasügárzik reájuk: a halott fák föltámadnak, megdicsőülnek, új, magasabb értelmű, titokzatos élőkké változnak.

Ez a megdicsőült halott fenyőfa: a Karácsonyfa, a Szeretet égő, ragyogó fáklyája a gyűlölet világában.

Azt hiszem, szegény halott fenyőcskék, *ezért* érdemes volt megszületni, de érdemes volt ifjan meghalni is. A ti értelmetlen halálotok fenséges értelmet nyer a szent este varázslatában s úgy, nem cserélnétek már a havas legmagasabb, legdélcegebb, legbüszkébb fenyőóriásával sem? Ti belőletek sohasem lesz már olyan, de ti nem is lesztek soha koporsódeszkává: ti a halhatatlan, isteni Szeretet hirnökei lettetek, boldog, fiatal halottak! Boldog feltámadott élők!

A világ fiatal nemzedékére gondolok s közte a mienkre.

Egy régi világ szemével nézve, ennek az ifjúságnak az élete halál. Leváगतott, letöretett a régi világ gyökereiről, a régi célok, régi törekvések, régi álmok talajáról. Halombahányva haldoklik a világ piacának szívtelen kövein s drága ígéretek illatától terhes lelkét ott leheli ki a vásári láрма zürzavarában. Mire való ez? Mit akarhat velük a vak, értelmetlen Végzet? Miért is születtek hát?...

Amennyi kilátástalanság, kétségbeesés, reménytelenség sir a leveleikben, amiket csak hozzám is írtak, de amik föl vannak írva az arcukra és az életükre is, az bőven elég arra, hogy a jövőnk felől, emberileg szólva, súlyos aggodalomba essünk. Én azonban azt hiszem, hogy nemcsak a mi ifjúságunk, nemcsak egyik, vagy másik nemzeté, hanem az egész emberiség ifjú nemzedéke, virága vergődik ebben a nagy válságban.

Nem szabad áztatnunk magunkat abban a tekintetben, hogy a nagy világkatasztrófa győzők és legyőzöttek számára egyben föltétlenül közös vereséget jelent: megfosztotta az ifjúságot az élet eszményi szemléletétől s a lelkiség tiszteletétől. Ezért haldoklik és ezért reménytelen az ifjúság.

Tudom, hogy vannak jólelkű és optimista orvosok, akik régen jól bevált és kipróbált receptekkel gondolják orvosolhatni az emberiség beteg jövőjét.

Nem is az orvosságban van a hiba, nem abban,

mintha a magas eszmények és tiszta elvek önmagukban nem volnának igazak. Hanem abban, hogy az emberiség életgyakorlata, mindennapi élete meghazudtolja és hitelét veszi ezeknek az orvosságoknak. Az ifjúság nem bízik azokban, akik maguk is kiábrándultan, a valóságot eltakarva, talán önmaguk előtt is, igazi személyes életerőket nem képesek neki nyújtani.

Lesznek-e Karácsonyfák, ragyogó, égő, új életre dícsőült hírnökei a Szeretetnek, a mi halott fenyőcskéinkből?

Semmi *külső* akadályja nincs annak, hogy lehessenek. De minden nemzet társadalmának s így a miénknek is óriási felelőssége van abban, hogy elhárítsa a *belső*, lelki akadályokat, melyek ennek útjában állanak.

Egy-két évtized múlva a mai ifjúság fogja átvenni a világ sorsának intézését. Szabad-e, hogy fajonként, nemzetenként gyűlölködő ellenségeskedéssel álljon egymással szembe, szomorú terhelt-séggként cipelve újabb harcra a mi gyűlöletünket? Nem szabad hazudni az ifjúságnak. Se szülők, se nevelők, se barátok, se államférfiak, se tudósok, se művészek nem szabad, hogy hazudjanak neki, se a múltról, se a jövőről. Az igazság szeretetével és a szeretet igazságával kell szegény életünket fölékesíteni s kigyújtani rajtuk a reménység gyertyáit.

Arra kell nevelni őket, hogy tiszta szemmel nézzenek farkasszemet a bűnnel, amely fenyegeti őket s öntudatos elhatározással álljanak a jó szolgálatába, amely megmentheti őket s általuk a világot a végső pusztulástól.

Egyedül az a jellem bírja és adhatja a világ új életét, amely azon a szent estén, sötét istálló zúgában, reménytelen nép körében világgraszületett, hogy „életük legyen és bővülködjenek“ azok, akik már-már halottak voltak.

Ő az Isten Szeretetének igazi hírnöke, örökké égő Karácsonyfája, rakva a nagy örök élet áldott gyümölcseivel, ragyogva az örök Szeretet dicsőségének fényében. Mikor ez a Karácsonyfa ragyog vissza az ifjúság csodalátó szeméből, akkor fölkel a Jövendő, mint a Nap.

A NAGY AJÁNDÉK.

II. Kor. 8. r. 9. v.: Ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztusnak jótéteményét, hogy gazdag lévén, szegénnyé lett érettetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok.

December elején már nagy az izgalom a gyermekek között. Jön a Karácsony, az angyalok már elindultak, hogy tájékozódjanak a gyermekvilágban: kinek miféle vágya, kívánsága lenne a szent estére? Mikor az első hópelyhek szállingóznak, nagy az öröm nálunk: az angyalok fölébredtek a mennyben és most rázzák ki a párnáikat, azokból hullingál az égi hattyúpehely. Titokban irt cédulák jelennek meg este az ablakközben: Édes Angyal, én egy beszélő babát kérnék. Én hintalovat. Reggel izgatottan lesik, nem vitte-e el az angyal éjszaka a cédulát? S mikor egyszer csakugyan nem lelik ott: édes izgalmak közt reménykednek, hogy lesz már valami a dologból.

Hanem ezzel az angyalvárással párhuzamosan megindul egy másik akció is: a szülőké. Hopp, itt a jó alkalom a fegyelmezésre, ijesztgetésre. Ha így kiabálsz, nem hoz semmit az angyal! Ha ilyen rossz vagy, virgács lesz a karácsonyfa helyén! Ülsz le mindjárt? Az angyal meglát és semmit se várhatsz tőle! Mától kezdve nagyon jók legyetek, mert mostantól karácsonyig duplán számít a jó is, de a rossz is!

Elismerem, hogy a szegény szülőknek igazuk van, mikor megragadják a kedvező alkalmat a kis imposztorok megjavítására. Hát persze, hogy meg kell őket fegyelmezni, a saját érdekükben is.

Ez az igazság azonban nem változtat azon a tényen, hogy az angyalból, a Szeretet égi követéből mumus lesz ezen az úton s a Karácsony áldott csodája fegyelmező eszközzé silányul.

El kell ismernem azt is, hogy a szülők nem szólhatnak ilyenformán gyermekeikhez: Jön a Karácsony. Tudjátok, hogy ez a Szeretet ünnepe. A Szeretet pedig ingyenvaló, nem kíván viszontszolgálatot. Tehát akármilyen rosszak lesztek is, karácsonykor ajándékot fogtok kapni az angyaltól.

Pedagógiának bizony sehogy se válna be az ilyen beszéd. De viszont ez se változtat azon a tényen, hogy körülbelül mégis ez az igazság s ez is kell, hogy legyen.

Mert a Karácsony nagy, áldott, édes igazsága

abban van, hogy az isteni Szeretet leszállott a gyűlölet világába, eljött megváltani azokat, akik ezt egyáltalán nem érdemelték meg, sőt épen az ellenkezőjét érdemelték volna, eljött, hogy meggyógyítsa és megbocsássa a bűnt s megbéküljön azokkal, akik őt megbántották és kutasztották a világból. Krisztus a nagy ajándék, az ingyenvaló, a meg nem érdemelt, a tiszta szeretetből könnyörülő Kegyelem, a mennyei Atya rossz, gonosz, eltékozolt életü gyermekei számára.

Látjátok, rosszak voltatok és mégis eljött, mégis megajándékozott titeket a maga csodálatos életének áldásaival! Ez a karácsonyi pedagógia. És én is azt mondom, most már jaj annak, aki ekkora szeretet előtt meg nem törik, le nem roskad és hálából az övé nem lesz.

Kevés Karácsony jött érdemetlenebb embe-
riséghez, mint a mostani. De azért eljött és válto-
zatlan teljességgel kínálja fel minden áldását neki.
A Szeretet tegnap és ma és mindörökre ugyanaz.

De annál szomorúbb, hogy a világ, az embe-
riség nem akarja megérteni és elfogadni azt, ami
az övé, ami érte jött a földre.

Végzetesen hiányzik ennek a kornak egész
közszelleméből, pedagógiájából, kormányzatából és
kulturájából a Szeretet lelke.

Az a nagy bizalmatlanság, amellyel nemzet
nemzetre néz, az a vak sovinizmus, amellyel nem-

zet nemzetet letipor, az a sötét és csaknem állati önzés, amellyel a nagy a kicsit meg akarja enni, az ellentétek millió fajtája, amellyel egy nemzeten belül is százfelé szakadnak az emberek, csüggesztő bizonyossága annak, hogy a világ nem akar, nem tud az ijesztgetés, fenyegetés és fegyelmezés módszeréből a nagylelkű bizalom és engesztelő szeretet szabad, boldog, föloldó útjára térni.

A megfélemlítésre és félelemre alapított világrend pedig sötét katasztrófát rejteget méhében.

Nem, egyáltalában nem lehet csodálkozni azon, hogy az emberiség nem bízik az angyal eljöveteleiben.

Pedig az angyal eljött és szállást keres az emberiség szomorú szívében az isteni Gyermek számára.

A nagy ajándék ingyen, kegyelemből ma is elfogadható. Akármilyen rosszak voltak, a tiétek, ha meghódolnátok előtte.

Én most a gyermekeinkre gondolok. A ma világának gyermekgenerációjára. Győzők és legyőzöttek gyermekeire. A világ jövődjére.

Mit fogunk tenni értük? Mire neveljük őket?

Örököséivé tesszük a mi boldogtalan, kiábrándult, reménytelen gyűlölködésünknek?

A megfélemlítés és félelem pedagógiájának?

Vagy megengedjük, hogy trónjára üljön szívében az a Gyermek?

Rettentő a mi felelősségünk.

Pedig nagyon egyszerű a feladatunk: engednünk kell, hogy a nagy ajándék valóban ajándék legyen a gyermekeink számára, hogy meghódíthassa szívöket a meg nem érdemelt, de érettük élő Szeretet.

Meg lehet kezdeni Karácsony ünnepén.

GYERMEKÁLDÓZAT.

Lukács ev. 2. r. 16. v.: „Ekkor Heródes látván, hogy a bölcsek megcsúfolták őt, szerfölött felháborodék, és kiküldvén, megölete Betlehemben és annak egész környékén minden gyermeket, két esztendőstől és azon alól, az idő szerint, amelyet szorgalmasan tudakolt a bölcsektől.“

A szent éjszakán földreszállt a Szeretet. Kicsi, gyöngé gyermek képében feküdt a betlehemi istálló jászlában. Mindenki láthatta, hogy milyen könnyen el lehetne bánni vele. Látszatra nagyon gyöngé volt még akkor a Szeretet. Ellenben a Gyűlölet nagyon is erősnek látszott. Királyi korona volt a fején, katonák engedelmeskedtek neki s bölcs politikusok szolgálták tanáccsal. A földi neve Heródes volt.

Tudta, hogy a Szeretet uralkodni jött a földre, tudta, hogy az a gyöngé gyermek az igazi király s hogy az ő hatalmának vége van. De azt hitte,

hogy könnyű lesz eltaposni az égi palántát, amíg kicsi.

Persze, nem sikerült neki, de a Gyermek megmenekülésének rettentő ára volt: minden kisdéd fiúcskának meg kellett halnia érette a környéken.

Sok száz gyermekáldozatnak kellett bizonysgot tennie arról, hogy milyen drága az az egy Gyermek.

Kegyetlen és érthetetlen történet.

De gondoljuk el, hogy ezeknek a gyermekeknek véres áldozata tette lehetővé azt az áldozatot, melyet a megmenekült Gyermek az egész világért hozott.

Karácsony ünnepe nemcsak azért áll olyan közel a gyermekekhez, mert a Szeretet gyermekként öltött testet ebben a világban, hanem azért is, mert az Anya után a gyermekek hozták érette az első nagy áldozatot, ebben van dicsőségük és elsőségük az emberek között.

Azok a betlehemi kisdedek öntudatlan áldozatok voltak, de szimbólumává lettek annak az öntudatos lelki áldozatnak, melynek meghozatalán a világ jobb jövője fordul meg.

A betlehemi szülők nem tudták még, hogy miért kell áldozattá lenniök ártatlan gyermekeiknek. Talán ha tudták volna, megdicsőült volna a fájdalmuk abban a szent örömben, hogy a Szeretet diadalát szolgálta az, ami történt.

Mi azonban tudjuk, hogy ki az, aki gyermekeinket kéri tőlünk. A gyermekeink lelkét. A legszentebb, legdicsőségesebb áldozatot: a gyermekáldozatot.

A Szeretet ma sem tud másképen megmenekülni a Gyűlölet üldözése elől, ma sem tud másképen naggyá lenni és győzedelmeskedni, csak ha a gyermekeket önként odaadjuk érte, fölszenteljük neki s nem habozunk meghozni azt az áldozatot, hogy a világ önző szellemére nézve meghaljanak ezek a gyermekek.

Egy pillanatig sem szabad megcsalnunk magunkat a világ jelenlegi állapotát illetőleg. Az emberiség jelene siralmas, helyzete válságos. Nem a politikai válságra gondolok, amely szintén megdöbbentő. Nem is a gazdasági helyzet rettenetes leromlására, mert az csak következmény. A baj gyökerére tekintek, az emberi lélek szörnyű betegségre. Olyan mérgezés ez, mely könnyen a beteg életébe kerülhet. Az emberi lelket a hazugság mérge rágta meg. Hivatalosan és nyilvánosan évtizedeken át vallotta, hirdette a keresztyénség szellemét és követelményeit, a magánélet és a közélet elé minden vonatkozásban odatűzte az evangéliumi eszmények csillagát, de életgyakorlatában nemcsak elmaradt, hanem egyenesen a fonákjára fordult ennek az eszményiségnek. Azonban mindig tagadta ezt. Tovább is, sőt mindig hangosabban és cifrábban hirdette a Szeretet programját, titkos életre

szorítva, álarca alá kényszerítve, de teljes rabszolgasággal teljesítve az önző és gyűlölködő világ-szellem parancsait.

Ez az oka, hogy minden egyéb mellett az új nemzedék nevelése is türhetetlen nagyképűséggé és hazugsággá változott, amely az eszményi életfelfogást kizárólag iskolai használatra való receptté silányította s aztán kilökte az ifjúságot az iskola kapuján az „élet“ zürzavarába és „szabad versenyébe“. Ott aztán a fölnőtt generáció a maga igazi képében mutatkozott meg az élet ujoncai előtt s csoda-e, ha az ifjúság maga állapította meg eszményeiről, hogy azok csak iskolai frázisok voltak, amelyeket most már el kell vetni a hajrában, az élet vad versenyében? Nem az történt-e itt is, ami az angyalmesével történik? Néhány év gyönyörű illúziója után a szülők fanyar mosollyal tudatják a gyermekkel, hogy nincs angyal! Ahelyett, hogy az angyalmese nagy igazságát, örök csodáját, a könyörülő Szeretet isteni lehajlásának megrázó realitását ajándékoznák neki? De honnan is ajándékoznák, mikor nincs meg bennük? Az emberiség maga hazudtolja meg elrontott életével a saját legnagyobb igazságait.

Új, egészen új nemzedékre van szüksége a beteg világnak. Gyermekáldozatra.

Le kell mondania a jövődő irányításáról annak a nemzedéknek, amelyik saját magát nem

tudta irányítani, vagy romlásba irányította. Különb-
vezért kell állítania önmagánál a gyermekei elé.
Át kell őket engednie, le kell mondania róluk an-
nak a Gyermekek javára, akinek jellemében, éle-
tében, kinyilatkoztatásában rejlik egyedül az em-
berhez méltó, egészséges, áldott jövő.

Az emberiség szörnyűt vétkezett önmaga ellen.
Szörnyen is bűnhődik érte méltóságának és önbe-
csülésének elvesztésével, keserű kiábrándulással és
rezignációval önmaga felől.

Bocsánatot csak egy módon nyerhet: ha gyer-
mekeit, jövőjét fentartás nélkül reá bizza, mint
alázatos engesztelő áldozatot, a betlehemi Gyermekek
vezető kezére.

MEGTARTÓ REMÉNYSÉG.

Róm. 8. r. 19—25. v.: „Mert a teremtett világ sóvárogra várja az Isten fiainak megjelenését. Mert a teremtett világ hiábavalóság alá vetetett, nem önként, hanem azért, aki az alá vetette. Azzal a reménységgel, hogy maga a teremtett világ is megszabadul a rothadandóság rablásából az Isten fiai dicsőségének szabadságára. Mert tudjuk, hogy az egész teremtett világ egyetemben fohászkodik és nyög mindidáig. Nemcsak ez pedig, hanem magok a lélek zsengejének birtokosai, mi magunk is fohászkodunk magunkban, várván a fűságot, a mi testünknek megváltását. Mert reménységben tartattunk meg; a reménység pedig, ha láttatik, nem reménység; mert amit lát valaki, miért reményli is azt? Ha pedig, amit nem látunk, azt reméljük, békeséges türéssel várjuk.“

Reménység nélkül nem lehet élni. De viszont jobb volna reménység nélkül lenni, mint csaló és

hiábavaló reménységekbe kapaszkodni, melyek után csak a kétségbeesés és megsemmisülés következik. Kell a reménység, de *megtartó* reménység kell. Az bizonyos, hogy nem tekinthetjük ilyennek sem az emberekre, sem a külső dolgokra épített reményeket. Ezek a magyar költő szavával „Istenségnek látszanak“ egy darabig, de lényegükben csak bálványok, „csalfa, vak“ tünemények, amelyek „sima szájjal“ kecssegtetik az embert, de csak játszanak vele és végre is megcsalják. Ez nem is lehet másképen, mivel az alap, amelyre építettünk, változó, ingatag és véges. A világi és emberi reménységek talán soha se csalták meg olyan egyetemesen és kétségbeejtően az embert, mint ma. Korunk kiábrándult kor, a reménytelenség sívár ideje. Azok a hatalmak és eszmények, melyekre, mint változhatatlan istenségekre alapítottuk a magunk és gyermekeink jövőjét, összeomlottak. Megrendült az emberi lélek vak bízalma, amellyel állami rendek változhatatlanságára, földi vagyonok mozdíthatatlanságára, kitaposott életutak abszolút megbízhatóságára építve, önfeledt bízakodással tekintett a jövőbe. Ezzel együtt megbomlott az emberi társadalom bonthatatlannak hitt szilárdsága, a jog és igazság elfogadott világrendje, a polgári világnézet és erkölcs önlitt bálványa. Zavar, összevisszaság, eszeveszett tanácstalanság, nyugtalan-ság, züllés mindenütt. A világ meg van mérgezve,

a tények és jelenségek kétségbeejtők.

Nincs reménység. Ha a jövőbe nézünk, nem tudjuk, mit reméljünk magunk, gyermekeink, nemzetünk, a világ felől?

Sokan azt gondolják, hogy ez a reménytelen-ség csak a legyőzött és földhözvert nemzetek szerencsétlen gyermekeinek kétségbeesése.

De Isten Igéjének világosságában semmivel sem több és jobb azoknak reménysége sem, akik, mint győzők és hatalmasak, a maguk erejéből meritik jövőjük reménységét. Mert ez a reménység a gyűlölet, a bosszú és az elnyomás szenvedélyétől fűtve, még sokkal súlyosabb csalódás és kiábrándulás felé csalogatja őket. Még kell majd tudniok, hogy mások *veszte* által nem lehet jövőndőt biztosítani maguknak.

Sem győzőknek, sem legyőzötteknek nincs *megtartó* reménysége, mert vagy semmiféle reménységük nincs, vagy nincs elég *nagy, magas* reménységük.

Az önző reménység megmérgezi az indulatokat s így megtartás helyett elveszíti az ember. Pedig a reménység arra való, hogy *fölemelje és megtartsa* a lelket.

Van ilyen reménység. És ennek a megtartó reménységnek az a sajátsága, hogy meggyógyítja a beteg indulatokat és apró, szűk, gonosz és önző célok helyett nagy, önzetlen magasságokba emeli

a lelket, olyan szférákba, ahol a lélek horizontja kitágul és maga felett álló örök értékek fényében tisztul meg a szív.

Az igazi reménység az által tartja meg az embert, hogy *látomást* ad neki, amely által odabüvöli a magánál nagyobbak szolgálatába.

Ilyen megtartó a *keresztyén* reménység, mely az embert önmaga fölé emeli, a világról és az emberről adott fenséges látomás által.

A *világról* való keresztyén látomás lényege az, hogy *a világ törvénye a szeretet*. A keresztyén reménység fényében föltárul az az elrejtett és a világ bölcsei által tagadott igazság, hogy a természet minden atómja, az összes lények, az összes erők egy törvénynek vannak aláajavetve: a szolgáló szeretet isteni törvényének.

Pál apostol, akinek volt megtartó reménysége, lelkével látta és hallotta, hogy a természet *nem akar* a gyűlölet és halál eszköze lenni, hanem a *kényszerű* halál-törvény óriási láncolatában mintegy tükör, sugározza az *önkéntes* halál, a Szeretet isteni áldozatának titkát, várván az Isten fiainak megjelenését, akik a teremtet világ néma törvényét megszólaltassák a Szeretet nyelvén, önkényt vállalván magukra az egymásért áldozott élet keresztyét, magának Istennek örökkévaló élettörvényét, mellyel teremt, megvált és megszentel.

A keresztyén reménység látomása szerint a

teremtett világ teljesen meg fog változni. Ez a változás magában foglalja a halál eltörlését, a változandóság megszűnését, a létért való kegyetlen harc megsemmisülését és az élet végtelen lehetőségeinek olyan kibontakozását, amely által minden, ami van, a Szeretet Isten országának mozzanatává, eszközüvé, színhelyévé lesz.

Tudjuk, hogy a tudomány is táplálja azt a reménységet, hogy a természeti világot megváltoztassa, és pedig abban az értelemben, hogy törvényeinek és titkainak kikutatása által teljesen az ember szolgálatába állítsa a teremtett világot. Ezúton harcol a tudomány is a halál, a változandóság, a létért való harc ellen, és az élet végtelen lehetőségeinek megnyeréséért.

De a két reménység között döntő különbség az, hogy a tudományt az ember világuralmának, a hitet az Isten világuralmának célja és eszménye hevíti. És ezért a tudomány *csak* a világot akarja megváltoztatni, az embert nem. Sőt az ember a maga egész önzésében és szenvedélyeivel használja fel a tudomány vívmányait a maga hatalma, uralma, elnyomó zsarnoksága céljaira. De a teremtett világ nem az emberi önzés bestiáit, nem az Übermenscheket, hanem az *Isten fiainak* megjelenését sóvárogja.

És ezért a megtartó reménység egyedül a *megváltozott ember* által várja a világ megváltozását.

Hisszük és reméljük, hogy ha az ember lelkülete megváltozik, önzőből önzetlenné, gyűlölködőből és bosszúállóból megbocsátóvá és szeliddé, uralkodóból szolgálóvá, akkor, de csakis akkor felszabadul a teremtett világ, a „hiábavalóság” átkából, mely alá nem önkényt, hanem az *ember bűnéért* vettetett; akkor, de csakis akkor a halálnak és a rothadandóság rabságának ez a reménytelen világa minden tényével és tényezőjével együtt az élet, az örökkévaló Szeretet dicsőséges mezejévé és otthonává lesz: Isten országává.

Bennünk, egyedül bennünk van ennek a dicsőséges reménységnek záloga, az új világ lehetőségei és törvényei csakis *általunk*, a mi *megtért szivünk* szeretetéből valósulhatnak meg.

Mert a keresztyén reménység látása szerint *az ember igazi törvénye is a szeretet*. Minden képességei és erői kizárólag erre teremtettek és adtak Isten által. A hit látja és hallja az ember lelkének igazi arcát és hangját, mely a gyűlölet lárvája alatt *nem akar* gyűlölni és ölni, hanem *Isten fia* akar lenni. A megtartó reménység egyedül csak abból fakadhat, ha saját magunkban és másokban egyaránt meglátjuk *a megváltásért sóvárgó lelket*. Hogy pedig ezt megláthassuk, *erre kell* beállítanunk a figyelmünket, ezt kell keresnünk, látnunk, megragadnunk önmagunkban és másokban.

Mindenki a lelke legmélyén szegény és szomorú

áldozata a bűnnek, nem gyűlöletre, hanem szeretetre vágyó és alkalmas lélek. Így kell nézni és így kell szeretni őket.

Ebből az emberlátásból fakad egyedül az a győzedelmes reménység, amely soha meg nem szégyenít, amely megtart minket az örök életre.

Mi hát a megtartó reménység titka?

Kinek van megtartó reménysége?

Van és mindenki számára megtalálható ez a reménység.

De csak egy van. *Győzedelmesen* reménykedni csak egyféleképpen lehet.

Hogyan?

Aki *bűneinek tudatában* reménykedik abban, hogy *ő még megváltozhatik*, hogy mássá, újjá, krisztusi emberré, *Isten fiává* lehet: az győzedelmesen reménykedik, annak megtartó reménysége van.

Mert egyedül azt a reménységet váltja valóra az Isten, amely reménység a bűn halálában és a lélek újjászületésében reménykedik, önmagára nézve. Az a remény, hogy gazdag leszek, hogy szabad leszek, hogy hatalmam, dicsőségem lesz, hogy bosszút állhatok ellenségeimen, hogy uralkodni fogok az embereken, hogy a föld az én élvezimet és hasznomat fogja szolgálni, hogy elérem a boldogságot, — mind csaló és elvesztő reménység, mert mind azt jelenti, hogy én reménylem: *megmaradhatok olyanoknak, amilyen vagyok, a magam urának és istenének.*

De az a remény, hogy én levethetem gyűlöletes, undok bűneimet, hogy Krisztus megkönyörülhet rajtam és kiábrázolhatja bennem a maga képét, az Isten fiának arculatát, hogy én még lehetek Isten gyermeke, bocsánatot nyert és újjászületett ember, hogy nekem még szabad lesz egyszer szeretni, szolgálni — ez győzedelmes és megtartó reménység, mert ez azt jelenti, hogy én reménylem: — *nem maradok olyan, amilyen ma vagyok, hanem a Krisztus tulajdona leszek.*

Ez a reménység beteljesedik, mert ezt a reménységet *Krisztus már betöltötte* és maga a *kezese*, hogy betölti bennem is.

Ez a reménység beteljesedik, mert ez a *teremtett világ* reménysége, amely várja az Isten fiainak megjelenését.

De beteljesedik főleg azért, mert ez *magának Istennek reménysége* a megváltott világ és az újjászületett ember felől.

Aki *Istennel* reménykedik az ember és a világ megváltozásában: az nem csalatkozik meg.

Tehát „békességes türéssel várjuk.”

Reméljük és meg fogjuk látni.

A BETEG GYERMEK.

Márk ev. 9. r. 14—27. v.: „És mikor a tanítványokhoz ment vala, nagy sokaságot láta körülöttük és írástudókat, akik azokkal versengenek vala. És az egész sokaság meglátván őt, azonnal elálmélkodék, és hozzásiétvén, köszönté őt. Ő pedig megkérdezé az írástudókat: Mit versengetek ezekkel? És felelvén egy a sokaságból, mondá: Mester, ide hoztam hozzád az én fiamat, akiben néma lélek van. És ahol csak előfogja szaggatja őt; ő pedig tajtékot túr, a fogát csikorgatja és elfonnyad. Mondám hát tanítványaidnak, hogy üzzék ki azt, de nem tudták. Ő pedig felelvén neki, monda: Oh hitetlen nemzetség, meddig leszek még veletek? Meddig szenvedlek még titeket? Hozzátok őt hozzám. És hozzá vivék azt; és mihelyt ő meglátta azt, a lélek azonnal szaggatá azt; és leesvén a földre, tajtékot túrván fetreng vala. És megkérdezé az atyját: mennyi ideje, hogy ez esett rajta? Az pedig monda: Gyermeksége óta. És gyakorta veti őt tűzbe is, vízbe is, hogy elveszítse őt, de ha valamit tehetsz, légy segítségül nekünk, könyörülvén rajtunk. Jézus pedig monda neki: Ha hiheted azt, min-

den lehetséges a hívőnek. A gyermek atya pedig azonnal kiáltván, könnyhullatással monda: Hiszek Uram, légy segítségül az én hitetlenségemnek. Jézus pedig mikor látta vala, hogy a sokaság még inkább összehatódul, megdorgálá a tisztátalan lelket, mondván neki: Te néma és süket lélek, én parancsolom néked, menj ki belőle és többé belé ne menj. És kiáltás és erős szaggatás között kiméne; az pedig olyan lön, mint egy halott, annyira, hogy sokan azt mondják vala, hogy meghalt. Jézus pedig megfogván kezét, fölemelé; és az fölkele.“

A gyermek beteg. Nem csoda. Megmérgezett, természetellenes légkörben született és nőtt fel. Hitetlen, kiábrándult, letaposott, kiégett lelkü szülők hatása alatt tengődött. Eszményét veszített iskola tanította. Gyűlölet világa veszi körül. Megbomlott, összezavarodott, a legvadabb önzés és a legféktelenebb állatiasság gőzében tántorgó, részeg világszellem örvöng körülötte. A gyermek nem is lehet más, mint beteg. Azonban ez azt jelenti, hogy a *jövendőnk* van megmérgezve, a jövő emberiséget fenyegeti halálos veszedelem. Ha a világ gyermek-serege abban a szellemben marad és növekedik fel, amelyet ma kénytelen magába-szívni mindenütt és minden vonatkozásban: akkor a keresztyén világ és kultúra sorsa meg van pecsételve napjai meg vannak számlálva.

Tesz-e valamit a felnőttek nemzedéke, szülők, egyház, nevelők, bölcsek, hivatalcsak serege a beteg gyermek megmentéséért?

Igen. *Nagy sokaság* áll körülöttük s a *Krisztus tanítványai*: egyházak, lelkipásztorok, keresztyén társadalom és az *írástudók*: a világ politikusai, diplomatai, filozófusai, természettudósai *versengenek* a beteg gyermek felett. Vitáznak a nevelése, az oktatása, a betegsége és a gyógyítása felől. Vitáznak. *Csak* vitáznak. Mérhetetlen tömegű szót, szót és szót pazarolnak a dologban; egymást vádolják, kicsinyelik, gúnyolják, felelősségre vonják, lecáfolják. De közben a gyermek beteg és még betegebb. A gyermek halálán van.

Ki veszi észre, hogy ez a kétségbeejtő tény bizonyos jele annak, hogy a vitatkozó, szónokoló, tehetetlen keresztyénség is halálán van, hogy ütött az órája és el kell pusztulnia?

Ki hallja meg az *atya* kétségbeesett vádját: idehoztam hozzád az én fiamat, akiben néma lélek van. Mondám hát *tanítványaidnak*, hogy üzzék ki azt, *de nem tudták!*

És ki hallja meg *Krisztus* ítélő szavát: Óh *hitetlen* nemzetség, meddig leszek még veletek? Meddig szenvedlek még titeket?

Rettentő valóság az, hogy keresztyénségünk lármázó, vitatkozó, versengő szózuhataggá lett, de tetterő, de cselekvő hatalom, de gyógyító szeretet

nincs benne.

Tehetetlenül áll a jövővel szemben. Miért? Mert *Krisztus* nincs vele. Krisztus fenn van a megdicsőülés hegyén, magasan a világ felett, elszakítva az élettől, beleburkolva a kegyes, dicsőítő frázisok szólam-fellegeibe s egyháza és tanítványai nélküle csak *kontárok*, akik a csodadoktor hamis szerepében az ő nevével, de az ő lelke nélkül riasztgatják a gyermek lelkét megszálló ördögöt, anélkül, hogy ki tudnák üzni azt.

Nézzük meg a világ hatalma alatt fetrengő gyermeket. Miféle ördög az a „néma és süket lélek“, amely megszállotta? Mi a betegsége?

Először is konstatálhatjuk a tényt, egész fájdalomosságában és döbbenetességében. Ifjúságunk lelke *nem reagál* többé, süket és néma marad az élet legszentebb eszményével szemben. *Nincs fogékony-sága a krisztusi élet nagyszerű hősiessége iránt.* A hit látása, a tisztaság hatalma, a szeretet önfeláldozó öröme nem ragadja meg és nem hódítja meg a szívét. Nem kell neki Krisztus. Süket a fölfogására és néma a vallástételre. Épen ezért, hiányozván a lélek egyensúlyát és rendjét biztosító uralkodó eszménye, ifjúságunk lelkét a *végletek közt való vergődés jellemzi*: „gyakorta veti őt tűzbe is, vízbe is“ a betegségét okozó világszellem megszálló démona. Ez a *tűz* tisztátalan, nem a Szentlélek tüze, hanem az érzékek pokoli lángolása, a magát elvesztő élet-

tékozlás lángja, vagy a gyűlölet lobogása. És ez a víz dermesztő, fagyos: a kiábrándulás, céltalanság, életuntság jeges árja. Egy hitetlen és pesszista nemzedék előtt az élet csak pusztító gyönyöröket és sötét kétségbeesést jelenthet. E végletek közt szaggatja a gonosz lélek a gyermeket, ő pedig a tehetetlen és hiábavaló gyötrődés tajtékát túrja, fogát csikorgatja és elfonnyad.

Mi ennek az oka? Az, hogy a *keresztyén nevelés* megüresedett, megerőtlenedett sablonja nem képes fölvenni a versenyt ráhatás tekintetében a világ sátáni szellemével, amely a gyermeket mindenfelől körülveszi, beleharsogja az érzékeibe a maga igazát, könyveken, mozin, látványosságokon, szórakozásokon át épúgy, mint az élet brutális példáival bizonyítva előtte az önzés, a busszúállás, a foglalatás, a hatalmaskodás, a szivtelen élvezés és az embert semmibe vevő felületes érvényesülés gyors, olcsó és ragyogó sikerét. Aztán behajtva a kegyetlen versenybe, a legtöbbet mégis eltaposva és kétségbeesve hagyja az útfélen, kárörvendő hahotával robogva tova a világ országútján, amely nemzetek, államok, világrészek, népszövetségek és világkeresztyénség sorfala között vezet — a kárhozatba.

Egy pillanatig sem szabad elfelednünk azt sem, hogy ifjú nemzedékünk „gyermeksége óta“ egy olyan világban növekedik fel, amelyet győzőkre és

legyőzöttekre osztott a világszellem-ítélete s amelyben ennél fogva az emberi lelket olyan kísértések szaggatják és mérgezik, amelyek egyik oldalon bosszúállást, gőgöt, elvakult zsarnoki szenvedélyt és mérhetetlen önhittséget, a másik oldalon a szívet gyökeréig megkeserítő gyűlöletet termelnek és halmoznak fel a jövődő útjára.

Kétségtelen, hogy mindezekért a *mi* keresztyénységünket terheli a felelősség, azt a keresztyéniséget, amely erőtelennek bizonyult a világháború megakadályozására, sőt annak támogatását és igazolását vállalta, amely a keresztyénségből kihullatta és meghazudtolta az evangeliumot, kiűzte és elfeledte Krisztust.

Mi az orvosság? Lehet-e egyáltalában segíteni a beteg gyermekén?

Krisztus segíthet rajta egyedül. Ha a világ hatalma alatt fetrengő beteg gyermek a *Krisztus hatalmába* kerül, megmentetik.

De Krisztus mindenekelőtt a *szülőhöz* fordul és azt kérdi tőle: *hiheted-e?* Minden lehetséges a *hívőnek!*

Az evangeliumi atya azonnal kiáltván, könnyhullatással felelt: Hiszek Uram! Légy segítségül az én hitetlenségemnek!

Ez azt jelentette, hogy ez az atya igazán szeretete a gyermekét és vállalta érette a hit kockázatát: teljesen rábízta magát és beteg gyermekét

a Krisztusra. Az, hogy *hitet* kért Krisztustól, maga is hit volt.

Csak *hívő* szülők remélhetik, hogy gyermekeik a világ szellemének hatalma alól megszabadulhatnak. Csak ha rá merik bízni *egészen* a Krisztusra gyermekeiket, s vállalják a hit kockázatát, amely kész elvetni a „boldogság“, az „érvényesülés“, a „siker“ fantómjait gyermekére irányuló álmaiból, csakis akkor bízhatnak a beteg gyermek teljes és gyökeres gyógyulásában. Krisztustól kell ehez hitet kérniök, mint az evangéliumi atyának.

A beteg gyermekért a hitetlen szülők épúgy felelősek, mint a vitázó keresztyénség általában.

Nekik is és az egész keresztyén világnak meg kell hallania Krisztus szavát: „*Hozzálok őt hozzám!*“ Egyedül hozzá, akit az evangéliumból kiűzött, meghazudtolt és elfeledett a vitázó keresztyénség, a hitetlen nemzetség.

Krisztus hatalma alá adni a gyermeket, nagy elszánást és szent áldozatot jelent. Az a családi hajlék, vagy az az iskola, amelyben Krisztusnak adatott át a hatalom, gyökerében és egészében meg kell hogy változzék. És ez eleinte nem megy megrázkódtatások nélkül. Miután élet-halálra menő harcot vállaltunk Krisztus királysága alatt a világ szelleme ellen, ez a szellem minden hatalmát, kísértését, csábítását, ígéretét, hazugságát, rettentését és kínzását fölvonultatja a ház, az iskola, a szülő,

a tanító, de főképen a beteg gyermek, az ő martaléka ellen. Csak „erős szaggatás” közt hajlandó kimenni belőle, s a gyermek „olyanná lesz, mint egy halott, annyira, hogy sokan azt mondják, hogy meghalt.”

Magam is láttam már a Krisztus hatalma alatt „halottá” vált gyereket. A szülői, a barátai, a tanárai, mind azt mondták róla, hogy meghalt. Miután heves küzdelem és megrázkódtatások között elszakadt a világ szellemétől, olyanná lett, mint egy halott. Többé nem talált semmi örömet a világban, az otthonában, a barátaiban, a leckéiben. Mintha már többé nem is ezen a földön lett volna. Meg is siratták, lelkükben már el is temették.

De Krisztus nem hagyja holtan feküdni a maga megmentetett gyermekét. Csak az ó-ember halt meg, s az új ember magától épűgy nem tud lábraállni, mint ahogy a maga erejéből nem tudott megszabadulni az ördögtől sem. De Krisztus „megfogván kezét, fölemeli és az fölkel”, mint új teremtes. Lelki szemeimmel látom ezt a fölkelő ifjúságot, amint Krisztus kezén-fogva vezeti fel az új világ, az új élet munkamezejére, amint a kezébe adja eszközeit és fegyvereit, amint megtanítja dolgozni és harcolni, amint a világ és az élet új szemléletét alakítja ki benne, amint saját isteni szivéből gyűjt szivében új igazi szeretetet, szenvedélyé fokozván benne az önfeláldozó szolgálat vágyát családja,

barátai, nemzete, a reménytelen embervilág számára.

És ennek az ifjúságnak csillog a szeme, ragyog az arca, újjong az ajka az élet örömében, a megtalált hivatás és méltóság alázatos és diadalmas öntudatában. ... Ez a meggyógyult ifjúság, a Krisztus fiatal hadserege el fogja seperni a föld színéről a szószaporító, vitázó, tehetetlen és képmutató keresztyénséget, a tanítványokat, akik a világ írástudóival versengenek, de gyógyítani nem tudnak.

Mert Krisztust hozza a szívének trónusán, diadalmenetben a világ trónusára. És az a sokaság, amely a vitázó keresztyénséget olyan reménytelenül állotta körül, *„meglátván őt, azonnal elálmélkodik és hozzá sietvén, köszönti őt.”* Mert ha őt látja meg a világ, azoknak életében, akiket meghódított, azonnal elálmélkodik a különbségen, amely az *igazi* és a hamis keresztyénség között van s akkor hódolva és újjongva siet hozzá és köszönti őt, akinek fensége előtt minden szívnek meg kell hódolnia.

LELKI ÉHSÉG.

Ámós. 8. r. 11—12. v. „Imé, napok jönnek, azt mondja az Úr Isten és éhséget bocsátok e földre; nem kenyér után való éhséget, sem víz után való szomjúságot, hanem az Úr beszédének hallgatása után.

És vándorolni fognak tengertől-tengerig és északtól fogva napkeletig. Futkosnak, hogy keressék az Úrnak beszédét, de nem találják meg.“

A testi éhség kínjait elveszi a kenyér. De vannak-e kínjai a lelki éhségnek? Érezzük-e egyáltalán, hogy van lelki éhség is? Keressük-e annak kielégíttetését és ismerjük-e a lelki kenyeret?

Isten Igéje sokszor beszél a lelki éhségről. Krisztus kijelentése szerint „*boldogok*, akik éheznek és szomjúhozzák az igazságot, mert ők megelégtetnek.“ A lelki éhség eszerint *boldogság*, öröm.

Krisztus azért jött, hogy fölébressze bennünk *a lelket*. A fölébredt lélek *éhes*. Ő nemcsak föléb-

resztetni akarta az éhező lelket, hanem kielégíteni is. A lelki éhség kenyere az Igazság, mely alatt Isten Igéjét kell érteni: „Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem az Isten Igéjével is, amely az ő szájából származik.“

Az Ige táplálja a lelket. Fölébreszti a lelki élet szükségleteit, s egy új, isteni élet lehetőségeit nyitja meg előtte, betöltvén Jézus Krisztus lelkének, életének erőivel.

A Krisztus általi lelki kielégíttetésnek meg van az a sajátága is, hogy az egyéni élet megszentelésén túl szociális gyümölcsözéssel jár, kiárad a lélekből a világba, hogy új világot teremtsen és tápláljon. Az evangelium lelki kenyere a bűn, a nyomor, a társadalmi igazságtalanság egyetlen megszüntetője is. Így a lelki éhség minden igaz és jó világrendnek az alapja, Isten országának feltétele. Ezért *boldogok* azok, akik lelkileg éhesek, akik az éhes lelket valóságként becsülik meg és Isten Igéjével táplálják, mert ők a munkálói Isten szövetségében annak az új égnek és földnek, melyekben az igazság lakozik.

A lelki éhségnek ezzel a „boldog“ értelmével ellentétben alapigénk a lelki éhséget, mint *büntetést* mutatja fel. Ha a lelki éhség *későn* ébred, valóban Istennek legrettentőbb büntetése. Azokra nézve, akik csak a testet és a testi éhséget ismerik, ez a rettentő büntetés foglaltatik alapigénkben,

mint Istennek ítéletes fenyegetése: jaj azoknak, akikben akkor ébresztem föl a lelki éhséget, amikor már *késő*.

Amint Krisztus a lélek felébresztésére jött, úgy célozza ennek a világnak minden bölcsessége a *test* fölébresztését. Amint a fölébredt lélek első érzése az éhség, úgy jellemzi az éhség a fölébredt testet is. A maga tudatára ébredt test éhes: az érzékek boldogságát éhezi. De míg a lelki éhség a lelki kenyérrel kielégíthető, addig a test éhsége teljességgel *kielégíthetetlen*. S ha Krisztus *boldognak* magasztalta az éhes lelket, mert ez az éhsége magában hordja kielégítésének biztos zálogát, úgy bátran mondhatjuk *boldogtalannak* az éhező érzékiséget, mert kielégíthetetlenségének pokoltüzét önmagában, természetében hordozza. A testi éhség mindig többet kíván. *Ámós* próféta úgy jellemzi a gazdag testi embereket, a maga korában, hogy azok alig várják az ünnepek eltelését, hogy újra tovább árulhassanak, csalhassanak, rabszolgává tegyék az embereket s még a gabona hulladékáért is gyönyört, hatalmat szerezhessenek maguknak. „Mikor múlik el az újhold, hogy gabonát árulhassunk? és a szombat, hogy megnyithassuk a gabonás-házat? hogy megkisebbsük a vékát és megnagyobbítsuk az árát és hamis mértékkel csalhassunk? Hogy megvegyük a szegényeket pénzen és a szűkölködőt egy öltő sarúért és eladhassuk a

gabona hulladékát?” *Ez az a lelkület, amely nem ismeri a lelki éhséget, mert egyáltalán nem ismeri a lelket, de ez az a lelkület, melyre nézve jaj és kárhozat, ha Isten fölébreszti benne a lelki éhséget. Az ilyen emberre nézve a legrettentőbb büntetés megtudni azt, hogy ő halhatatlan lélek. — S amiket Ámós mond, nem megrázó képe-e ennek a világnak és ennek a mai emberiségnek?*

Korunk a lélek haldoklásának rettenetes időszaka. Mind bizonyosabbá válik, hogy a megmérgezett kultúra rohamosan öl ki a világból minden lelki értéket. De az is bizonyos, hogy a lelkiiség kihalása és az érzékek éhségi dühe rohamosan *elviselhetetlenné* fogja tenni az ember számára az életet. A föld két bálványá: az élvezet és haszon *tűrhetetlenné* fogja aljasítani emberek számára a földet.

De ez mégis csak a kisebbik büntetés. *A nagyobb, az igazi* isteni büntetés még hátra van. Ez akkor fog bekövetkezni, mikor immár az emberi élet *elviselhetetlenné* vált a nagy tömegek, az egész társadalom számára a hazugság és önzés miatt. Mikor majd a világ meggyűlöli és átkozott teherként káromolni fogja a testet, az érzékek dühös éhségét és a föld bálványait, az egész életet magát: *akkor fog fölébredni a lélek és éhezni kezd* majd, elepesztő és elviselhetetlen *lelki éhséggel*. Többé nem kenyér és víz után, nem. Isten maga fogja

ezt az éhséget reászabadítani a földre, a maga *Igéje* után és ez az éhség *késő és kielégíthetetlen lesz*. Nincs rettentőbb gyöttelelem, mint mikor a lélek *későn* ébred föl a maga valóságára és későre, hiába keresi a *lelki kenyeret*. Éhes, de már *nem képes* megtalálni, nem bírja magához venni és megemészteni az egyetlen táplálékot, amely megmenthetné. Elhagyja Isten azt a világot, amelyik elhagyta őt, de úgy hagyja el, hogy örökre kielégíthetetlen szenvedélyes epedést ébreszt benne maga után, rettentő ítéletül azoknak, akik nem keresik őt a maga idejében.

Nem lehet elég kétségbeesetten odakiáltani ennek a világnak, hogy ez a gyöttelelem és ez az ítélet *közeledik*.

Nem lehet eléggé jajgatni azon, hogy egy *egész nemzedék* forog abban a halálos veszedelemben, hogy *későn* ébred lelkének tudatára s későn fogja keresni Istent, hogy hiába fog vándorolni tenger-től-tengerig, északról-keletig, hiába fog futkosni, hogy keresse az Úr beszédét, nem fogja megtalálni fölébredt, éhes, vádoló, síró lelkének a mennyei kenyeret.

Mert a testi és a lelki éhség közt az a végzetes különbség van, hogy míg a testi éhség mind sürgetőbb, fokozódóbb, hangosabb és vadabb, addig a lélek tiszta vágya az Isten és az ő Igéje után mind lassúbb, lohadóbb, halkulóbb és elhalóbb — s míg

a testi éhség a végső fokon apátiába süllyed, addig a lelki éhség látszólag teljes elhalása után, mikor már régen el is feledtük, — míg egyszer újra föllobban és irtózatossá gyötrellemmel mardossa szívünket: de már *későn*, mikor már nincs többé erőnk, lehetőségünk, képességünk arra, hogy kielégíthessük, — mikor már ez az éhség büntetés és kárhozat.. És ez az, ami immár *közel van*.

Azonban az a tény, hogy az Úr Igéje figyelmeztet és fenyeget: annak a bizonyossága, hogy a *kegyelmi idő* még itt van a világban. A kegyelmi idő, amelyet két tulajdonság jellemez: hogy *rövid* és hogy *utolsó*.

Addig kell, hát magunkat és gyermekeinket a lélek megbecsülésére és táplálására nevelnünk, amíg nem késő. *Most*.

A lelki kenyér, I.risztus, az Igében adja magát az éhező lelkeknek, mint tápláló élet, lélek, jellem, erő, kegyelem.

Az Ige egyházának, a református Anyaszentegyháznak újra és teljes odaadással a tiszta Ige hirdetésére kell magát szentelnie.

Emberi bölcselkedések, vélemények, hangulatok, művésziességek, olcsó gyönyörködtetések és egyénieskedő szónoklások helyett magának Istennek teremtmény, megváltó és megszentelő gondolatát kell engedelmesen átadnunk ennek a világnak. És jelszavak helyett minden református családnak és lélek-

nek az Ige engedelmes és valóságos megtartóinak kell lennie, az élete rendjében és gyakorlatában kell Isten szavának parancsoló hatalma alá állítania magát, míg az isteni akarat tápláló és formáló ereje elvégzi benne, rajta és általa a maga művét.

Különben vége a világnak és legyen is vége ennek a hazug és gonosz nemzetségnek, amely hagyta éhenveszni a lelkét. s amely a végítélet előtt mégegyszer éhes lesz a mennyei kenyér után – de későn, de hiába.

A világ még nem tudja, nem akarja tudni, hogy a Mammon megcsalta és elveszítette őt.

De egy rettenetes órában meg fogja tudni.

A hiábavaló lelki éhség rettenetes kínjainak órájában.

Akkor a világ belehal ebbe a gyöttelembé.

Az Isten gyermekei pedig a mennyei kenyérből élnek örökké.

KÜLÖNBSÉG VAN...

Malakiás 3. r. 14—15. és 18. v.: „Azt mondtátok: Hiábavaló az Isten szolgálata és mi haszna, hogy megtartjuk törvényeit, és hogy alázatosan járunk a seregeknek Ura előtt? Sőt inkább magunk hirdetjük boldogoknak a kevélyeket, hiszen gyarapodtak, noha gonoszságot üznek és megszabadulnak, noha kísértik Istent.

... Megtértek és meglátjátok, hogy különbség van az igaz és a gonosz között, az Isten szolgája között és a között, aki nem szolgálja őt.“

Hiábavaló az Isten szolgálata! Nemesak Malakiás próféta idejében, de ma is folytonosan halljuk ezt a keserves panaszt — keresztyén emberek ajkán is.

Arra a lelkületre, melyből ez a jaj fakad, nagyon jellemző a „kegyeseknek“ alapigénkben han-

goztatott felfogása: „*Mi haszna*, hogy megtartjuk törvényeit és hogy alázatosan járunk a Seregeknek Ura előtt“?

Mi haszna? — ez a kifakadás olyan lélekből jön, amelyik *haszonért* tartja meg Isten törvényeit és jutalmat, fizetést vár azért, hogy alázatos az Úr előtt.

Istent csak *önmagáért* lehet és szabad tisztelni, szeretni. Az igazi szeretet ezen a földön és a földi kapcsolatokban sem kérdi soha, hogy mi hasznom lesz abból, ha a feleségemet, a gyermekemet, a barátomat, a hazámat szeretem? Azonnal tudjuk, hogy az ilyen kérdezősködő szeretete hamis, önző, hogy az ilyen ember csak magát szereti és mindenki mást csupán saját érdekei eszközeként becsül meg, vagy dob el. Nem vallás, nem keresztyénség az, ha szívünk átadása és hódolata nélkül engedelmeskedünk Istennek, azt gondolván, hogy azért hasznunk, jutalmunk lesz tőle.

De valóban, így nem is érdemes „kegyeskedni“. Isten félreérthetetlenül felel az ilyeneknek. Felel az által, hogy megmutatja nekik: az ember *külső* sorsa, testi, anyagi állapota nem hozható összefüggésbe Istennel való életközösségünkkel. „Sőt inkább magunk hirdetjük boldogoknak a kevélyeket; hiszen gyarapodtak, noha gonoszságot űznek és megszabadulnak, noha kísértik Istent“

Úgy van. Isten épen a kevélyek, a gonoszok

gyarapodásával és boldogságával mutatja meg *ítéletét* azoknak, akik szerint *nincs különbség* az igaz és a gonosz között, az Isten szolgája között és aközött, aki nem szolgálja őt.

Itt áll most előttünk egy nagy kérdés: csakugyan *nincs különbség* az igaz és a gonosz között? Sőt csakugyan úgy áll a dolog, hogy az igazak súlyos hátrányban vannak a gonoszokkal szemben földi sorsukat illetőleg? — És ha így van, Isten *igazsága* nem csúfoltatik-e meg? Vagy pedig *van* különbség közöttük és csak *mi* nem látjuk azt? S ha így van: *miért* nem látjuk?...

1. Pál apostol a Rómaikhoz írott levele 1. részében azt mondja, hogy „*nyilván* van az Istennek haragja menyből, az embereknek minden hitelessnessége és hamissága ellen, kik az igazságot hamissággal feltartóztatják“. (18. v.)

Az a tény, hogy az apostol előtt nyilvánvaló az Isten haragja és ítélete a bűn ellen, nagyon megdöbbenő figyelmeztetés minden keresztyén ember számára, aki előtt ez *nem* nyilvánvaló, aki nem látja a *különbséget* az igaz és a gonosz között, sőt boldognak hirdeti a kevélyeket, mert azoknak van jó dolguk.

Aki látja a hamisságot, látja az igazságnak hamissággal való feltartóztatását, látja, hogy a gonoszok élnek és virulnak, — de nem látja az Isten haragját és halálos ítéletét a bűn ellen betel-

jesedni, az súlyos betegségben szenved, *a hite sorvad el*, a *lelki valóság* iránti érzéke van megtámadva. Keresztyénségünk *ítélete* az, ha csak a külső valóságot látja és vak, süket marad a *belső*, a lelki valósággal szemben, amelyben az Isten *ítélete* végbemegy s amelynek minden, ami külső, csak következménye. Ez a lelki vakság azonban *bűn*. Azt mutatja, hogy gyökerében solidárisak vagyunk a hamis és hitetlen világgal. Azt bizonyítja, hogy *tényleg nincs különbség* köztünk és a hamisság cselekvői között. A szívünk, a vágyunk, a szeretetünk még mindig ezé a világé. A panaszkodó keresztyén a lelke mélyén együtt van azokkal, akik ellen panaszol. Az elnyomó elleni panasz gyökere az a vágy, hogy az elnyomott szeretne elnyomóvá lenni, ha *lehetne*. Ki biztos arról a lelke gyökerében, hogy védve van a mámor, a hatalom, a dicsőség, a bosszúállás lehetőségeivel szemben? Van-e más *különbség* közte és a „gonoszok” között, mint a lehetőségek és alkalmak különbsége? — Mit jelent tehát az, ha nem látjuk az Isten haragját és halálos ítéletét a bűnön? Azt, hogy *benne* vagyunk a bűnben, hogy a bűn szemével látunk, hogy csak ez a világ az, ami nekünk értékes s az, ami lélek, ami Isten és isteni, — nem igazi valóság nekünk. Itt van hát előttünk minden *emberi* különböztetésnek és ítéletnek igazi oka: „Nincsen csak egy igazi is! Nincs, aki megértse, nincs aki keresse az Istent.

Mindnyájan elhajlottak, egyetemben haszontalanokká lettek; nincs aki jót cselekedjék, nincsen csak egy is!“ (Róm. 1. 10—12.)

Senki se szólhat tehát így: „Hiábavaló az Isten szolgálata és mi haszna annak? Sőt, boldogok a kevélyek, mert noha gonoszságot űznek, gyarapodnak.“ Nem pedig azért, mert *senki se igaz* az Isten előtt. Némelyik bűnös elnyomó és a másik elnyomott; némelyik gonosz gyarapodik és a másik inségben van; némelyik haszontalan kevélykedik azzal, hogy nem hisz Istenben, a másik meg azzal, hogy Isten törvénye szerint él: de mindenik egyformán bűnös, gonosz, haszontalan és kevély a maga hitetlenségében és hamisságában.

Nincs különbség az Isten előtt az emberek között. A bűn halálra van ítélve és az Isten rettenetes haragja alatt vonaglik. Némelyeket a gazdagsággal, a gyarapodással, a földi uralom és dicsőség által keményít meg a kárhozatra, másokat pedig a képzelt kegyességgel, a képzelt törvényességgel és alázatossággal. De ugyanarra a kárhozatra, ugyanarra a lelki halálra ítéltetett mindenik, amíg a bűnben van.

Mi közöm Istenhez, ha egyszer hatalmas és gazdag vagyok? Miért szolgáljam az Istent, ha nem lehetek hatalmas és gazdag? — ez a kétféle megnyilatkozás *ugyanannak* a halálraítélt lelkületnek szava és teljesen egyek mindketten *a bűn szolidaritásában.*

Az *emberek* között, — amíg a bűnben vannak — nincs különbség. Istennel perelni — a bűnből — jogtalan és eredménytelen. Istentől követelni a bűn *bérét*: a világ csaló és haszontalan javait, azon a cimen, hogy a bűnösök közül némelyeknek jó dolguk van a világ szerint, míg más bűnösöknek, nekünk, nincs: istenkáromlás.

Rettentő kérdés az, hogy ki a nagyobb bűnös, a világ eszeveszett és vakon imádó szolgája-e, vagy az Isten szolgálatával kacérkodó, de a világ jutalmáért esengő „kegyes“-e? Isten igazsága nem a földi javak egyforma elosztásában, hanem a bűn egyforma halálos kárhoztatásában nyilvánul meg. Ezt *nem* látni annyi, mint a megérdemelt ítéletet önmagunk által mondani ki saját magunkra.

2. De halljuk meg most Isten feleletét a zúgó-lódóknak: „*Megtértek és meglátjátok, hogy különbség van az igaz és a gonosz között, az Isten szolgája között és a között, aki nem szolgálja őt.*“

Van tehát *különbség* az emberek között. Maga Isten különböztet közöttük. Csak egyetlen különbséget tesz, de ebben benne van minden. Ez a különbség nem az emberek különböző földi sorsában van, nem is abban, hogy érdemeik lennének a különböztetésre. Csak abban az egyben, hogy Isten előtt vannak *meg nem tért* bűnösök és vannak *megtért* bűnösök. A megtérés választja el az embereket egymástól Isten szemében. Ha *elszakadt* a

lélek a bűntől, ha a bűn *szeretetének* átkozott forrása kiapadt, ha *szívszerint* elvált az ember a bűn szolidaritásától s szívét, életét adta oda Istennek, *akkor* egyszerre nyilvánvalóvá lesz előtte a különbség, amely az igaz és a gonosz között van. Akkor egyszerre föltárul előtte az *Isten haragja és ítélete*, amely a hatalom és a jóllét köntösében is rettentő fenségével sújtja a lelket. A Krisztushoz megtért ember megrendülve látja, hogy *akármilyen* történik velünk e földön és test szerint: gyarapodás, vagy szenvedés, jóllét, vagy inség, az a gonoszt még gonoszabbá, az igazat még igazabbá teszi, lélekben. Többé nem fontos, hogy mi történik velünk, mert egyedül a lélek fontos, akinek *minden* javára van, ha *Istent szereti*. A bűntől elszakadt és a Krisztus által Istenhez forrott léleknek nyilvánvalóvá lesz az Isten igazsága: hogy a büntetés maga a bűn s hogy a lelki aljasság magában hordja kárhozatát aranyköntösben épenúgy, mint rongyok alatt.

A megtért ember tudja immár, hogy az emberek nem oszthatók kétfelé ezen az alapon: szegény és szenvedő jók s gazdag és kevély gonoszok. Tudja már, hogy csak szegény bűnösök vannak, akik közt egyetlen különbséget az Isten vagy a bűn *szeretete* tehet. Isten *szeretétében* világosodik meg előtte a földi élet és a földi sors értelme is. *Minden* javára van az Istent szeretőknek s a szegénységben épen akkor hatalom van arra, hogy Istenhez kap-

csoljon, mint a gazdagságban, ha a szívünk Istené; és viszont, ha az a szív a Sátáné, akkor gazdagság vagy szegénység egyformán átok rajta, amely minden lépéssel csak távolabb taszítja őt az isteni élettől, a bűn halálos kárhozatába.

„*Megtérték és meglátjátok!*“ Ez nemcsak feltétel, hanem isteni *ígéret* is. Isten *akarja*, hogy megtérjünk és meglássuk a különbséget az igaz és a gonosz között.

Krisztus az Ige és a Szentlélek által folytonosan keresi, ébreszti, gerjeszti bennünk a *hitet*, amely egyedül képes meglátni a bűnt, egyedül tudja megismerni a lélek és Isten valóságát; egyedül képes elfogadni és magához ölelni a kegyelmet:

Most is, ezzel az ígével is kerésett, ébresztett, gerjesztette a te hitedet.

A mennyei seregek lélekzet nélküli csendben várják a te ébredő hited boldog rebegését: *Van különbség!*

A VILÁG VÉGE.

Máté ev. 24. rész. Főleg: 3—5; 23—28. v.: „Mikor pedig az olajfák hegyén ül vala, hozzámenének a tanítványok magukban, mondván: Mondd meg nekünk, mikor lesznek meg ezek?, és micsoda jele lesz a te eljövetelednek és a világ végének? És Jézus felelvén, monda nékik: meglássátok, hogy valaki el ne hitessen titeket. Mert sokan jönnek majd az én nevemben, akik ezt mondják: Én vagyok a Krisztus, és sokakat elhívetnek. Ha valaki ezt mondja akkor néktek: Imé, itt a Krisztus, vagy amott, ne higgyétek. Mert hamis Krisztusok és hamis próféták támadnak és nagy jeleket és csodákat tesznek, annyira, hogy elhitessék, ha lehet, a választottakat is. Imé, eleve megmondottam néktek. Azért, hogy azt mondják majd néktek: Imé, a pusztában van; ne menjete ki. Imé, a belső szobákban; ne higgyétek. Mert amiképen a villámlás napkeletről támad és ellátszik egész napnyugatig, úgy lesz az ember Fiának eljövetele is. Mert ahol a dög, oda gyűlnek a keselyűk.“

Modern embernek a világ végéről beszélni, isteni kijelentés és vallásos hit alapján, legalább is

időszerűtlen. A tudomány sokféle módon nyilatkozott már a világ keletkezéséről és elmúlásáról s akármiféleképpen is vélekedett, egyben mindig azonos az ítélete: mind a kettő, a kezdet is, a vég is, nagyon messzire esik a másiktól. Százezer-esztendő távlatok pedig miért érdekelnék a jelenvaló világban elmerült modern lelket? Így hát megszoktuk, hogy a világ végének kérdése nem aktuális s ezzel ki is kapcsoljuk az egész problémát az életünkből. Legfennebb, ha rajongó szekták zavaros prédikációi és iratai juttatják eszünkbe néha, de ezen már csak mosolyogni szokás. Aztán — bár természetesen indok nélkül — megeshet még az is, hogy a történelemnek, vagy a természeti világnak nagy katasztrófális eseményei egyszer-egyszer összeszorítják a szívünket s úgy rémlik, mintha „megjövendőlt” dolgok különös, sorozatos beteljesülése peregne el a szemünk előtt. De hogy ki is jövendőlte ezt meg, mikor és mit is mondott pontosan, az már homályos előttünk. És aztán új események jönnek, a világ tovább forog keserű levében s mi harcok és mámorok közt csakhamar elfelejtjük érthetetlen szorongásainkat. Különböznék is, bizonyára a régi időkben is voltak ugyanilyen események; csak hogy akkor még, hála Istennek, nem voltak újságok, melyek napról-napra, kiszínezve, nagyítva és hazudozva, a fülünkbe ordítsák rémhíreiket.

I. 1. Ha a világ végének kérdését a Szentírás

világosságában akarjuk tisztázni, mindenekelőtt tudnunk kell azt, hogy az újszövetségben a világ vége a *Krisztus visszajöveteléhez* van kötve, azzal együtt jár és egyenesen annak a következménye. Krisztus visszajövele nélkül a világ végéről nem lehet beszélni, mert a világ vége azonos a dicsőségében visszatérő Krisztus *világítéletével*. Az első keresztyének — az apostolokkal — egy nagy adventben éltek: várták a Krisztus visszajövetelét. Csakis *ezt* várták és ezzel volt összekötve az ő hitükben a világ megítélése, azaz a világ vége, amely egyúttal jelentette nekik egy *új világnak*, az Isten országának kezdetét is. Az apostolok életét, világ-felfogását, missziói hevét, erkölcsi és szociális tanításait s az első keresztyének halállal dacoló hősiségét enélkül a meggyőződés nélkül nem lehet megérteni. Hogy azok, akik látták őt testben, hallották ígéreteit s azok, akik ezektől hallottak róla, valósággal égtek az Ő minden pillanatban való várásában, az természetes is. Hiszen még mi is elmennénk akárhová, ha testben láthatnók őt, dacára mindannak, amik vagyunk. Az első adventi várakozás magának Krisztusnak világos ígéretére támaszkodott, mely szerint az a nemzedék, akik között élt, nem múlhatik el addig, míg ő vissza nem jön. A „meglátjátok“ ígérete számos alkalommal újra és újra felcsendül Krisztus ajkain. Ugyancsak a Krisztus szavain alpult az az őskeresztyén meg-

győződés is, hogy visszajövedele és ítélete ugyanaz s hogy ez az ítélet a világ végét és ezzel együtt az újvilág kezdetét is jelenti.

Bibliai értelemben tehát a világ végét ebben a gondolatkörben kell szemlélni, enélkül üres és értelmetlen az egész.

Ez a váradalom, sokféle árnyalattal és kilengéssel, végigvonult a keresztyénség egész történetének folyamán, melynek főága, a történeti keresztyén egyház, az idők telése rendjén váradalmának mindinkább *lelki és szellemi* jelentést adott, míg végre maradandó lényeg gyanánt emelkedett ki belőle *az ítéletre való komoly lelki készülés és készenlét* s a *személyes erkölcsi felelősség* mély lelki igazsága, amely a Krisztus *folytonos* jövetelének és ítélettartásának *minden lélek* életében való elkövetkezését és döntő hatalmát állította a keresztyén ember szeme elé. Hogy az őskeresztyének sokkal reálisabb, mondhatnók érzékibb, forróbban subiectiv váradalma átfinomult, azt az idők telésének kényszere hozta magával, de természetesen ez sem történhetett az isteni kijelentésre való támaszkodás nélkül. Éspedig alapot adott erre Krisztusnak az a többször megismételt kijelentése, hogy visszajövetelének és a világvégének *időpontja* mélységes titok, amit csak egyedül Isten tud s hogy a „mikor” kérdése felől nem az emberek dolga tépelődni. Épen ezért hívja fel Krisztus az *egyént* arra, hogy

vigyázzon és legyen készen. És ezzel adta meg az indítást a váradalom szellemi és erkölcsi elmélyülésére.

Egyáltalán nem lehet azt mondani, hogy az első keresztyének reális váradalma és a lelki keresztyének szellemi váradalma között az intenzitás és életalakító erő tekintetében különbség lenne. Ez a különbség csak akkor következik és következett be, mikor a keresztyénség lelkiisége elsorvadt, mikor az emberek a lelket már nem tartják valóságnak s a szellemiség pusztá frázissá aljasodik az ajkukon. Kétségtelenül ez a szomorú helyzet áll a *mi korunk társadalmára és névleges keresztyénségére nézve.*

Mivel korunkban a lelkiiség haldoklik, kiveszőben van az ítéletnek, a felelősségnek és a szent készületnek igazsága is, Krisztusról legkevésbé úgy szeretünk gondolkozni, mint *királyról*, királyi tisztének jelentése, ítélő hatalmának valóságos elismerése s az életben hozzá való alkalmazkodásunk isteni valóságai kihullottak keresztyénségünk tartalmából. Ezzel a mai keresztyénség rettentően megüresedett. Tagadhatatlan, hogy a mai keresztyén ember lelkét egyáltalán nem foglalkoztatja, ennélfogva távolról sem tölti be a Krisztus visszajövetelének vágya, — az ítélet, a világvége gondolatai pedig egyenesen idegenek, visszataszítóak és értelmetlenek reá nézve.

Ez pedig azt jelenti, hogy keresztyénségünkre nézve értelmét és jelentőségét veszítette a *Krisztus királysága*. Csakhogy ahol ez a királyság elveszítette hatalmas valóságát, ott a vallás vagy üres szertartásokká, vagy pusztá beszéddé, vagy a legjobb esetben valami nagyon messzire kitolt reménység sápadt sejtelmeivé sorvadt, de az életre nézve mindenképen hatástalanná lett. Akinek Krisztus nem királya, annak semmije. Nem él általa. *Végeredményében tehát a világ végéről való keresztyén meggyőződés hiánya azt jelenti, hogy Krisztus nincs valósággal jelen a kor keresztyénségében és a keresztyének életében.*

2. Nem lehet keresztyén igazságról beszélni ott, ahol Krisztus egyetlen szavának igazságát kétségbevonják. Lehetetlen, hogy Krisztus némely kijelentése isteni kijelentés és parancsoló igazság legyen, más kijelentése pedig elmellőzhető, jelentéktelen beszéd, amelyet nem kell komolyan venni, amit talán Ő sem szószerint, hanem csak „átvitt értelemben“ fogott fel, sőt lehet, hogy nem is Ő mondta, hanem csak később toldotta be valaki az evangéliumba.

Kétségtelen, hogy az ő visszajöveteléről, világítéletéről, a világ végéről és az új világ megalapításáról tett kijelentését sem lehet ezeken a címen szépen félretenni az útból s hitünk, keresztyénségünk „elmellőzhető“ elemének nyilvánítani. A mert mindezekben az a kérdés nyomúl és tornyosul fő-

lénk, amelyen egész keresztyénségünk áll, vagy esik s amelyre a feleletet minden kornak meg kell adnia és amelyben élete, vagy halála foglaltatik: *miben kell látnunk Krisztus jelenlétét a világban?* Mi bizonyítja, hogy *Ő valósággal eljött és itt van a mi korunkban, a mi számunkra is?*

Ezt a kérdést tették föl egykor neki magának a tanítványok is: „Mondd meg nekünk... *micsoda jele lesz a te eljövetelednek és a világ végének?*“

Krisztus erre a kérdésre kitérően felelt, vagyis negatív választ adott. De ebben a válaszban benne van a *mi korunk* egész ítélete. Ime, így felelt: „*Meglássátok, hogy valaki el ne hitessen titeket. Mert sokan jönnek majd az én nevemben, akik azt mondják: Én vagyok a Krisztus; és sokakat elhíttetnek... Mert hamis Krisztusok és hamis próféták támadnak és nagy jeleket és csodákat tesznek, annyira, hogy elhíttessék, ha lehet, a választottakat is. Imé eleve megmondottam néktek.*“

Krisztus kijelentésének mélységes igazsága, amit „eleve való“ figyelmeztetése reánk nézve rettentő ítéletté tesz, abban teljesedett be, hogy a *világ szelleme* sokszor és sokféleképen megpróbálta már leszámolni Krisztussal, úgy, hogy *magára vette az Ő képét*, megjelent az *Ő nevében* s *világítéletet* hirdetett, *véget akart vetni a világnak* s igényelte a világ *újjáteremtésének* hatalmát és jogát. Sokszor ígért és hirdetett már karácsonyt a világnak! Sok-

szor kiáltotta már oda az emberiségnek: *Én vagyok a Krisztus...* Tény és igazság, hogy a hamis Krisztus mindannyiszor az igazinak *ruháját* vette magára, hogy mindig *hasonlított* hozzá, sőt nem egy alakjában *még szebb, lebilincselőbb és dicsőségesebb* volt, mint maga az igazi. — Ez a *túlzottan* krisztusi képe tehette volna őt a *leggyanúsabbá* a keresztyének szemében, ha a keresztyéneknek *lett volna szeme!*... De sajnos, a keresztyének szeme csak a *külsőt* látta meg, az pedig krisztusi volt. A *lelkét*, amely idegen az Úrtól, azt nem látta meg. Ezért a hamis Krisztusnak sikerült, nagyon sokszor sikerült *elhitetnie* a keresztyéneket, akik Krisztusnak még a figyelmeztetéséről is megfeledkeztek: „*Meglássátok!*...”

A világ szelleme, a hamis Krisztus azért tudott hódítani, mert az *idegen szellem*-nek a krisztusi álarc mögötti fölismeréséhez krisztusi *lelkiség* kellett volna, a lényegrokonság finom érzéke, a lélek ébersége, a lelkiismeret gyakorolt érzékenysége, az öntudat kiélezett és felfegyverkezett hatalma. És épen ezek a képességek sorvadtak és tompultak el abban a keresztyénségben, amelyik Krisztus királyságának hatalma alól kivonta magát. Pedig csak szorosan kellett volna tartania magát Ura parancsához, amely éberségre, látásra és hallásra hívta fel őt. Hűtelen lett ez a keresztyénség Krisztushoz, nem hitt a szavának, nem vette komolyan figyelmeztetéseit, sőt amikor az előre megmondott

jelek bekövetkeztek, érthetetlen öntudatlansággal, biztatta magát, hogy azok csak *véletlenül* vágnak össze Krisztus szavaival. *A hamis Krisztus hamis evangéliuma*, új világnézetek, filozófiák és tudományok maszlagával diskreditálta, tette naivitássá és hazugsággá előtte a Krisztus által egy *tarthatatlan, sátáni világ végének jeleiül megállapított és minden tiszta emberi elme előtt megcáfolhatatlanul azt is jelentő tényeket*. Mert vajon mit is jelenthetnének egyebet, mint a „hazugság Atyjának“ az emberi romlottságra és eredendő bűnre fölépített világrendje elkerülhetetlen végét: a háborúk, a nemzetek és országok egymás elleni támadása, az éhségek, döghalálok, földindulások, nyomoruságok, a jóság és szentség gyűlöletessé tétele, a legtermészetellenesebb árulások, a családi élet fölbomlása, „a pusztító utálatosságnak“ a pénz, az önzés, a pusztító szenvedélyek, a telhetetlenség és zsarnokság Mammonjának a szent helyeken való felállításai és mindazok, amiket Krisztus felsorolt tanítványai előtt s amelyek utálatos és borzalmas sorozatban fölvonultak és beteljesedtek a világban, a *keresztyén* emberiség életében, a *keresztyén* emberek által és nagyon sokszor egyenesen a *Krisztus* nevében! Mindenkinek éreznie kell, hogy ezek tényleg a *világ végének jelei*, s hogy *annak* a világnak, amelyben ezek a tények uralkodnak, a *vége közel van*, mert tarthatatlan és lehetetlen tovább

élnie s *hogy kérniünk is kell a végét!* — Természetesen, a baj oka a *csodaváró* keresztyénségben van. Valami végzetes örökség az, amit a hitben való gyöngeség hurcol magával. *Csodát akar, hogy a hite megerősödjék!* És ebben a fonák lelkiállapotban az „*idők jeleit*“ külső, grandiózus, természetfeletti tüneteményekben lesi s megbűvölten tapad az „*időpont*“ kabalájához. *A lélekben szegény keresztyénségnek a Krisztus és a lelkiség valósága nem elég valóságos, nem elég fenséges.* A világ örök rendjében és a lélek örök törvényeiben beteljesedő próféciát épen ezért nem veszi észre és nem tudja méltányolni s mikor a bűn külső következményei felhalmozódnak és végre elbírhatatlan tömegükkel reászakadnak a világra: egész megfertőzött gondolkozásának következményeképpen nem ismeri fel bennük a világ végének Krisztus által megállapított jeleit. „Véletlen találkozásokról“ beszél és könnyelműen reménykedik abban, hogy az *emberek* által elrontott állapotok *emberek* által helyre is állíthatók. Nem veszi észre a *Sátán* valóságát és akcióit az eseményekben s ősi, szomorú tévedéssel a Krisztus ruhába öltözött Sátánnal akarja kiűzni a Sátánt a világból. *Nem akarja a világ végét,* hanem csak a *régi világ* visszaállítását, nem akar *ítéletről* tudni, hanem csak *bosszúról* és *megtorlásról*, nem akarja *Krisztus világuralmát*, hanem csak a *magáét* s semmi sincs tőle távolabb, mint az, hogy Krisztus megújító hatal-

mával *újjászülje* az életet és a világot. — Ebből nem következhetik egyéb, mint a *világgal együtt való megsemmisülés és kárhozat*... hacsak Isten kegyelme le nem leplezi előttünk a hamis Krisztus és a hamis evangélium valódi Ielkét.

3. Tudnunk kell, azonbau, hogy Isten ezt a leplezést *már megcselekedte* az ő Igéjében. A kijelentés nem hagyta bizonytalanságban az embert a maga akaratának tévedés nélküli felismerése tekintetében. Az *engedelmes* lélek számára az Ige világosan és félreérthetetlenül beszél. Nincs szükség itt sem valami csodának tétlen és kíváncsi várására. Aki igazán akarja, az az Igéből meg is tudhatja, hogy mi a *különbség* s ennél fogva mi a *bizonyság* az igazi és a hamis Krisztus, az igazi és a hamis evangélium megítélésében és megismerésében.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a keresztyének számára az Isten Igéje minden ceremónia, hókusz-pókusz, mágia és csoda nélkül, azaz minden *külső* feltétel nélkül véglegesen, világosan és teljesen fölfoghatóan kijelenti az igazságot. A Szentírás megmondja, hogy az *igazi* Krisztus ki és az *igazi* evangélium milyen természetű? Megmutatja nekünk a *jegyeit* az igazi Krisztus és evangélium kétségen kívüli felismerésének.

Ez csak attól van megtagadva, aki az Igével nem táplálkozik s a megértett isteni akarat iránt nem engedelmes.

Az *igazi* Krisztus ismertető jele az, hogy *állandó, változhatatlan*. „Jézus Krisztus tegnap és ma és mindörökké *ugyanaz*.” *Evangéliuma* ennél fogva szintén változhatatlan, nem alkalmazkodik a változó korokhoz s minden időben *ugyanazt* jelenti. „Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim soha el nem múlnak.”

Ezzel szemben a *hamis Krisztus* mindig így szól: én a *mai* ember Krisztusa vagyok, az én evangéliumom *modern* evangélium, amely *alkalmazkodik* hozzátok, a mai kor emberéhez és a mai körülményekhez.

Az *igazi* Krisztus evangéliuma így kezdődik: *Térjetek meg, mert elközelített a mennyeknek országa*. Akkor is, ma is és mindörökké ez az első szava az emberekhez. *Bűnbánatot* követel és egy *lelki* ország megalapításának munkájába hív. A *hamis* Krisztus modern evangéliuma ezzel ellentétben mindig azzal kezdi, hogy a *boldogság új világát* hozom nektek, s *végét vetem* annak a világnak, amely *nektek* nem tetszik. Bölcsen alkalmazkodik az emberek vágyaihoz, hízeleg bűneiknek, boldogságot ígér nekik és *ezt* a földet ígéri menyországgul nekik minden földi jóval és gyönyörűséggel. Az Isten Igéje tehát téveszthetetlenül világos jelét adja a *hamis* Krisztusnak és evangéliumnak. Amelyik azt mondja magáról, hogy az *emberek* vágyainak teljesülését, a jólétet és külső békességet hozza, amelyik az ítéletet

az emberek *ellenségeire* korlátozza s a világ vége alatt a *nekünk nem tetsző* világrend végét érti: az *hamis Krisztus és hamis evangélium*.

Természetesen, saját magáról azt állítja, hogy ő az *igazi*. Hogy ami a „*régi*” Krisztusban lényeges és értékes, azt ő hozza most a világba, és pedig kibontva a hitregék és csodák naiv burkából, a dogmák ködeiből s a bibliában *jelképekbe* takart szavainak ő adja meg a maradandó, *modern*, „*tudományos*” és használható értelmét. Ebben az értelemben nyilatkozik pld. a szociálizmusról egyik magyar ideológusa: „*A szociálizmus az égből a földre lehozott keresztyénség, a tudomány emberszeretete.*” Ebben a kijelentésben benne foglaltatik az a két varázsszó, melyen a hamis Krisztus hamis evangéliuma alapszik: „*a föld*”, mint minden élet hordozója és célja s a „*tudomány*”, mint a földi boldogság egyedüli megteremtője és biztosítója.

Senkit sem szabad megtévesztenie annak a körülménynek, hogy a hamis Krisztus a maga evangéliumát más és más *névvel* jelenti be a világnak. Lényeges az, hogy a Krisztus hatalmát akarja bitorolni és az ő helyébe akar lépni, valamennyi formájában.

Ime, néhány *név* a sok közül: felvilágosodás, általános emberszeretet, független morál, természet-tudományos világnézet, világot megváltó szociálizmus, kommunizmus, világbéke, ideálizmus, spiritiz-

mus, teozófia, — és néha, mikor a legveszedelmesebb: világkeresztyénség.

Ilyen diszes névsornak hallatára bizonyára sokan vannak, akik elfogultságot, igazságtalanságot, túlzást, türelmetlenséget, félreértést, rosszhiszeműséget emlegetnek. Mert lehet-e tagadni, hogy e nevek mindenike alatt Krisztusnak és evangéliumának vonásai tündökölnek? Dehogyan is lehet! Hogy is tagadnók mi, mikor maga a Krisztus is elismerte, hogy mindezek *„nagy jeleket és csodákat tesznek,* annyira, hogy elhitessék, ha lehet, a választottakat is.“

Valóban nagy jeleket és csodákat tettek mindezek és pedig sokszor a Krisztus nevében. Csupa „jót“ akartak és hozzájuk fűződnek az emberiség legnagyobb vívmányai és diadalai. Az u. n. kultúra teljes egészében ezeknek az alkotása.

Üldözőbe fogták a tudatlanság és a babona sötét hatalmait, s a boldogsághoz hasznos és eredményes utakat nyitottak meg; jogaiba iktatták és királyi székébe ültették a józan ész; hirdették minden ember boldogságát és szeretetét, tekintet nélkül egyénre, fajra, felekezetre, rangra és osztályra; fölláttatták a jutalom és büntetés indokától független, a jót önmagáért tisztelő és cselekvő erkölcsiség törvényét; föltárták a természet titkos törvényeit s a technika hallatlan csodáival árasztották el az embert, hogy térnek, időnek, anyag-

nak ura legyen; harcba szálltak a javak igazságos elosztásáért és a kizsákmányoló önkény letöréséért az elnyomottak felszabadítására; ledöntötték az embereket elválasztó összes korlátokat, önrendelkezési jogot, népligát, világkonferenciákat, nemzetközi döntőbiróságokat statuáltak a kicsinyek és nagyok közötti ellentétek elenyésztetésére; gondosan elrejtették a szemek elől a bűnt és a rosszat, rózsaszínű álmvilágot festve eléjük; visszahívják a halottakat az élők vigasztalására s föltárják a nyugtalan elme előtt a jövő élet sféráit és körforgó rendszereit; fényes, pompás világcsődületekkel biztatják a kishitűeket, hogy felekezetek fölött is lehetséges Krisztusnak egy nyája. Kell-e ezeknél nagyobb jeleket és csodákat kívánni arra nézve, hogy Krisztus a jelenvaló világban is, éspedig sokféle név alatt, sokféle módon és irányban munkálkodik az ő országa megszervezésén?

Aki hisz és bízik az Isten Igéjének igazságában, világos és egyszerü szabályt kap arra nézve, hogy a jeleknek és csodáknak ebben a harsogó tömkelegében is eligazodjék. „*Gyümölcsseikről ismeritek meg őket*“, mondotta az Úr. — Egy szót sem szabad mondanunk ellenük és hódolattal kell Krisztust köszöntenünk bennük — ha gyümölcsseik igazolják őket.

Erről a gyümölcsözésről Krisztus így nyilatkozott: *a gonoszság megsokasodik, a szeretet meg-*

hidegül.“

Ha mindezek valóban a Krisztus és az evangélium valóságos jelenlétének és munkájának bizonyosságai lennének, csakis az következhetnék belőlük, hogy a *szeretet megsokasodik* és forró hullámaival elárasztja, tisztára mossá és megszenteli az emberiséget, a gonoszság pedig elveszti hatalmát, meghidegül, elpusztul a földről. Ha pedig a megfordítottja történt és történik, vagyis az, amit Krisztus megjövendölt, akkor mindezeknek a Krisztusoknak és evangéliumoknak hamissága nyilvánvaló s akkor ezek a „csodák és jelek“ apokaliptikus jelenségek, amelyek a világ végét és az ítéletet jelentik.

Nem lehet kétséges, hogy mindezek a hamis Krisztus mesterkedései, mivel csak meg kell nézni gyümölcseiket és egész döbbenetességében megismerjük, hogy valamennyien a *gonoszság megsokasodását és a szeretet meghidegülését* eredményezték.

A felvilágosodás eszmorálja lett a kiírtó penésze az önfeláldozó isteni szeretetnek, az általános emberszeretet lett az utálatos és hazug takarója az egyetlen egyéni embert sem szerető önszeretetnek és a szívtelen jótekönykodás ördögi szenvedélyének; a független morál tette az embert a maga mértékévé és bálvány-istenévé, a gőg és keményszívűség aranyborjújává; a természettudományos világnézet fosztotta meg a lelkeket a hit látásaitól és erősítőit s tette a tudományt és vívmányait az eszménytelen

és hitetlen önzés szolgájává, a gonoszság és gyűlölet eszközévé; a szocializmus termelte ki a legvadabb osztálygyűlöletet; a kommunizmus súlyesztette egyformán állati nivóra az emberi különbségeket; a világléke és intézményei utáltatták meg az emberekkel a világot is, a békét is; az ideáлизmus csalta és taszította szakadékokba a bekötött szemű ábrándozókat; a spiritizmus és a teozófia ásták alá a földi élet döntő erkölcsi jelentőségét; s a világkeresztyénség fényes mozgalmi diszkreditálták az evangéliumot, hatalmi és dicsőségi törekvéseik álarcává téve azt. A hamis Krisztus elérte a célját: *megsokasította a gonoszságot a jó képében*, a Krisztus nevében és pedig úgy, hogy *elhitette a keresztyének óriási tömegét, sőt, ideig-óráig a választottak némelyikét is*. Mert nemcsak, hogy nem állítom, sőt, — épen a Krisztus igazságának értelméért — tagadom azt, hogy mindezekben az „evangéliumokban” *tudatos emberi gonoszság* működött. Ha emberek csinálták volna mindazt, ami ezekből reánk-sokasodott, akkor az ember volna a Sátán és akkor nem volna többé mentség, bocsánat és szabadulás. Én nem az embereket vádolom, hanem a *Sátánt*. Bizonyára egészen jóakarátú, sőt Krisztust váró, kereső és szerető lelkek is — néha egészen kiváló keresztyén személyiségek is — áldozatul estek a Hitetőknek, megtévesztette őket a külső hasonlóság s Krisztus visszajövetelét, a go-

nosz világ ítéletét és végét s Isten országa hajnalhasadását köszöntötték a hamis evangélium egyik-másik formájának megjelenésében.

Kétségtelen, hogy ebben *bűnt* követtek el, de magában a hamis evangéliumban *náluk hatalmasabb erő*, a „hazuság Atyja“, a Sátán maga működött s így a megtévesztettek számára *a bűnbánat és megtérés útja* nyitva áll az igazi Krisztushoz és az örökkévaló evangéliumhoz.

Ha fölismerik a Sátán hatalmát és lelkiületének lényegét, hogy megborzadva tőle, alázatosan meneküljenek ahoz, aki legyőzte és mindig legyőzi az Ördögöt.

Életünket egy alapvető fölismerésnek kell áthatnia. Azért értjük félre az idők jeleit és azért nem tapasztaljuk meg a Krisztus valóságos „visszajövetelét“, azaz jelenlétét az életünkben, végre tehát azért késik *reánk nézve* a világ ítéltetése és a világ vége s az Isten országának eljövetele, mert az *ember alacsonyabb természete Krisztusként és evangéliumként fogadja el a Sátán hazugságait*, melyek által az kitepi az embert Isten kezéből, s a maga Istenévé teszi, hogy így veszítse el önmaga és az Isten ügye számára. A hamis Krisztus célja mindig az, hogy *rávegye az embert az önmagával és a világgal való megelégedésre*. Hogy az ember ne kívánja a világ végét, életének megváltozását, az ítéletet és a világgal együtt való ujjászületést. Ezért téveszti meg

az embert az idők jelei felől, s ezért akarja lelkiismeretét megtéveszteni azzal, hogy teljes és gyökeres megváltozás nélkül krisztusi álarcban járó hamis bölcsességet fogadjon el Krisztusnak és evangéliumnak. A Sátán célja akkor teljesedik, ha az ember nem kíván magánál nagyobbat, s eltelve önmagával, magát teszi Istenné. Végeredményében a hamis evangélium mindenik formája lélekben egy, amit kínál, az a cifra és szép jelmezek alatt sem más, mint a *fizikai jóllét*, a hatalom, a dicsőség, *ez a világ*. Betelt a Krisztus irtózik szava: „*Ahol a dög, odagyűlnek a keselyűk.*” Mert e „keselyűk” egyike se szól a *lélekhez*, mind a *testhez* appellálnak, s így végre is állattá és elrothadó döggé alázzák az Isten halhatatlan gyermekeit. Ez a célja az egésznek. Ezért a hitetésért *nincs* valóságos Krisztus a világban és ezért nem él általa a világ.

Eddigi elmélkedésünk eredménye tehát az, hogy keresztyénységünknek újra a *Krisztus királyságát* kell helyreállítania. Vagyis: *várnunk, remélnünk, könyörögnünk kell a Krisztus valóságos visszajövetelét; szenvedélyesen kell akarnunk és sóvárognunk a világ végét, a megítéltetést és az ujjászületést.* Ki kell szabadulnunk a hamis Krisztusok és hamis evangéliumok hitetéséből, hogy az igazi Krisztus eljöhessen hozzánk. Igazi jelentőségével kell könyörögnünk: „*Jöjjön el a Te országod.*”

II. 1. Krisztus eljövételének mélységes lelki

értelmét Isten Igéje az I. Ján. 4. 9.-ben így tárja föl: „Azáltal lett nyilvánvalóvá az Isten szeretete *bennünk*, hogy az ő egyszülött Fiát *elküldte* Isten e világra, hogy *éljünk általa*.” Kétségtelen, hogy Krisztusnak ez az „elküldése”, bár elsősorban az ő egyszeri, testben való megjelenésére vonatkozik, mely által *objective* és egyszersmindenkorra elvégzetett a váltság műve, reánk nézve, vagyis *bennünk* csakis akkor válik érvényessé, ha elküldetése *egyéni*leg megismétlődik *a mi lelkünkben*, azaz, ha ő eljön hozzánk. Ez az eljövétel az Ige szerint „*Isten szeretetének bennünk történő nyilvánvalóválételét*” jelenti. És az, hogy Krisztus eljövetele, azaz Isten szeretetének megnyilatkozása *bennünk* kell, hogy megtörténjék, mutatja és bizonyítja azt, hogy Krisztus eljövételét *egyéni és lelki* értelemben kell felfognunk. Mindenesetre ez az *első* jelentése az ő eljövételének s az ezzel összekötött tényeknek: *az ítélettartásnak, a világ végének és az új világ megszületésének*.

A Krisztus eljövételének *időpontjára és jelére* nézve tehát az első és döntő igazság az, hogy itt *minden egyes lélek életének nagy fordulópontjáról* van szó, s hogy ez akkor következik be és abban teljesedik be, mikor az illető lélek számára ténylegesen *valósággá* lesz az *igazi Krisztus, a maga igazi jelentőségében*.

Kétségtelen, hogy magának a Krisztusnak kijelentései, amelyeket eljövételéről tett, bizonyítják az erre vonatkozó *teljes igazságának* ezt az *első és*

döntő jelentését. Mert ezek a kijelentések, melyek az időpontra nézve mindenkor az *egyén* készenlétének hangsúlyozásával felelnek, magukban foglalják azt, hogy eljövetele nem *egyszeri*, nem is *általános*, hanem minden lélekre nézve *külön-külön* bekövetkező esemény. Csakis így érthető meg, hogy tanítványainak és kortársainak megígérte, hogy meglátják az ő eljövetelét.

Még inkább bizonyítja azonban eljövetelének ezt az *egyéni* és *lelki* értelmét az, amit annak kétségtelen és bizonyos *jeléről* mondott. Ime az ő saját szavai: „Ha azt mondják majd néktek: ime a pusztában van, ne menjetek ki; ime a belső szobákban: ne higgyétek. *Mert amiképen a villámlás napkeletről támad és ellátszik egész napnyugatig, úgy lesz az ember Fiának eljövetele is.*“

Ez a kijelentés először is azt mondja, hogy a Krisztus eljövetelének a jele *biztos*, téveszthetetlen, magától értetődő. Mikor ez a jel tűnik föl, akkor nem kell és nem is lehet többé vitatkozni azon, hogy valódi-e, vagy nem; minden más jel, az összes hamis jelek egyszerre hatásukat veszítik és egyszerre lelepleződnek, mintahogy a villámlás fényében föltárul a sötétség borította táj minden részlete,

Másodszor — és ez a fontos — a „villámlás“ szóképe rávilágít Krisztus megjelenésének a *lényegére és természetére is*. Olyan egyszerre való, teljes és szuverén *megvilágosodásról* van szó benne,

mely nem tőlünk, belőlünk származik, nem okoskodás, értelmi megismerés, emberi bölcsesség eredménye, nem fejlődés útján kialakuló értelmi igazság, hanem tőlünk független, felettünk uralkodó, emberfeletti, isteni akarat ténye, mely *egyszerre*, rabulejtő, leigázó, meghódító erővel borítja fénybe lelkünket s *azonnal* föltárja előttünk, hogy *ki ő és kik vagyunk mi?*

Ez a villámlás vakította meg *Saulust* a Damaszkusba vivő úton, hogy a *hit* szeme nyíljon fel benne és meglássa Jézusban a Krisztust, az Isten Fiát. Erről a villámlásról beszél a II. Helvét Hitvallás, amikor a megtérésről azt tanítja, hogy abban a lélek „*azonnal*“ megismeri és megbánja a bűnt. Ez a villámlás a döntő isteni tény *reánk nézve* is s jaj nekünk, hogy a „keresztyének“ millióira nézve eldöntetlen tény, akik a hamis Krisztusok, hamis evangéliumok bűvöletében élve, még nem látták meg a Krisztus eljöveteletét.

Az bizonyos, hogy senki se láthatja meg azt a maga erejéből és akaratából, mert ez a villámlás és ez a meglátás ajándékból, *kijelentésből* származik.

De viszont, Krisztus ígérete szerint, lehet készülni és *el lehet készülni* ennek az ajándéknak elfogadására. Mindenkor tudnunk kell, hogy Krisztus egyikünktől sincsen távol, hogy saját szavai szerint „*az ajtó előtt áll és zörget*“. A mi dolgunk *megnyitni* előtte a lélek ajtaját. — Ehez először is *lelki elő-*

készületre van szükség. Az önmagunkkal és a világgal való *elégedetlenségre*. Kell, hogy többet és jobbat akarjunk, mint amire *képesek* vagyunk. El kell jutnunk oda, hogy készek legyünk szívesen összetörni saját istenségünk bálványát s *igazi* Istent keresni és hívni segítségül.

Aki igazán szeretné megtudni, hogy mi az *igazi* szeretet, az *Isten* szeretete, az nyissa ki az ajtót.

Mit jelent azonban *ajtót nyitni* Krisztusnak? *Engedni*, hogy *szóhoz jusson* az életünkben. Ha meggondoljuk, hogy mennyi minden és mindenki jut szóhoz a mi életünk irányításában s hogy miféle hatalmaknak engedelmesskedünk rabszolgamódra: mélyen kell szégyenelnünk „keresztyénységünket“, melyben legkevesebb szava Krisztusnak van. A Krisztus szava, Igéje egyáltalán nem kenyere a lelkünknek, azzal nem táplálkozunk, nem vesszük figyelembe, nem alkalmazkodunk hozzá legegyszerűbb tényünkben épúgy, mint a legnehezebben. Mindent nélküle, sőt ellene végzünk. Nem csoda, ha valósága nincs számunkra s eljövetele pusztá szó lett. Pedig a szóhoz juttatás, a bebocsátás csak az első lépés. *Parancsolni* jön, *királyként* akar bevonulni. Nemcsak a beengedés, hanem a föltétlen *engedelmesség* az, amit kíván. A *nyitott ajtó* azonban épen ennek a feltétele. A „*villámlás*“ a lélek kitárt ajtaján át ragyogja be azt a sötétséget, ami belül van.

2. Krisztusnak, az Isten Fiának villámlásszerű

megjelenése lelkünkben egyúttal az *ítélet napja is*. Ismételjük meg az Igét, mely szerint Krisztus megjelenése az *Isten szeretetének megnyilvánulása bennünk*. Hogy mi a *szeretet*, azt egyedül Krisztus jelenti ki nekünk. Mikor ő, az igazi szeretet eljön a lelkünkbe, föltárja magát előttünk, mint a villámlás, akkor az addig vak, süket és konok lélek egyszerre megismeri a *keresztben az Istent, aki Szeretet*. A szeretet, mint *isteni* valóság, egyedül Krisztus áldozatában nyilatkozott meg. S ha ennek titka *bennünk* fölragyogott, ha a szívünk végre képes fölfogni, átérezni, megismerni ezt a Szeretetet, akkor *azonnal* látja és tudja azt is, hogy *milyen és mit ért* az a szeretet, amely eddig bennünk, *magunktól* nyilvánult meg? És ebben a villámlásszerű összemérésben, a magunkénak a Krisztusében való valódi meglátásában van reánk nézve az *utolsó ítélet*. *Isten, mint Szeretet ítél a Krisztus által*. Ez épen olyan fenséges és felemelő, mint amennyire rettentő és lesújtó tény. Mert áldott igazság, hogy az ítéletet a Kegyelem gyakorolja rajtunk, mely nem akarja a bűnös halálát, hanem, hogy megtérjen és éljen, — de ez egyúttal sokkal rettentőbb és megsemmisítőbb is, mintha a szigorú igazság szólalna meg fölöttünk. A bűnre nézve nincs elviselhetetlenebb, mint a Szeretet. Összetöri és elpusztítja a mi ál-egyéniségünket, hogy életre hívja, újjászülje az igazit. Egyszerre megtanít, hogy úgy *gyűlöljük* a

bűnt, mint Isten és úgy tudjunk szeretni, mint Ő. Ezt nevezi a Szentírás *újjászületésnek*, a Krisztus bennünk való megszületésének. *Az ítélet napja a bűn halálraítélésének és megölésének napja a lelkünkben*, melyet Isten Szentlelke a Krisztus által végez el, ugyanakkor fölemelvén, maga felé fordítván, újjászülvén az őt kereső és vágyó szívet. Csak aki a halálos szorongattatásnak, a megsemmisülésnek ezeken a gyötrelmes kínjain átment és a születés ez édes fájdalmait megízlelte, csak az tudja, hogy mit jelent Krisztus eljövetele és a végítélet harsonája. De aki tudja, az nem is fogja ezt pusztá szónak tartani s valóságát, mivel egészen lelki tény, kevesebbnek tartani az érzéki világban elképzelt, érzékeinkkel látandó, grandiózus utolsó ítélet valóságánál, melyet a művészek és hívők fantáziája annyiféle módon érzékített meg.

3. Akire nézve Krisztus valóság lett, akinek lelkében az isteni ítélet végbement, arra nézve eljött a világ vége is. Krisztus maga vet-véget a világnak — reánk nézve. Bizonyára sokan vannak, akik a világ végének ilyen egyéni és lelki értelmezésével nincsenek megelégedve s akiket ez az igazság nem elégít ki, mert valahogy *többnek és valóságosabbnak* tartanak a külső világ érzéki értelemben való megsemmisülését, és pedig grandiózus külsőségek között s lehetőleg egyetlen nagyszerű isteni színjáték keretében.

Erdélyi magyar költőnk, a Madách műve felett elmélkedvén, felveti a kérdést: ki mondta a költő tollába az utolsó mondatot és miért nem ugrott le Ádám a szikláról? Mert a költő lelke *más véget* követelt. Minden, ami benne kavargott

... csak azt diktálhatták, hogy letaszítsd
Évájával együtt Ádámodat...

És tovább ezt a nagyjelentőségű gondolatot fejezi ki:

...*Költő*-voltál...

Irhattad volna, ahogy jól esett.

— — — — —
Az emberiség kis játékait

Folytatta volna, lépve rögről-rögre,

De *Benned* meghalt volna mindörökre.

(Reményik Sándor: Az utolsó mondat problémája.)

És a keresztyén emberre nézve — természetesen más lelki situációban — az az *egyedül fontos*, hogy a világ *benne* haljon meg mindörökre s egészen mellékes, hogy azután folytatja-e még „kis játékait” vagy nem? *A világ vége* nagyon is valószínű vég, igazi és szent tény arra nézve, aki *lelkében végzett a világgal*.

Krisztus *lelki* eljövetele és ítélete elsősorban és mindenekfelett *lelki* értelemben jelenti reánk

nézve a világ végét is. Azaz azt, hogy a világnak vége van, meghal, megszűnik reánk nézve, *mint kísértés, mint erőszak, mint hatalom, mint bálvány, mint börtön, mint cél.*

A *Szentírás* mindenesetre ismeri, hangsúlyozza, hirdeti a világnak és a világ végének ezt az értelmezését és jelentőségét. *János I. levele* 2. r. 16-17. verse szerint: *„mindaz, ami a világban van, a test kívánsága, és a szemek kívánsága, és az élet kérdése. . . és a világ elmulik.“*

Pál apostol a világ végének egészen ebben a lelki értelmében nyilatkozik és foglalja össze erre vonatkozólag az isteni kijelentés summáját a *Galátiabeliekhez írott levele* 6. r. 14. versében: *„Nékem pedig ne legyen másban dicsekedésem, hanem a mi Urunk Jézus Krisztus keresztjében, a ki által nekem megfeszítettett a világ és én is a világnak.“* Ez a világ végének lelki jelentése, s egyúttal *elsődleges és döntő* értelme is. A világ lelkének, szellemének, principiumának megtörése, *„a kigyó fejének“* eltaposása a lényeges benne, annak a sátáni vonzóerőnek, hatalomnak és zsarnokságnak megsemmisülése, amely voltaképen a világot jelenti az emberre nézve.

Mert mint mindennek, úgy magának a világnak is a lelki és szellemi valósága az, amely a keresztyén emberre nézve *elsődleges és lényeges* s hogy ez a valóság keveset mond ma az embernek, az

csak újabb bizonyítéka a lelkeségben való kétségbeejtő hanyatlásunknak és földhöztapadó gondolkodásunknak.

A világ vége tehát az emberi lélekre nézve *a világ hatalma alól való fölszabadulást* jelenti, azt a szabadságot, amelyről Pál apostól ír az I. Korinthusi levél 7. r. 27—32. verseiben, ahol a keresztyéneket arra inti, hogy „akiknek van is feleségük, úgy legyenek, mintha nem volna. És akik sírnak, mintha nem sírnának; és akik vigadnak, mintha nem vigadnának; akik visznek, mintha semmijök sem volna. És akik élnek a világgal, mintha nem élnének: mert elmúlik a világnak ábrázatja. Azt akarom pedig, hogy ti *gond nélkül* legyetek.”

Ebben a kijelentésben mélységes isteni igazság, a lelki élet törvénye nyer kifejezést. Mindazokra nézve, akik erre a világra születtek, csak két lehetőség van adva: vagy *elvesznek* a világban, vagy a *világ vész el* reájuk nézve. A világ pedig nem azokban a *dolgokban* áll, amik látható köntösét alkotják, hanem a velük való élésben. A világot János apostol szerint a test kívánsága, a szemek kívánsága, az élet kérkedése, Pál apostol szerint pedig az emberekhez való ragaszkodás, a bánat, az öröm, a vagyon, a világ szeretete töltik ki. Ez a világ — reánk nézve. Aki tehát elvész az emberekben, a bánatban, az örömben, a vagyonban, az élvezetben, az elvész a világgal együtt, mivel mindezek elmúl-

nak, megsemmisülnek. A keresztyén emberre nézve csak az az egy megoldás lehetséges, hogy mind-ezek *megszűnjenek* reánézve uralkodó hatalmak és bilincsek lenni, hogy ellenkezőleg, *ő legyen* az Úr mind-ezek felett. A világ *szeretetének* kell tehát bennünk meghalnia, mert reánk nézve az létezik, amit *szeretünk*. Krisztus sem létezik számunkra, amíg nem szeretjük. *És a világ sem létezik többé, ha már nem szeretjük. A világ vége tehát legmélyebb értelmében a világ szeretetének, imádatának végét jelenti, mert eljött és fölragyogott lelkünkben az egyetlen szeretetre és imádatra-méltó valóság, a dicsőséges Krisztus.* Az ő eljövedele pedig semmivé tesz mindent, amiben addig életünk kincsét láttuk: az egész világot. Erről tesz bizonyosságot *Pál* apostol a *Filippibeliek*hez írott levele 3. r. 7—14. verseiben: „...amelyek nékem egykor nyereségek valának, azokat a Krisztusért kárnak ítélttem. Sőt annakfelette most is kárnak ítélek mindent az én Uram Jézus Krisztus ismeretének gazdagsága miatt: *akiért mindent kárba-veszni hagylam és szemétnek ítélek, hogy a Krisztust megnyerjem és találtsam Őbenne, mint akinek nincsen saját igazságom a törvényből, hanem van igazságom a Krisztusban való hit által, Istentől való igazságom a hit alapján: hogy megismerjem Őt és az Ő feltámadásának erejét és az Ő szenvedéseiben való részesülésemet, hasonlóvá lévén az Ő halálához...* Egyet cselekszem: *azokat, amelyek*

hátam megett vannak, elfelejtván . . . célegyenest igyekszem az Istennek a Krisztus Jézusban onnét felülről való elhívása jutalmára.“

4. A világ végével kezdettől fogva összefüggött az új világ váradalma is. Mindabból, amit eddig elmondottunk, következik, hogy az újjászületett emberre nézve a világ is újjá lesz. Itt is meg kell azonban különböztetnünk az értelmezés egyéni, lelki és univerzális, kozmikus formáját.

Első sorban az egyéni, lelki értelemben vett új teremtésre kell gondolnunk. Az új világ alatt nem a tényekben és elemeiben megváltozott természeti világrendet értjük, hanem a *Krisztus uralmát, királyságát* az emberi lelkek által minden teremtmény fölött. A *Heidelbergi Káté* a keresztyén ember részvételét Krisztus királyságában így jellemzi: „Azért (neveztetem keresztyénnek), hogy a bűn és ördög ellen ez életben szabad lelkiismerettel harcoljak és aztán *Övele együtt minden teremtmény felett örökké uralkodjam.* (32.) Az Isten országának azt a megvalósulási formáját kell tehát az új világ alatt érteni, amely Krisztus szavai szerint „*ti közöttetek van*“, azaz a keresztyén egyház és társadalom kebelében él, természetesen azon feltétel alatt, hogy maga a Krisztus, mint ennek a királyságnak fejedelme, parancsoló ura és törvénye, valóságos hatalmával benne él és munkál ebben a közösségben. Minden bizonnyal úgy van, hogy az újjászü-

letett lélek újjáteszi, átalakítja a világot jelentő és alkotó tények és viszonylatok rendjét, képét, életét is. Pál apostol szerint *maga a teremtet világ* is sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését. (Róm. 8.) Az az átalakulás tehát, amely lélekből-lélekbe terjedvén, megváltoztatja az emberi viszonylatok értelmét és célját, kihat magára a természeti világrendre is, melynek törvényeit a hívő értelem és a szent akarat előttünk el sem képzelhető új kombinációkba hozhatja s ezáltal valóban új eget és új földet teremt, úgy, hogy a régi ingyen sem említették többé.

Emellett az értelmezés mellett egy közvetlenebb és egyénibb igazság is fontos: az újjászületett lélek egészen megváltozott *világlátása*, amely noha subiectiv, de mégis valóságos világátkeremtést jelent. Úgy, hogy az a világ, amelyről ma az egyéneknek is a hamis evangélium által alkotott kényszerűen egyforma és végtelenül sivár, pesszimisztikus, materiális képe van, noha csak egyénileg, de mindenesetre reális és a valóságra kiható erővel újul meg eredetének, lényegének, céljának tekintetében. Ebben a kérdésben sohasem szabad elfelejtenünk az evangélium lelkének azt a hatalmát, mely képessé teszi az embert arra, hogy egyszerű tudomásulvevő és alkalmazkodó helyett, mint Isten munkatársa, *résztevő és alkotó* tényezővé legyen a világteremtés és kormányzás nagy művében. — Egy bizonyos: a Krisztus uralma, amely

véget vet reánk nézve a világ hatalmának, megdönti a *természeti törvénynek* azt a halott-merev és zsarnoki fölfogását is, amelybe a természettudományos világnézet hamis evangéliuma béklyózta az emberi lelket s amely a szabadságra és a Krisztussal együtt való világuralomra elhívott emberi lelket a legnyomorultabb szolgaságába alázta a világnak.

5. Ha a világ végével kapcsolatos kérdéseknek mindazokban, amiket elmondtunk, ilyen egyéni és lelki értelmet tulajdonítunk, — szembe kell néznünk egy olyan felfogással is, amely szintén hajlandó ugyan erre az értelmezésre, de csak *egy* formában. T. i. abban, hogy helyes a Krisztus eljövetelet, az ítéletet, a világ végét és az Isten országát *egyéni* hit-igazságokul fogni fel s megfosztani általános, érzéki-apokaliptikus jellegétől, abban az esetben, ha mindezeket az egyén *halálának* tényére vonatkoztatjuk. Ha tehát Krisztus szavait úgy fogjuk fel, hogy azok mind a halál tényére, időpontjára és következményeire vonatkoznak.

Eszerint a Krisztus eljövetele a halál eljövetele az egyénre; a világvége a világból való eltávoztása, az ítélet a túlvilágon bekövetkező jutalom vagy büntetés s az új világ a menyország, Isten trónusa előtti, Krisztus társaságában való megdicsőült élet. Az *erre* való készületre és készenlétre intette Krisztus a tanítványait s erre vonatkozólag tekintette

titoknak azt az órát, amely mindnyájunkra nézve máskor jön el és amelyet senki sem tud előre, csak Isten.

Kétségtelen, hogy a keresztyén reménység a halálban a Krisztussal való dicsőséges egyesülést, a világtól való végleges fölszabadulást és Istennek világfeletti, megdicsőült világrendjébe való átmenetelt lát és hirdet. De viszont az Isten igéjének valamennyi intelme és parancsa hangsúlyozza és hirdeti, hogy *a nagy döntésnek ezen a földön, földi életünkben kell megtörténnie*. A hívő embernek a földi viszonylatokból való végleges kikapcsolása még teljesebbé és tökéletesen befejezetté teheti a Krisztussal való egyesülést; azonban kétségtelen, hogy arra nézve, *akihez Krisztus e földi életében el nem jött, akinek lelkében a bűn ítéltetése meg nem történt, az új ember föl nem támadott, akire nézve a világ hatalma már e földön véget nem ért, s aki már ebben az életben nem járt új világban: arra nézve a halál ténye meg nem fordíthatja a kárhozat ítéletét, mert a halál csak arra az életre teheti föl a koronát, amely Krisztus királyságának részese volt, vagy pedig csak kinyilváníthatja a külső világban azt aényt, amely bensőleg úgyis valóság volt már: a megsemmisülést. A halál tehát nem jelentheti reánk nézve Krisztus eljövételének, az ítéletnek, világ végének és az új világnak bekövetkezését, hanem — a Heidelbergi Káté szavai szerint — „csak meghalást a bűnnek és átmenetelt az örök-*

életre.“ (42.) Erősen kell tisztelnünk és megszívlelnünk azt, hogy nekünk Isten *ezt a világot és ezt az életet* adta, mint döntő mezőt és kegyelmi időt „a szoros kapun való bemenetelre“, a megtérésre, a újjászületésre, a Krisztus királyságába való beleiktatódásra és részvételre, s hogy ennek a földi élet után *megkoronázását* remélhetjük, de csak akkor, ha már ebben az életben „királyi emberek“ voltunk.

Az egyéni és lelki értelmezésen tehát a halál problémája semmit sem változtathat.

6. Abban az esetben, ha a világ végének kérdése lelkileg megoldatott az emberre nézve, föl szabadul és előtérbe léphet annak *általános, egyetemes, kozmikus jelentése is*.

Mert *van* ilyen jelentése is. Csakhogy sohasem szabad elfeledni: ez a jelentése nem az *elsődleges* és nem a *döntő*. Sőt, amennyiben nem volna lelki tény, azonnal megszűnne kozmikus tény is lenni.

Az egész világra vonatkozó apokalipszis csak azok előtt a *hívők* előtt bír jelentőséggel, akikre nézve egyénileg, lélekben valósággal már megtörtént minden.

Jézus Krisztus a világ végének egyetemes drámáját annak a János apostolnak mutatta meg előre való látomásban, akire nézve Krisztus lélekben már régen és örökre eljött, akinek lelkében a világítélet már régen megtörtént, a világ régen véget ért és

az új élet régen elkezdődött, aki a *Szeretet* apostola volt.

Krisztus igazi híveire nézve él és hat az a *nagy reménység*, amely az elmúlандó világ szörnyű haláltusáját szemlélve, várja és bizton reméli az Isten országának teljes és végső kinyilvánítását, azt a titokzatos szent órát, amikor Krisztus, mint a kelettől nyugatig ragyogó villámlás, az *egész* világ előtt megjelenik, mikor a bűn felett a végső ítélet szava megdördül s véget ér ez a világ, hogy elkezdődjék amaz új, mennyei Jeruzsálem dicsőséges élete.

Minden igaz keresztyén várja és hittel reméli ezt s minden igaz hívő imádságában a legmélyebb hang *ezt* a reménységet csendíti meg, mikor az Úr szavával könyörög:

Jöjjön el a Te Országod!

HÚSVÉTI DIADAL.

Máté ev. 22. r. 31. v. „A halottak feltámadása felől nem olvastátok-e, amit az Isten mondott néktek, így szólván: Én vagyok az Ábrahám Istene és az Izsák Istene és a Jákob Istene; az Isten, nem holtaknak, hanem élőknek Istene.“

Ebben az Igében az Úr arra hívja fel figyelmünket, hogy Ábrahám, Izsák, Jákob, az Isten kiválasztottjai, a szentek nem halottak, noha régen meghaltak is, mert Isten előtt halottak nincsenek, Istennek mindenek élnek. A Húsvét győzedelmes igazsága az, hogy Krisztussal együtt azok is legyőzték a halált, akik benne hisznek. Akik benne megtalálták az Istent, azokra nézve többé nincs halál. Akinek élő Istene van, annak csak élete van. Isten nem a holtaknak, hanem az élőknek Istene. Valóban. Az örökkévaló Isten lelke átfogja a multat, a jelent és a jövőt, benne hinni és élni annyit tesz,

mint halhatatlannak lenni és örökké élni. A világ emlékezetéből évről-évre milliók és milliók tűnnek el nyomtalanul, de Isten senkit se felejt el, s akit ő el nem felejtett, az él. Mint a záporosó suhogó cseppjei, hullanak szakadatlan egymásutánban az emberi életek a feledés éjszakájába s néhány évezred elmulása a legnagyobbak emlékezetét is megsemmisíti e földön. De milyen győzedelmes és boldogító az evangélium isteni üzenete, hogy ezek közül az emberi lelkek közül mégsem veszett el csak a legkisebb sem. Nem. A sötétbe hulló fényes lélekcseppek egy hatalmas, áldott, soha be nem telő és semmit el nem hullató aranyvederbe esnek, amely felfogja és megőrzi őket örökre. Ez az aranyveder az elő Isten halhatatlan és megelevenítő emlékezete. Akinek elhulló életét ez az emlékezet fogta föl, az Istenben él, arra nézve a halál a megújulás kapuja, titkos, boldog átmenet az igazi Életbe.

De a keresztyén ember hite felelősségteljes hit. Hit, amely felelősségének komoly, szent tudatában soha el nem felejtí, hogy a halál nemcsak átmenetel az új életbe, de mindenekelőtt *ítélet*. Felszabadító ítélet, ha megfeleltünk az Isten akarata mértékének, de pusztulás, ha nem feleltünk meg. Ez a mérték a *Krisztus keresztye*. Életünknek ehez az isteni mértékhez kell igazodnia, ha tetszeni akar Istennek, mert ő kizárólag e mérték szerint ítéel eleveneket és holtakat. Akinek élete alázatos iga-

zodás a Kereszthez, annak minden napja szent félelemmel való készülés a halálra, hogy a halál felmentés legyen számára a bűn alól. Mert *van* halál és a halál mindig a *bűn halála*. Ha az élet abban áll, hogy mi Isten emlékezetében vagyunk, a halál viszont abban, hogy Isten kitöröl minket az ő emlékezetéből. Sohase szabad elfelejtenünk azt a félelmes igazságot, hogy annak, akinek van hatalma minket megtartani az ő emlékezetében, hatalma van arra is, hogy kitöröljön onnan. Értse meg a bűnös világ megrendülve szívében, hogy Isten *elfelejti azt, amiben nem gyönyörködik: a bűnt*. A bűnnek meg kell halnia! De *megtartja* Isten az ő emlékezetében azt, amiben *gyönyörködik*: ami az övé, ami a Krisztus aicát viseli bennünk, ami tiszta, szent és jó. A halál minden nappal közelebb jön hozzád és amikor megérkezik: mit fog találni benned?... Ez a te életed legnagyobb kérdése. Krisztusi szeretet, vagy sátáni bűn fogja benned meglátni a Félelmek Királyát? A bűn remeg a haláltól, a szeretet várja azt. A bűn megsemmisül a halálban, az isteni szeretet feltámad, tovább ragyog és él diadalmasan. Amennyi bűn van bennünk, annyi halált is hordozunk és kell elszenvednünk s jaj nekünk, ha a halál *csak* bűnt találna bennünk. Ez a kárhozat lenne. De amennyi krisztusi szeretet van bennünk: annyi életet hordozunk és annyi marad meg és él tovább belőlünk Istenben.

A halál éje jön, a sir titka közeledik felénk minden pillanattal.

A bűn ott marad a bezárt sirban, a halálban. A Krisztus feltámad, kiszáll a megnyílt sirból az életbe. Mi lesz a te halálod? Csak nagypénteki kereszt és nagyszombati sirbolt, vagy húsvéti diadal?

Istened, Jézusod, egyházad, nemzeded, testvéreid iránti keresztyén szereteted mértéke szerint: Diadal!

„Az Istennek legyen hála, aki diadalt ad nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által!”

AZ ÉLET PARANCSSZAVA.

János ev. 5. r. 28—29. v.: „Ne csodálkozzatok ezen: mert eljő az óra, amelyben mindazok, akik a koporsókban vannak, meghallják az Ő szavát és kijőnek.“

Ősi per dőlt el a husvéti sírboltban, az ember és a halál között. S azóta téren és időn keresztül zeng az emberi hit diadalmas bizonyágtétele arról, aki legyőzte a halált. Hacsak álom lenne is, szédítő és vakmerő lenne a porból vétetett ember álma arról, hogy nincs halál. De nem álom, hanem édes valóság, megrendítő, mély lelki realitás az, hogy az ember elérheti, átélheti, kisugározhatja az életnek egy olyan minőségét és fokozatát, amely az idő és a tér korlátai között is már örökkévaló s végtelen reménysugárral ömlik bele az időtlen és téretlen élet tündöklő sférájába.

Ilyen realitást elsősorban csak lelkünk legbensőbb szentélyében élhetünk át s ezért a husvét

igazsága mindörökre a vallás mélységeibe bocsátja le gyökerét s ennek a nagy életdiadalnak a mindennapi életben kiterébélyesedő fája gyümölcsöket csak úgy tud teremni e világnak, ha éltető nedveit a hit őstalajából szívja föl. Az élet örökévalóságában és győzhetetlenségében hinni kell és csak hinni lehet, gyermeki odaadással, mert soha nem lehet értelmünk közönséges tényévé, mint a kétszerkettő. Ha azzá lehetne, nem is lenne többé életformáló hatalom.

De minél mélyebben gyökerezik lelkünkben az élet hite, annál biztosabban és győzelmesebben kell annak megnyívánulnia a valóság egész területén. Az igazi hitből életparancs lesz: tégy bizonyyságot mellettem az életeddel!

Az élet husvéti parancsszava ez: bizonyítsd meg a világban, hogy van és lehetséges egy magasabbrendű emberi élet, egy önértékű élet, melynek a fizikai élet csak talapzata és orgánuma, elkorhadó állványzat a nagyszerű palota körül, melynek örök szépségű architektúrája, nemes lendületű vonalai talán csak azután tárúlnak ki teljes pompájukban, mikor az állványok már nincsenek.

Az élet igazi hősei abból merítették nagyságukat, hogy megfeledkezve magukról, egészen engedelmes, odaadó betöltői lettek az igazi élet e nagy parancsszavának. Senki sem é'het igazi, nagy életet, aki nem teszi szolgájává magát a nála nagyobb-

nak, a Szellemnek, aki rajta keresztül magát akarja manifestálni a világnak.

És ugyanez a titka egy nemzet valódi nagy életének is. A nemzetek természetes törekvése az, hogy népességben, fizikai életerőkben, világszerinti hatalomban nagyokká legyenek. Természetes, de nem legmagasabbrendű törekvésük. Ha ezek a törekvések végső célokká lesznek, abból mindig csak elnyomás, háború, bosszú született és fog születni e földön. Ezeknek a törekvéseknek korlátolt jogosultságot az az eszközi cél ad, hogy e keretek és állványok között fölépüljön az öncélú érték: a lelki nemzet örökkévaló életpalotája. Képzeljünk el egy egész nemzetet, melyet áthatott és hatalmába vett a nemes szellemi élet megvalósításának szent szenvedélye. Ez a nemzet megértette és teljesíti az igazi élet nagy parancsszavát. Nemzeti kulturájában és nemzeti jellemében egy sajátos és páratlan tükre lett az örök szellem arculatának, akit a hívő lélek Istennek nevez. És ennek a feladatnak megvalósításához nem is a földi nagyság és hatalom az elmellőzhetetlen föltétel. Ez a nagy életlehetőség, amint minden egyén, úgy az összes nemzetek, a legnagyobbak és a legkisebbek előtt egyformán nyitva áll.

Az élet nagy parancsszava szól azért hozzánk is, a romániai kisebbségi magyar nemzethez. Szól először is azért, mert nagyon messze állunk attól, hogy megértsük és teljesítsük. A mi nemzeti kisebb-

ségünk életének egyetlen útja és lehetősége nemzeti jellemünk, erkölcsi értékeinek és kulturánk szellemi javainak szervezett, egységes, egyetértő és szeretettel teljes kiépítése lehet. Hogy ehhez a benső és önértékű feladathoz mennyire szükséges a külső, gazdasági, intézményes, politikai szervezettség és tömörülés, azt mindig épen ennek a nagy életparancsnak követelése kellene, hogy megszabják és irányítsák. De úgy tűnik fel előttünk, hogy ennek a nagy életnek számára még nem nyílt meg a sír szája, s ha nyíladozik is, nincs egységes akarat halottmerev tagjainkban arra, hogy felkeljünk és kilépjünk az élet napfényére. Ez talán először külső szervezetlenségünkben mutatkozik meg, de ennek is az az oka, hogy a nemzeti lélek mély talajából nem törnek föl a benső, igazi életakarások, pedig nemzeti egységet kívülről összeragasztani nem lehet, annak belül kell lennie a nagy mágnesének, mely mindent összetart és maga körül rendez. Ez a mágnes pedig nem lehet más, mint a szellemi élet tiszta vágyával telített lélek. Ez a lélek alszik még bennünk halotti álmod, ezért vagyunk messze attól, hogy életünk nagy parancsszavát megértsük és teljesítsük. De ez a parancs szól hozzánk s szól azért is, mert megérthetjük és teljesíthetjük. Hogyan? Ez az élet kérdése reánk nézve. A halott világ szomorú bölcsessége az, hogy ami az életben a legjobb és legszebb, ami az élet igazi lényegét

alkotja, azt ezen a földön az embertömegeknek csak néhány kiválasztottja birtokolja. Néhány tudós lát bele az igazság titkaiba, néhány művész az örök szép arcába s néhány nagy jellem a cselekvés erkölcsi sférájának fenségébe. Birtokolják a kincseiket hallgatva és a legtöbbször szenvedve. A tömegeket, amelyek egészen felületes életet élnek, az anyagi érdek mozgatja. És a titok ismerői hallgatnak, mert rájönnek, hogy nem való az a világnak, ami igaz, jó és szép. De még ha igaz lenne is ez a szomorú bölcsesség, akkor is csak azt bizonyítaná, hogy ez az élet csak valami tökéletlen és kezdetleges része lehet a nagy életnek, amely örök s azért azoknak, akiknek a lelkiismerete ég ezért a népért, amelyhez tartoznak, egy pillanatig sem szabad e bölcsességnél megállaniok, hanem az élet nagy parancsát követve, hirdetniök kell mindenütt az igazi emberi élet igéit.

A feltámadás nagy ünnepén hirdetniük kell azt az igazságot, hogy népünknek mindenekelőtt erkölcsileg kell megújulnia. Bármilyen legyen is a látszat, az igazság mégis az, hogy az életet a mélyben elrejtett örök erkölcsi erők és törvények hordozzák s ha azok megrendülnek, összeomlik a cifra és léhalátszatok egész karneválja. Óriási feladatunk a mai bomlott világban az, hogy visszavezessük népünket önmagunkon át egyenként, családonként, faluként és egészében a tiszta keresztyén erkölcsiség

szilárd fundamentumára. Mondottam, hogy ilyen fundamentum végső alapjaiban csak a hitből állhat elő s azért egyházaink lelkipásztoraira és nevelőire vár első sorban a nagy halottámasztás és megújítás evangéliumi missiója. Enélkül minden, de minden egyéb hiábavaló légvárépítés. Előttem a magyarság életének eszményképe gyanánt egy nagy családi közösség képe áll. A tiszta családi élet légkörének kell olyan óriási atmoszférává nőnie, amely minden magyar családot körülöleljen s egyesítsen az egymásért élés és áldozat krisztusi életében. A mi helyzetünkben csakis egy ilyen patriárchális, keresztyén erkölcsi atmoszféra lehetne alapja a lelki és szellemi közösség, a nemzeti kultúrközösség kialakításának. Ezen az atmoszférán belül remélhető a műveltségnek egy olyan egységes kiépítése, amely nemcsak rideg tudást, hanem termékeny, segítő és támogató testvéri bölcsességet építene ki a lelkekben, itt volna megtartó, tisztító, nemesítő hivatása az önértékű művészetnek és irodalomnak, amely nemzeti és szociális jelleget kapna ebben a nagy családi milióban s belekerülve a nagy közösség életsodrába, többé nemcsak a kiváltságosak, hanem az egész nép keserű életfolyamát édesítené meg szépségével s a nép lelkének adhatna magasba lendítő szárnyakat.

És lehet-e természetesebb gazdasági, intézményes és politikai szervezkedést elképzelni mód-

szerileg annál, mint ahogy egy családi szeretetközösség szervezkedik meg egységes munkamegosztással a maga önfentartására?

Szép husyéti álom a feltámadás ünnepének hajnalán. De ha álom is, képei mögött a diadalmas élet nagy, reális parancsszava zeng. Nem az a balgató, aki álmodik, hanem az, aki felébredvén, elfelejti az isteni szózatot, amely álom közben, álom által szólott hozzá, mert meg akarja menteni.

KRISZTUS TRIUMFATOR.

Húsvéti beszéd.

Ap. Csel. 26. r. 13—19. v.: „Délben látám az úton király, hogy mennyből a napnak fényességét megmeghaladó világosság sugárzott körül engem és azokat, akik velem együtt haladnak vala. Mikor pedig mi mindnyájan leestünk a földre, hallék szózatot, mely én hozzám szól és ezt mondja vala zsidó nyelven: Saul, Saul, mért kergetsz engem? Nehéz néked az ösztön ellen rugódoznod. Én pedig mondék: Kicsoda vagy Uram? És az mondá: én vagyok Jézus, akit te kergetsz. De kelj fel és állj lábaidra, mert azért jelentem meg néked, hogy téged szolgává és bizonyossággá rendeljelek úgy azokban, amiket láttál, mint azokban, amikre nézve meg fogok néked jelenni; megszabadítván téged a néptől és a pogányoktól, kik közé most küldelek, hogy megnyissad szemeiket, hogy setéségből világosságra és a Sátánnak hatalmából az Istenhez térjenek, hogy bűneiknek bocsánatát és a megszenteltettek között osztályrészt nyerjenek az én bennem való

hit által. Azért Agrippa király, nem levék engedetlen a mennyei látás iránt.“

A húsvéti evangélium tele van a feltámadott Krisztus dicsőségének tündöklő jeleivel. Az ámuló tanítványok nyitott, üres sírt látnak, a szent asszonyok angyalok szózatát hallják: nincsen itt, feltámadott! az Emmausba gyalogló apostoloknak gerjedez a szivük, midőn beszél velük az úton s Tamás megrendülve kiált fel, ujjaival az áldott sebeket tapintva: én Uram és én Istenem! s mégis, a leg-hatalmasabb bizonyágtételt az élő Krisztus hatalmáról hosszú évek múlva egy olyan ember tette, aki húsvét reggelén nem volt a tanítványok között, aki akkor még nem is ismerte Krisztust, aki később úgy állt szembe az övéivel, mint a vérengzés dühétől lihegő ellenség s aki alapigénkben egy áldott, óriási munka végén, kezén-lábán bilincsekkel, de szabad s ujjongó szivvel hirdeti a világ fejedelmeinek az egyetlen Urat: a Feltámadott, az élő, a diadalmas Krisztust. Ez a férfiú Pál apostol. Vallomásának, melyet a zsidók vádjaival szemben egy pogány helytartó és egy zsidó király előtt tesz, abban van az örök hatalma, hogy ezt a vallomást a legádázabb ellenségből a legodaadóbb szolgává lett lélek teszi. A tanítványok, a szent asszonyok valamennyien imádták Jézust s a Kereszt alatt ösz-szetört szivük ujjongó készséggel ment elébe a

drága csodának, hogy akit eltemettek, íme él. De a Feltámadott nem akart csak övének szívébe zárva élni tovább, az ő számára ez is csak egy sir lett volna, bármily kegyeletes és forró is, ő az egész világ számára élő, életadó hatalommá akart lenni s mint igazi Hódító, ellenségeinek szívébe akart bevonulni győzelmes Király gyanánt. Mi bizonyíthatná hatalmasabban élő erejét, uralkodó valóságát, mint az, hogy a legádázabb ellenségét teszi leghűségesebb szolgájává, ki az ő erejével a világot járja be s minél roskadozóbbá lesz emberi alakja, annál felségesebben árad ki szívéből a Feltámadott dicsősége, mint a láng a cserépedény romjaiból. S ma, a Feltámadás áldott ünnepén, szeretném, ha úgy állanátok lélekben a megnyílt sir előtt, mint a tanítványok, akik mindig az övéi voltak, de talán még jobban szeretném, ha úgy roskadnátok le lélekben a mennyei látomás előtt, mint Pál a damaskusi úton. Áldott húsvét lenne ez, ha úgy hallanátok az angyalok szózatát szívetekben, mint a szent asszonyok, de százszor áldottabb, ha az a szó zendülne meg fölöttetek, mely Saulnak nyilallott a szívébe: Miért kergetsz engem? Nehéz neked az ösztön ellen rugódoznod! Igen, százszor áldottabb, mert akkor biztos volna, hogy nem csaljátok meg magatokat, azzal áztatván, hogy ti igaz és jámbor keresztyének vagytok, akiknek nincs szükségük feltámadásra! Mert úgy látom, testvéreim,

hogy ez a keresztyén világ, ez a kétezeréves keresztyén kulturán nevelődött társadalom sokkal rosszabb helyzetben van annál a Saulnál, aki azzal a dühös szándékkal tartott Damaskus felé, hogy a Krisztus híveit halálrakeresse... Melyik rosszabb ellenség: az-e, aki nyíltan rohan reád, vagy az, aki azt színleli, hogy barátod, talán épen a leg-hívebb szolgád s ebben az álarcban hátulról szúr beléd? De azt hiszem, itt még egy rosszabb esetről van szó. Keresztyénekről, akik maguk is azt hiszik, hogy az álarc, melyben templomba jönnek, tényleg a saját arcuk s nem veszik észre, hogy kegyes szokásaik és szavaik mögött a Sátán által sugallt indulatok uralják lelküket. Ez a rettentő betegség hatalmasodott el fölöttünk: érzéketlenekké lettünk az isteni élet valósága iránt s összetévesztettük azt annak külső látszatával, míg vegre a mi keresztyénségünk alig lett egyéb ruhánál, mely alatt bolgogtalan, beteg sziv dobog, megmérgezve és sebekkel borítva. Azért, ezért szeretném én, testvéreim, ha ma a Feltámadott Krisztus élő hatalma nem csak az ünneplő ruhátokig, hanem a szivetek mélyéig hatolna s úgy éreznétek meg élő valóságát, mint égető *vádat*, aztán mint ellenállhatatlan *életparancsolatot* s úgy távoznátok innen, mint akik *engedelmesek* lettek a mennyei látomás iránt, amely nektek fölragyogott.

A Föltámadott, élő Krisztus *vádja* így hangzik Saul, Saul, mit kergetsz engem? Nehéz neked az

ösztön ellen rugódoznod.

Olyan vád ez, amelyet csak Krisztus hangoztathat. Keserű és édes egyben. Benne van a lesújtó ítélet: ellenségem vagy. És benne van a diadalmas felmentés: mégis enyém vagy, ősi, igazi lényed uralkodó ösztöne Én vagyok! Ha így tavasszal megfigyelték egy bimbózó virágot, vagy egy rügyszűfát, valósággal megcsapja lelketeket az élet ösztönének csodálatos valósága. A virágot, a fát szem-melláthatólag, a megpattanásig duzzasztja és telíti a vágy, hogy kinyílják, illatozó, ragyogó, viruló, újjongó léletté legyen. Nincs a világon egyetlen rózsavessző sem, amelyet egészen be ne töltene az az uralkodó ösztön, hogy a legszebb rózsákat teremje. A természet minden jelensége teljes odaadással engedelmeskedik az élet ösztönének. Mit szólnátok hozzá, ha egy virág vagy fa öntudattal bírva, makacsul azt mondaná: nem akarok kivirágozni, szárazon, pusztán akarok maradni. Hát még ha azt mondaná: azt akarom, hogy férgek borítsanak el és rágják le rügyszűfeimet? Ugy-e, ez a legtermészetellenesebb, a legvisszataszítóbb lenne? És volna valaki, aki ezt látva, így szólna a boldogtalan, makacs fához: barátom, nehéz neked az ösztön ellen rugódoznod! Én nem hagyom, hogy megtagadd igazi valódat. Lásd meg hatalmam, amellyel szembeszállok természetlenségeddel és férgekkel s azzá teszek, amivé legőszibb ösztönöd szerint len-

ned kell! A *kertész* volna ez az ember. Ellensége a fának? Nem. A legjobb barátja, aki ismeri a fa igazi természetét s aszerint alakítja a létfeltételeket, hogy a fának lehetetlen legyen nem élni és nem teremni meg a háládatosság gyümölcseit. De ez csak egy élettelen fa volt, tökéletlen példazata az emberi léleknek. Az öntudatos emberi lélek előfája attól az ösztöntől duzzad, hogy isteni élet magasságába nőjön és az örökélet gyümölcseit teremje meg. Az a természetes, ha ezt sugározza egész valója a világba. És nem lehet természetellenesebb s visszataszítóbb valami, mint az olyan lélek, aki nem akar isteni életet élni, aki megelégszik az állati étellel, sőt aki egyenesen azon munkál, hogy a hitetlenség és bűn férgek borítsák el és rágják le lelkének ég felé törő rügyeit. Testvéreim, a keresztyénség természetes, ösztönösen viruló, egészséges élet a szó legmagasabb és szellemi értelmében. Nem szabadna ezen a világon természetesebb látványnak lennie az imádkozó és szeretőszívű embernél. Hogy lehet, hogy a mi világunkban vagy csak mutogatják, de nem élik, vagy ha élik, nem merik kimutatni ezt az igazi ösztönt, ezt a természetes életet az emberek? Miért rugódozik az ösztön ellen ez a mai ember, mai társadalom? Miért kergeti Krisztust, hogy kiűzze mindenből és mindenünnen, amiben emberi élet folyik? Súlyos vád, de ki kell mondanom: a mai keresz-

tyénség vagy képmutató, vagy gyáva. Meg vagyok győződve felőle, hogy ti, akik most itt vagytok, nem találtattok a képmutatás undok bűnében. De felmenthet-e titeket az Úr a gyávaság vádja alól? Nézzetek szívetekbe és úgy állapítsátok meg Isten színe előtt: Mennyi isteni indulat, mennyi valóságos keresztyénség sugárzik ki belőle a világba, azzal az ösztönös szépséggel, mely nem mesterkedik, hanem természetesen árasztja magából a Krisztus szeretetét? De nem vádolni akarok én, hanem bizonytságot tenni a Krisztus életének hatalma felől. Tudjátok, mi bizonyítja győzhetetlenül a Krisztus élő, örök hatalmát? Az, hogy az ő lelke, élete, szelleme öröktől fogva bele van szőve Isten által minden emberi lélek legmélyebb szövetébe s élni, embernek lenni azt jelenti, kifejteni és diadalra vinni magunkban azt, ami krisztusi bennünk Krisztus a mi igazi, egyetlen életösztönünk! Ez az ösztön ott élt Saul dühöngő lelke legmélyén is, sőt épen azért volt ő olyan dühös, mert megrendülve érezte lelkéből előtörni ezt az igazi ösztönt, ezt az isteni életerőt, melyet hiába akart balgatagon belefojtani a keresztyének vérébe. Rendülj meg te is, testvérem, arra a félelmetesen nagyszerű gondolatra, hogy tétova, gyáva, álmos lelked mélyében Krisztus él s mint a te leghatalmasabb ösztönöd, ki akar törni közönyöd sirjából, el akar hatalmasodni rajtad, úrrá akar lenni feletted, hogy hős legyen

belőled, élő bizonyság Róla a világban. Nem tagadhatod, hogy már sokszor megmozdult szivedben ez az ösztön. Hiába űzöd el, hiába rugódozol ellene: elnémíthatatlanul követeli, hogy add át neki magad. Tudom, hogy mázsás hazugságok szikláit hengerítették szived ez ösöztöne felé. Azt tanították neked a világ bölcsei, hogy az ember ősi, igazi ösztöne az önzés, a hatalomra törés, a kiméletlen érvénysülés. Hogy az a legerősebb, a leghősebb, aki mindenkit le tud tiporni. De mig értelmed küzdött és megtört ez alatt a hazugság alatt, szived szent bolondsággal verte az igazi ösztön isteni énekét: légy önzetlen, szolgálj, fizess jóval a rosszért, jobb adni, mint venni s az igazi hős a szelid ember, aki sohasem áll bosszút, hanem megbocsát és szeret. Ez a Krisztus szava bennünk, ez az élő, soha el nem némuló isteni ösztön feszülése a szivünkben s ha kiszabadulhat, minden szenvedélynél százszorta izzóbb szenvedélye az isteni életnek. Ez törte össze Sault a damaszkuszi úton s ez az, aki ellen nehéz neked rugódoznod, mert a te valódi lényed, a lelked lényege maga. Ó, e pillanatban úgy hängzik ez a te szived felett, mint *vád*, amiatt, hogy elűzted és kergetted magadtól az igazi élet, a hősie élet egyetlen lehetőségét, Krisztust. De ebben a vádban ott zeng a diadalmas szeretet is: hiába, mert az enyém vagy, mert egy vagy velem, én széttöröm a lelked gonosz kergét, én az Isten hősét

formálom belőled, hogy szolgálj engem és légy tanuja életemnek a világ előtt.

Mert ez az, amiért szived mélyén ott lobog a szolgálat szenvedélye.

A kálvinizmus azáltal lett a legaktívabb keresztyénség, hogy nem elégszik meg a Krisztus életének, hatalmának az egyén lelkében való átélésével és élvezésével, hogy az embert sohasem tartja másnak, mint alázatos, boldog eszköznek Krisztus kezében, Isten dicsőségére. Krisztus nem elégedett meg azzal, hogy Saul legyőzte s élő hatalmát neki megmutatta, hanem így szólt hozzá: Kelj fel, mert azért jelentem meg neked, hogy téged szolgává és bizonyossággá rendeljelek! Mi lehet ennél nagyobb és fenségesebb életfeladat? De mi rakhatna nagyobb felelősséget vállainkra, mint annak tudata, hogy a világ soha, semmi egyébből meg nem láthatja Krisztus élő hatalmát, csakis a mi életünk bizonyágtételéből. Szolgának és tanúbizonyyságnak lenni Krisztusról azt jelenti: megrendítő, győzelmes igazsággá tenni azt, hogy ő él és uralkodik. A feltámadásról és örök életről való minden bölcsekedés hiábavaló és haszontalan, ha tudni akarjátok, feltámadott-e az Úr, ha tudni akarjátok, mi az örökélet: nézzétek meg a keresztyéneket s életük tükréből a napét felülhaladó fényességgel ragyog veletek szemtől-szembe az élő Krisztus örök élete. Így kellene lennie, testvéreim és jaj nekünk, ha belő-

lünk nem sugárzik ez az igazság! Szörnyű ítélete lenne és lesz is a mai keresztyénségnek, ha hazugsággá, nem létezővé teszi Krisztust gyávaságával és hűtlenségével a világ előtt. Hogy a Sátán élő hatalom, annak ugyancsak rettentő bizonyosságait adják az emberek naponként, nemcsak az elvetemült gonosztevők, hanem sajnos, az elcsábított keresztyének is, akik még jótékonytságot se tudnak másképen gyakorolni, mint úgy, hogy azért a morzsáért, amit keresztyén célra adnak, tízannyit dobnak a Világ Istenének, a Mámornak bálványoltárára s ezenfelül ráadásul a lelküket is. Nem akarok beleszólni a világ fiainak mulatozásába, sőt inkább szívből kívánom, bárcsak akkora imádatlaltal csüngenének a keresztyének Krisztuson, mint a világ fiai a Mammonon, de szólok hozzátok, akik keresztyének vagytok: higgyétek el, hogy egykor ítélet lesz rajtatok az a sok jótékonycélú bál és mulatság, amivel lelki és anyagi javaitok legjavát a bálványnak áldoztatok, nyomorult alamizsnát vetve Krisztusnak, hogy olcsón nyugtassátok meg lelkiismereteket. Ki fog megdönthetetlen bizonyágtétel lenni afelől, hogy a Krisztus az igazi Élet és az egyetlen Úr? Ki fogja megmutatni a világnak azt a boldog csodát, hogy mire képesek azok, akik csak Krisztust szolgálják?

Meg fogják mutatni azok, akik követik Pál apostol egyszerű, mélyértelmű arany szabályát: Nem

voltam engedetlen a mennyei látomás iránt. Ime, egy ember, aki megszűnt létezni önmagáért, hogy föltámadjon és éljen benne a Krisztus, csak a Krisztus. Alig van a világtörténelemben hős, aki olyan nagy, olyan terhes, olyan titáni munkát végzett volna el, mint ő s íme mindennek titkát nem a maga lángelméjében látja, hanem szelid, egyszerű gesztussal összefoglalja ebben: nem voltam engedetlen! Testvéreim! Milyen édes, diadalmas, áldott valóság, hogy a legnagyobb dolognak a leg-egyszerűbb nyitja van: semmi más, csak engedelmesség. Akarod meglátni, megtapasztalni, szivedbe fogadni, aztán győzelmesen kisugározni magadból a feltámadott, élő Krisztust? Vedd komolyan a keresztyénségedet, próbáld meg élni az Isten ígéje szerint, engedelmeskedj elszántan, kételkedés nélkül, egész egzisztenciád rátevésével Krisztus evangéliumának. A legnagyobbat nem lehet másként átélni és szolgálni, csak a teljes, gyermeki bizalommal való, önmagunkat félretevő odaadással.

Ez az egyetlen titka annak, hogy Krisztus élő, diadalmas Király legyen a világ felett. És akik igazán megpróbálják, valóban véghez viszik önmagukon az engedelmesség e nagy, egyszerű életparancsát, még ha lánc csörögne is kezükön-lábukon, Pállal együtt ujjongva fogják kívánni a szánakozó, értelmetlen világnak: Kívánnám Istentől, hogy nemcsak majdnem, hanem nagyon is, ne csak te, ha-

nem mindazok is, akik engem hallgatnak, lennétek olyanok, aminő én vagyok, e bilincseket kivéve! Testvéreim, ez a Krisztus Triumfátor fenséges diadala a lélek felett, a legnagyobb és legnagyszerűbb húsvéti harsona. Zengjen, zengjen a te újjászületett, boldog szivedből is Krisztus dicsőségére!

A TEMPLOM.

A megújított kolozsvár-alsóvárosi templom felszentelésér,
1926. augusztus 22.

Ezék. 43. r. 10—12. v „Te embernek fia, hirdessed Izrael házának ezt a házat, hogy piruljanak vétkeik miatt. És mérjék utána arányosságát. És ha pirulni fognak mind amiatt, amit cselekedtek: e ház formáját és berendezését, kijáratait és bejáratait és minden formáit és minden rendelkezéseit és minden formáit és minden törvényeit jelentsd meg nekik és írd meg szemeik előtt, hogy megtartsák minden formáját és minden rendelkezéseit, s azokat cselekedjék. Ez a ház törvénye: A hegy tetején egész határu köröskörül igen szentséges. Ímé, ez a ház törvénye.”

A világbíró római nemzet a szervezett emberi társadalom, a jogállam, a civilizáció örökségét hagyta reánk. A görög nép a tudomány és a művészet örökre ragyogó mintáját alkotta meg számunkra.

Izrael népe pedig a templommal gazdagította meg életünket. Az óvilág három nevezetes népe közül Izrael öröksége a legdrágább. A rómaiak és görögök a földi, természeti világ feletti uralomra tanítottak meg és az állati sorból a világ urává emelték az embert, de művük határai összeesnek a földi élet látóhatárával. Izrael az emberiségnek egy földi hatalomnál és dicsőségnél drágább lehetőséget nyitott meg e világban, de nem e világból, e világ számára, de nem e világ szerint. A szélességben önmagát kiélt embert a magasság felé irányította, fjlébresztette benne az önmaga fölé emelkedésnek csodás, titkos ösztönét. Ezt a népet egy fenséges, mondhatni vakmerő vágy hatotta át: azt akarta, hogy Isten állandóan vele, közötté lakozzék, a végtelent, a tökéletest akarta véges, tökéletlen életébe ölelni, házat akart építeni a befogadhatatlannak, egy szent helyet, melynek fundamentuma e földben nyugszik, de falaival már a mennyet övezi körül s ormával az örökkévalóságba nyúlik át. A templom, amelyet Isten házául épített, annak bizonyoságául szolgált, hogy az ember több önmagánál, isteni nemzetség, aki bár lábával e földön áll s testi életénél fogva e világban él, lelkileg több a testnél, a világnál, a láthatóknál és mulandóknál, lelke szerint halhatatlanságra és tökéletes szentségre teremtetten istenfia. Az Úrral a templomban való állandó érintkezés berendezése és szabályo-

zása képezte Izrael egész életének legfőbb gondját, élete kicsiny és nagy dolgokban az Úr házának rendjéhez való alkalmazkodás volt. Ebben volt dicsősége, páratlansága s az Úr házához való hűtelenségében bukása, melynek legmélyebb örvényében maga a templom lett rommá és hamuvá, hogy nyilvánvalóvá legyen az ítélet: a hűtelen nép között Isten nem lakik, az eget a földdel összekötő szent lépcső összeomlott. Ha Izrael választotta volna magának az Urat, hűtelenségével örökre be is fejeződött volna a legmerészebb emberi kísérlet, az emberfelettinek emberivé tévése; de a tény az, hogy Isten választotta magának Izraelt eszközül a maga életének emberi kijelentésére s ezért Ő a fogságban nem elveszteni, hanem a súlyos büntetésben isteni hivatásának megtisztult betöltésére nevelni akarta a maradékot. Isten továbbra is tartotta ígéretét: Lakozom közöttük és ők fiaim és leányaim lesznek. Ezért a próféta által hirdetteti a sötétben ülő népnek az új templomot, hogy vétkeik miatt pirulva életüket ismét annak rendjéhez alkalmazzák, hogy megtérve szent néppé legyenek az Úrral megújított közösségben. A prófétai kijelentés igazsága örök. Formák változnak, de életünk legfenségesebb parancsa mindörökre az marad, hogy Isten életét kell élnünk emberi életünkben s Istennel kell összekötnünk, a mennyyel kell megszentelnünk a földet. Új templom, új alkalmazkodás az

Úr házának rendjéhez, orcapirulással való bűnbátonaton át megtérés és megszentelődés: ez a kijelentés hozzánk szól ebben a megújított templomban.

„Embernek fia, hirdessed Izrael házának *ezt* a házat.“ Igen, ezt a házat, az Isten házát kell hirdetnünk ma is annak a népnek, amely élni akar. Az élni akarásnak áldott jele, hogy szíveitek fölbuzdultak a romladozó Istenházának megújítására, mert ez azt mutatja, hogy a templom igazi jelentősége felől még meg van az ősi sejtelem bennetek. Hirdetem azért nektek ennek a háznak igazságát: egy nép életének egyetlen igazi központja lehet; nem a piac, nem a korcsma, hanem a templom. Az a szent ház, amelynek áldott falai e földről nőnek ki és mégis egy más mennyei világot zárnak körül, ahol ti Istennel találkozhattok és az ő erejét, életét, ajándékait fogadhatjátok be bűntől megkönnyebült szívetekbe. Életetek egyetlen igazi központja Istennek ez a háza, mert itt az ő élete árad szívetekbe s azért minden háznak és minden életnek itt van az örök, diadalmas mintája és szabálya. Isten Lélek és akik őt imádják, azok lélekben és igazságban imádják őt, tehát a templom szentségét és jelentőségét nem az élettelen falak és a lelketlen berendezés teszik, nem is azok a szertartások, melyeket láthatólag végzünk benne, hanem az a lelki találkozás, amelyben a bűnös lélek a kegyelmes Atya szívére fonódik. A látható tem-

plom és a látható szertartások Istentől rendelt szent és beszédes kép, amely minden ízével ábrázol és kifejez egy lelki házat, egy lelki otthont, egy lélekben való hazatérést az Atyához, aki Lélek és a vele való lelki életközösség boldog, dicsőséges rendjét. „Ird meg szeméik előtt“, parancsolja az Úr a prófétának. Az a templom, amelyet a próféta Izrael népének megír, formájában és berendezésében más volt, mint ez a mi gyönyörű templomunk, igen, mert általa Isten sok tekintetben mást akart mondani Izraelnek, mint most nekünk, ez által. De nekünk a legdrágább, a legüdvösségesebb titkait akarja mondani. Leírom hát szemeitek előtt a templomot, testvéreim. Ez a református keresztyén templom a mi igazi, édes otthonunknak, az Isten atyai szívének kiábrázolása. Kőből való falai, ha hívő szívvel lépsz közéjük, az örökkévaló lelki otthont adják neked.

A földi otthon is édes valóság, de azt a békeességet, azt az erőt és nyugalmat, amit az ember bűnös szíve olyan égő szomjúsággal eped, nem leheted föl apád, anyád, hitvesed, gyermekeid körében sem egészen, soha, azt csak akkor érzed meg újjongó, végtelen örömmel, ha Isten szíve fogadott be téged.

*Mennyei Atyám szívében édes otthont lel szívem.
Áldott hajlék, ott, csak ott lesz teljessé az életem.
Békéjéből kitekintve felragyog a bús világ,*

*Ami rossz volt, ami bántott, mind megsejtve néz reád.
 Áldott hajlék, ablakid a Krisztus drága sebei,
 Rajtuk által mindent jónak lát, ki Istent szereti.*

Ezt az édes otthont zárja magába, jeleníti meg és teszi áldott valósággá a hívő lélek számára a templom. Isten meghagyja a prófétának, hogy külön-külön írja le az ő házának formáját, berendezését, kijáratait és bejáratait, rendeléseit és törvényeit. A mi otthonunkban mindez igen egyszerű, könnyen látható, közvetlen és világos, mint egész szent vallásunk. Templomunk alapformája, melyet a fundamentum követ s amely szerint a falak vonala kialakul: a Kereszt. Nem tűzzük ki a toronyra, sem a mellünkre: kitéphetetlenül bele van építve templomunkba, rajta épül fel az egész, mindent le kell rontani, ha el akarjuk tüntetni. Igen, mert ez a kereszt magának, Isten szívének alapformája, legbensőbb törvénye, ez a Szeretet, amely megtagadta és feláldozta önmagát, hogy minket megmentсен! Ez az Isten szeretete, aki előbb szeretett minket, kegyelemből, irgalomból szeretett minket, úgy szeretett, hogy a halál és pokol mondhatatlan kínjait és gyötrelmeit szenvedte el miattunk, helyettünk, értünk, csak hogy mi el ne vesszünk, csak hogy minket véglegesen, megmentve, megváltva ölelhessen életet adó szívére. Ez a ház alapformája szerint az isteni szeretet otthona: mikor belépsz, a Keresztre lépsz, az Isten szeretetének kitárt karjai közé bo-

rulsz, oh, hogy lépsz be hát, testvérem?

Templomunk berendezése igazán nagyon egyszerű. Két pontja tűnik szemünkbe: a szószék és az Úr asztala. Ezek a mi mennyei otthonunkban a tűzhely és a családi asztal. A család táplálására valók. A mennyei kenyeret és a mennyei italt szolgáltatják az éhező és szomjas gyermekeknek. Lelki otthonban lelki eledel van, az Isten Igéje az, mellyel az örök életre tápláltatunk. Az Igében maga az Isten jön hozzánk, mint Akarat, mint Ítélet és Kegyelem. Erről a szószékről élő Igéjében száll a szivekbe s örök gondolataival építi életünket, arról az asztról pedig isteni szeretetének megrendítő jegyeiben, mint látható Ige, egész fenségében jelenik meg előttünk s öleli magához azt, akinek egyetlen kincse, menedéke, szerelme, mindene lett a hit által. Az élő és életet adó Igében Isten magamagát adja neked, ez az ő házának berendezése, erre való, mikor ide jössz, azért jössz, hogy találkozzál vele és táplálkozzál általa lélekben: hogy jössz hát ide, testvérem? A bejáratról azt mondja Krisztus: Én vagyok az ajtó! Otthonunkba, Isten szívébe nem lehet máshol belépni, csak Krisztuson keresztül. Csak aki öbelé fogózik, csak aki öbele olvad, csak aki belehatolt az Ő isteni lelkébe, elmerült életének és halálának mysteriumában, eggyé lett vele hitben, minden bizodalját öbelé vetette, Urának és Királyának elfogadta s parancsát, mint egyetlen

isteni előjogot, boldog hálaadással élete útjává tette: csak az érkezik meg általa Isten atyai szívének örök boldog otthonába. Jut-e eszedbe hát testvérem, mikor a templom ajtaján belépsz, hogy ez az ajtó a Krisztus? Mert bizony nem a Krisztus és nem vezet Istenhez, ha nem jut eszedbe. A templom ablakai a Krisztus drága sebeinek képei. Ha az ő szenvedő szeretetének isteni áldozatán át nézzük a világot, belülről, Isten szívéből, oh, akkor áldani tudjuk az átkozókat, szeretni az ellenséget, imádkozni az üldözőkért, hiszen akkor a végtelen bocsánat, a bűnöst a bűntől elválasztó és megmentő, csak a bűnt kárhoztató, a lelket pedig gyógyító Szeretet isteni ablakán át tekintünk a világra. Ennek a szeretetnek ablakán Isten szívének fénye és melege árad ki a világra, azért is kellett ez ablakoknak szegek és dárdák által megnyitvatniok. Bűvös ablakok: milyen szép a világ, milyen jó az élet, milyen édes a szenvedés és szent az öröm, ha rajtuk át nézed mindezeket. Jössz-e ide, azért jössz-e ide, testvérem, hogy megtanúlj így nézni a világra, az emberekre, a saját életedre? És végre a házirend és törvények! Isten szívében bizony mások, mint odakünn. Ilyenformák: a szelíd ember a legnagyobb hős. Annak van élete, aki odaadja azt. Jobb adni, mint venni. E házirend mellett élő gyermekek szabálya a Krisztus áhitatos, elszánt, hősie követése, nem szóban, hanem cselekedetben. Ebben az otthonban munka

folyik, maga az Atya is mindig munkálkodik, a fiak is, hogy a világ átformálódjék azzá, amivé teremtetett: Isten országává. Vajon azért jössz-e ide, testvérem, hogy részt végy ebben a munkában? Az Isten atyai szívében a munka élete kering és zeng, itt nem lehet aludni. Ime, leírtam nektek a templomot, testvéreim.

Említettem, hogy Istennek az új templom hirdetésével az volt a célja, hogy új népet neveljen magának a fogságban. Evégből három parancsot fűz a kijelentéshez. Az első így hangzik: Mérjék utána arányosságát! Ez azt jelenti, hogy Isten temploma minden otthonnak és minden életnek a mintája és mértéke, amely után azoknak igazodniok kell. A mi vallásunk egyik legnagyobb igazsága az, hogy a keresztyénséget nem lehet, se nem szabad beszorítani és korlátozni a templomi istentisztelet keretei közé, hanem annak életté kell lennie otthonunkban és mindennapi életünkben is. Otthonunk és életünk arányítása Isten házához! ez a mi életünk legsürgősebb, legfontosabb követelménye ma is. Mit ér ez a szép templom, ha a megújítására hozott áldozat felbuzdulása után megint csak elmentek mellette, talán büszkélkedve nézitek s dicséritek szépségét, de belül üresen maradnak padjai, ha tovább is folytatódik a szomorú gyakorlat, hogy hiába terítették meg az Úr asztala, ti nem jöttök beteg szívetek sebeivel az isteni Orvoshoz. De mit

érne, ha jőnétek is, hogyha távozván innen, nem mérnétek utána arányosságát otthonotokban, ha házaikban tovább folya a szomorú, sivár, veszedő, szenvedélyes, imádság, szeretet és megbocsátás nélküli szívtelen élet? Oh testvéreim, ha látátok ma lelki szemekkel e templomot, az atyai szív áldott otthonát, hallgassatok Atyátokra és mérjétek utána isteni arányait a saját otthonotok és életetek nyomorúlt, szegény, egészségtelen, beteg épületén. Ha a templom: otthon, akkor az otthonnak viszont templommá kell lennie. Ha a templom Isten szívének képe, akkor a ti házatok a ti szíveteknek képe és jaj, milyen igaz, hogy a békételen, tisztátalan szívek otthona szörnyű képet mutat erről, hazugsággá tévén a Krisztus evangéliumát és az Isten szeretetét. Itt az utolsó ideje annak, hogy a templom, az igazi lelki templom mintája legyen a családi otthonnak közöttetek. Bizony, meg kell újítanotok e templom mintájára házaikat is. Az újjáépítés szent, áldott, de utolsó alkalma érkezett el ennek a gyülekezetnek életébe, amelyik megújította templomát. Mert jaj, ha nem így van, jaj annak a nemzetségnek, amelyik a próféták siremlékét építi és szépítgeti templomában! Házaik alapformájává kell tennetek a Keresztet, hogy csak az téphesse ki onnan, aki az egészet le tudná rontani. Az önmegtagadás és önfeláldozás lelkének kell családok, munkátok, mindennapi életetek alapjává lennie.

És berendezésében újra meg kell találnia főhelyét őseink áldott kincsének: a Szentírásnak, melynek nem a mestergerendán, vagy a láda fenekén a helye, hanem a családi asztalon és mindennap meg kell nyilnia az éhező és szomjas lelkek számára, hogy egymásért való imádság, Isten akarata szerint való szeretet és munka töltse be a házat. Ajtótok, melyen ki és bejártok, a Krisztus legyen, hogy áldottak legyetek, mikor vele munkára kiléptek és vele pihenni betértek. Ablakaitok Krisztus sebei legyenek, hogy az irgalom, a megbocsátás, a szelid szeretet isteni tekintetével nézhessetek ki rajtuk a világba. Házatok törvénye Krisztus követése legyen, hogy megszegyenüljenek, akik titeket bántani akarnak. Így, csak így lesz ez a templom a megújulás, az élet forrása, igazi otthon a számotokra, testvéreim.

Mindaddig pedig, amíg ezzé lesz, adatott nektek vád és ítélet gyanánt, hogy piruljatok vétkeitek miatt! Oh, adja Isten, hogy ne hagyjon nyugtot nektek egy percre sem, amíg otthonotokat olyanná nem tettétek, mint ő. Gyönyörű, karcsu tornyai fenyegeessenek be ablakaitokon, ha alacsony érzések, földöncsúszó önzés nyom le titeket: mint Isten újjai, félelmes figyelmeztetéssel mutassanak mindig az égre, ha szemeteket csak a földre akarnátok szegezni, zengő, zúgó harangjai, mint a lelki ismeret kongása, verdessék sziveitek falát, ha az a

sziv kemény, hideg, gyűlölködő lenne, ragyogó ablakai szégyenítsék meg a sötétséget, amit házaikban a gyűlölködés terjeszt, hogy pirúljatok vétkeitek miatt és akarjatok Istenházává, népévé lenni.

De ezt nem csak akarni, hanem cselekedni is kell Isten parancsa szerint. Mindaz, amit Isten kíván, nagyon nehéznek, távolinak, teljesíthetetlennek tetszik addig, amíg csak hallgatjuk, amíg csak sopánkodunk rajta, de nem próbáljuk meg cselekedni is. Mihelyt pedig nem tépelődünk rajta tovább, hanem bűneinken pirúlva, szent elszánással komolyan vesszük és tényleg megpróbáljuk aszerint rendezni be életünket, a szeretetnek egyetlen, legkisebb munkája is végtelen erővel, örömmel, vágyakozással és hálával tölt el, hogy mindeneket megtegyünk, amit Ő kíván, mert az az egyedül jó és üdvösséges a világon. A cselekvők számára a vádoló és ítélő templom erőforrássá lesz, isteni műhellyé, melyben krisztusi jellemek kovácsoltatnak a bűn legyőzésére, Isten végleges diadalának kivívására. A próféta látomásában úgy pillantotta meg az új templomot, mint magas hegyen álló, köröskörül Isten szentségének ragyogásában lángoló mennyei palotát. Boldog látomásban így emelkedik most lelki szemeim előtt ez a templom is a magasba: fenn, az élet csúcsán, az istenfiak fenséges életének magaslatán látlak téged, szent gyülekezet, imád-

kozó nemzet, lélekben nagy, magasan álló, győzhetetlen nép, Istennek élő temploma! És a prófétaival rebegik ajkaim: a hegy tetején, egész határa igen szentséges. Ime, ez a ház törvénye!

MENNYEI HARANGJÁTÉK.

A nagyenyedi új harang felszentelésekor, 1926 nov. 14.-én.

Ézsaiás 40. r. 1—11. v.: „Vígasztaljátok, vigasztaljátok népemet, így szól Istenetek! Szóljatok Jeruzsálem szívéhez és hirdessétek neki, hogy vége van nyomorúságának, hogy bűne megbocsáttatott; hiszen kétszeresen sújtotta őt az Úr keze minden bűneiért. Egy szó kiált: A pusztában készítsétek az Úrnak útját, ösvényt egyengessetek a kietlenben a mi Istenünknek! Minden völgy fölemelkedjék, minden hegy és halom alászálljon és legyen az egyenetlen egyenessé és a bércek rónává. És megjelenik az Úr dicsősége és minden test látni fogja azt; mert az Úr szája szólt. Szózat szól: Kiálts! És monda: Mit kiáltsak? Minden test fü, és minden szépsége, mint a mező virága! Megszáradt a fü, elhullt a virág, ha az Úrnak szele fuvalt reá; bizony fü a nép. Megszáradt a fü, elhullt a virág; de Istenünk beszéde mindörökre megmarad! Magas hegyre menj fel, örömondó Sion! emeld föl szódat magasan, örömondó Jeruzsálem! Emeld föl, ne félj, mondjad Júda vá-

rosinak: Imhöl Istenetek! Imé, az Úr Isten jö hatalommal és karja uralkodik! Imé, jutalma vele jö és megfizetése Ő előtt. Mint pásztor, nyáját úgy legelteti, karjára gyűjti a bárányokat és ölében hordozza, a szoptatókat szelíden vezeti.“

A harang nemcsak élettelen, hideg érc. A harangnak lelke van. Lám, az új harang megszólalásának órájában az én szívemet annak a régi, eltávozott, ágyuvá öntött harangnak feledhetetlen zengése tölti be. Mert annak is csak a teste távozott, a lelke tovább zengett bennem. Tisztán hallom e percben is, épúgy, mint mikor gyermekkorom üde reggelein fölébresztett, csöndes estéin ágyamba kísért, boldog vasárnapokon és szent ünnepeken templomba hivatott, kedveseim koporsója fölött velem zokogott. Tudom, hogy az új harangban is ugyanaz a lélek lakik s ércének zengésében az a lelki harang szólal meg, mely örökóta mindörökre zengi ugyanazt a mennyei szimfóniát, régi és új harangok szava által, — ha vannak szívek, akik megértik és visszhangozni tudják a mennyei harangjátékot. De ez a harangjáték nem a füleknek, hanem a lelkeknek szól. Akinek csak testi füle van, az hallja, hogy az ércharang milyen hangokat ad, de akinek lelki hallása, azaz *hite* van, az hallja, „amit a Lélek mond a gyülekezeteknek“. Az ilyenek számára a harang, mint egy hatalmas, énekelő szív, kong,

dobog, ver a gyülekezet fölött, mert hiszen nem egyéb, mint földi kiábrázolása és tolmácsa az Isten érettünk dobogó atyai szívének. Isten szíve zengi a mennyei harangjátékot: van-e hívő szívetek, hogy megértse, visszhangozza, továbbzengje azt? A prófétának volt hívő szíve és azért zengő érc nélkül is hallotta lelkében a mennyei harangjátékot s csodálatos szavakkal örökítette meg azt az Igében. Szeretném én is új harangotok hangjait, amit fületek hallanak, szívetekben örökre összekötni a mennyei harangnak, Isten szívének énekével, hogy míg az érc ünnepélyes rezgései betöltik a levegőt, amának fenséges értelme szíveteket töltse be mindörökre. A mennyei harangjátékot akarom megzendíteni szívetekben.

Ennek a csodaműnek *első tétele: fölhívás az Istennel való találkozásra.*

„Egy szó kiált: a pusztában készítsétek az Úrnak útját, ösvényt egyengessetek a kietlenben a mi Istenünknek. Minden völgy felemelkedjék, minden hegy és halom alászálljon és legyen az egyenetlen egyenessé és a bércek rónává. És megjelenik az Úr dicsősége és minden test látni fogja azt, mert az Úr szája szólt.“ Egy szó kiált... Az Úr szája szólt... Isten szíve zengi a hívogató szózatot. *Vivos voco:* hívom az élőket! Ez volt a régiek szerint a harang első szava.

Oh, ha ez a gyülekezet az ércharang szavában

mindig meghallaná Isten szívének hivogatását az *életre*. Isten szíve megtérésre, újjászületésre, új életre hív, egy szent találkozóra megújult szívetekben. Isten Lélek és vele csak lélekben, csak lelkileg lehet találkozni. És hogy messze van, hogy köddé vált felséges valósága, hogy élete nem a mi életünk, annak az az oka, hogy korunkban, környezetünkben, világunkban a lelkiség haldoklik, a lelkiesség vált köddé és semmivé, hogy nincs mély, komoly, szent, valóságos lelki élet és annak becsülése a földön. Találkozni valakivel nem lehet mocsárban, hinárban, feneketlen sárban, hanem csak *úton*. Istennel, aki szent és igaz Lélek, csak a szentség és igazság útján lehet. Ez az út csak a ti szívetekben épülhet meg, kívül soha. Isten jöni akar, Isten találkozni akar velünk, hogy felséges életét adja nekünk, de *nincs útja* hozzánk, mert szívünk sötét, úttalan pusztaság, ösvénytelen kietlenség. Sötét, mély völgyekké és szakadékokká lett benne minden lelki magasság és eszményiség, halmokká, hegyekké, bércekké gögösödött benne minden testiség, anyagiasság, gond, önzés, gyűlölet és bűn. Az isteni hivogatás ezért szól hozzánk útkészítésről, ösvényegyengetésről. Hogy lehet az Úr útját szívünkben elkészíteni a szent találkozóra? Egy gyökeres, teljes megváltoztatásával egész világ- és életfelfogásunknak, egész lelkületünknek. A völgyeknek föl kell emelkedniök, a hegyeknek

alá kell szállaniok, hogy az egyenetlen egyenessé, a bércek rónává lehessenek s az elsímult lélek úttá legyen, melyen a Szentséges dicsősége jár. Föl kell emeltetnie szivünkben a Lélek elsülyedt magasságának, le kell omlania és alá kell szállania benne minden emberinek, minden alávalónak. Ez a feltétele az Úr dicsősége megjelenésének.

„Vivos voco! Hivom az élőket!“ Halljátok-e a mennyei harangjáték szavát? Az Isten atyai szívének hivogatását? Az új harang új életre szólítja a gyülekezetet. Hiába szól, ha nem kezdődik meg közöttetek ez az új élet, az Úrral való lelki találkozás áldott útkészítése a bűnbánat és megtérés által.

De ennek az új életnek halál az ára.

A mennyei harangjáték *második tétele: a halál-harang kongása a bűn felett.*

„Szózat szól: kiálts! és monda: mit kiáltsak? Minden test fű és minden szépsége, mint a mező virága! Megszáradt a fű, elhullt a virág, de Istenünk beszéde mindörökre megmarad!“

Isten szíve, a mennyei harang kongatja a halált a gyülekezet fölött.

„Mortuos plango: siratom a halottakat!“, halották a régiek a harang második szavát. O, mintha az egész rettenetes kor és világ fölött kongana az enyészet és végítélet halálharangja De a keresztyén gyülekezet szívében mégsem reménytelen

a visszhangja. Igen, van halál, van temetés, szól a gyászharang de csak a testnek és csak a bűnnek. A bűn Isten által öröktőlfogva halálra van ítélve. Jaj annak, akiben a halál csak bűnt talál! Örökre, végleg, teljesen elveszett, kihullott az Isten emlékezetéből! Mint a fű és a mező virága, elszárad, elhull, bármilyen szép és büszke volt ezen a földön. Bizony, fű a nép. Ítélet szól a világ fölött: ami nem Istentől való, annak meg kell halnia. És mennyi minden van bennünk, ami nem belőle való, ami szentszéges orcája előtt szégyen és gyalázat.

Harag, bosszuállás, önzés, gyűlölet, tisztátalanság, zsarnokság, hazugság, elnyomás ... korunk és világunk ábrázatának legsötétebb, de legjellemzőbb vonásai: szégyen és gyalázat az Úr előtt. De el kell pusztulnia ... s a mennyei harang nem ezeket siratja, hanem az Isten képére teremtettest embert, akinek lelkét beszennyezték és halálra mérgezték ezek a sátáni bűnök. Hallod, hogy sir az Isten szive szerencsétlen, elrontottéletű gyermekei fölött? Az élőhalottak fölött, akik még járnak és beszélnek, mintha élnének, pedig a lelkük már halott, csak testük van, amít romlásra hízlalnak. Utálatos, életet hazudó hullák, akik járnak és megfertőzik a levegőt. Rajtad is, benned is siratja Isten szive azt, ami elveszett, ami bűn és romlás benned. S csakis ez siratnivaló. Nem az, hogy el kell távoznunk innen, hanem az, ha meghalva se távozhatunk

el, mert mindenestől a földben maradunk, mint a fű. Mert ha áldott, tiszta lélek felől omlik szét a porsátor, akkor a mennyei harang diadalmasan zeng a gyász felett: De Istenünk beszéde mindörökre megmarad! . Halljátok a halálharangot? Az ítéletnek és diadalnak zengését? A bűnnek meg kell halnia, hogy a lélek örökre megmaradjon az Isten beszéde szerint!

Hogy végre fölzendülhessen fölöttetek a mennyei harangjáték *harmadik tétele: az Isten diadalmas uralmának* hirdetése. „Magas hegyre menj fel, örömondó Sion! emeld föl szódat magasán, örömondó Jeruzsálem! emeld föl, ne félj! mondjad Júda városinak: imhol Istenetek! Imé, az Úr Isten jó hatalommal és karja uralkodik! Imé, jutalma vele jó és megfizetése ő előtt. Mint pásztor, nyáját úgy legelteti, karjára gyűjti a bárányokat és ölében hordozza, a szoptatósokat szeliden vezeti.“

Csodálatos, mennyei harangzengés! Isten uralmának felséges himnusza!

„Fulgura frango: megtöröm a villámokat!“, zendült a régiek fülébe a harang harmadik szózata.

Jön az Úr hatalommal, uralkodó karjában jutalom, előttte a megfizetés angyala. Minden szenvedésért megfizet és minden könnyet letöröl! Minden méltatlanságot megtorol és minden ártatlan fájdalmat megdicsőít... Gyűlölet, bosszú, pusztítás villámait, melyek a gyöngék és kicsinyek fejére

hullottak, megtöri örökre.

De mi töri meg őket? A harang, amellyel a zivatar elé harangoz a jámbor? Nem az ércharang, nem a levegő villámain, hanem a mennyei harang a bűn, a Sátán nyílait! Mi is ez a mennyei harang? Az Isten szive. Szívével töri meg a bűn hatalmát, szívével gyógyítja meg a szenvedést, szívével uralkodik a világ fölött.

Nem karddal és tőzzel jön, hanem mint pásztor, hogy nyáját legeltesse, hogy bárányait karjába és ölébe vegye s szeliden vezérelje azokat, akikben új élet csirája zsendül!

Az Úr hatalma és diadalma az ő szívének földreszállt Szeretete: Jézus Krisztus, a mi Urunk és Királyunk. Úr, aki szolgává lett érettünk, Király, aki pásztorunkká lett, aki megbocsátó szívvvel győzte le a bűnt s uralkodik mindörökre.

Zengj, zengj, győzedelmes mennyei harang, hirdesd a Szeretetet örök diadalát halál és bűn felett... hirdesd az egyetlen uralmat, mely győzhetetlen és mindenható: az isteni Szeretetet.

Hallja, mindig hallja szívetek az ércharang szavában ezt a mennyei szózatot: „Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adá, hogy aki hiszen őbenne, el ne vesszen, hanem örökélete legyen!“

A SEREGEK URÁNAK KÖVETE.

Deák Ferenc kolozsvár-monostori lelkipásztor beiktatásakor.
1927 Karácsony másodnapján.

Malakiás 2. r. 7. v.: „Mert a papnak ajkai őrzik a tudományt és az ő szájából törvényt várnak, mivel a Seregek Urának követe ő.”

Pásztor és gyülekezet áldott szövetségének ünnepét üljük. És nekem az a szent kötelesség adatott, hogy a pásztorát és a gyülekezetet Isten Igéjének tüköre elé állítsam, hogy úgy ismerkedjenek meg egymással és azt lássák egymásban, amit az Úr lát bennük.

Mi az, amit az Úr maga mond nekünk, ebben a pillanatban? Hogyan kell látnia pásztorát a gyülekezetnek, és hivatását a pásztorának ebben a gyülekezetben?

„A papnak ajkai őrzik a tudományt.”

Közmondássá vált, hogy a pap arra való, hogy beszéljen.

De Isten Igéje a lelkipásztornak „*a tudomány őrzését*“ parancsolja.

És én azért mindenekelőtt arra hívom fel a figyelmedet, ifjú szolgatársam, hogy a lelkipásztor küldetésének egyik legfontosabb része *a hallgatás, a becsukott ajkak*, amelyek „*őrzik a tudományt*“.

Az igazi lelkipásztornak mindenekelőtt azt kell tudnia és azzal kell öntudatosan számot vetnie, *hogy mikor kell hallgatnia*.

Szeretett testvéreim! A Krisztus ügyének, a keresztyénségnek egyik legvégzetesebb veszedelme *a vitatkozás és versengés*. A vitázó keresztyénség, a szószaporító, frázis-keresztyénség, a szóval szerető és nyelvvel vitézkedő kegyesség megerőtlenítette, megürcsítette és hitelében megrontotta a Krisztus evangéliumát.

A lelkipásztor nem arra való, hogy vitatkozzék e világ bölcseivel, vagy versengjen azokkal, akik az Isten kijelentésével nincsenek megelégedve és kandiséggal feszegetik azokat, amiket az Úr jónak látott elrejteni előlünk. „Az oknélküli vitatkozásokat kerüld“, figyelmeztette tanítványát az apostol is. A Krisztus követének ereje nem szavakban van, hanem a hit és szeretet munkáiban. Nem is arra küldetett, hogy hangosan vigye a szót ennek a világnak dolgaiban és a piac lármás vásárában. Hallgatása, csöndes öntudatossága, Krisztus tudományában elmerült, komoly, alázatos és szelid

egyéniisége, Isten ügyének a világ perpatvaraitól való távoltartása és az evangélium tisztán való megőrzése sokkal hatalmasabb bizonyágtétel az Úr felséges királysága és szuverénitása mellett, mint az üres lármázás és vitatkozás.

És te, szent gyülekezet, te se kívánd tőle soha azt, hogy a világ lármájában vezessen. Emeld őt magad fölé a csendbe, a tisztaságba, legyen a te számodra a magasságok követe ő, akihez *lelki* ügyeiddel fordulsz és akinél híven, igazán és tisztán *megőrizve* találod meg Isten Igéjét, valahányszor éhezel a mennyei kenyérre.

De természetesen, a lelkipásztornak nem szabad mindig hallgatnia. Épen azért kell megőriznie a tudományt, hogy amikor *beszélnie kell*, elegyítetlenül az Úr szavát szólhassa.

Mert „*az ő szájából törvényt várnak*“. Az igazi lelkipásztor beszéde: *törvény*. Nem vélemény, nem egyéni okoskodás, bizonytalan bölcselkedés, kétes értékű tanács, hanem: *törvény*. *Isten törvénye*. Örökkévaló és mindig igaz ítélet, amely bár egyetlenegy esetben sem merül el és merül ki az életnek, mégis minden esetre egyetemesen kötelező, mert felet'e áll az eseteknek, de mindenikre nézve azt jelenti ki, ami Isten akarata szerint, örökkévaló értéket jelent az elmulandóban. Krisztus vonakodott a veszekedő testvérek közt az örökség elosztásának kérdését elintézni, de megmondta nekik az

örök törvényt: távoztassátok el a *telhetetlenséget*! Az az örök törvény, amelyet a lelkipásztornak hirdetnie kell e világ és ez élet minden esetében: a *Kereszt törvénye*, az isteni szeretet törvénye, amely Krisztus egyetlenegy áldozatában jelentetett ki e világnak. Mindent ehhez a törvényhez kell mérnie, mindenben ezt kell megláttatnia, mindenütt ezt kell hirdetnie. Ez az a törvény, amelyet az ő szájából várnak.

A szeretet isteni törvénye legyen a te ígehirdetésed lelke és hatalma, ifjú szolgatársam! És te, szent gyülekezet, ennek a törvénynek hirdetését és ne egyebet várj a te pásztorod szájából!

Mert a „*Seregek Urának követe ő*“

Az a követség, amelyben a lelkipásztor jár e világban, kettős feladatot ró reá.

Először a Seregek Urának követe ő egy *ellen-séges* világban, amely Isten uralmát nem akarja elismerni és az ellen fellázadt. De ez a világ az Istené, a bűn csak bitorolja tőle azt. A lelkipásztor az Úr *felségjogát* képviseli a bűnös világban és mint ilyen, *ítéletül* küldetik a bűn ellen. De nem szavaiban rejlik az ítélet, hanem *személyiségében és életében*.

Ez a világ akkor érzi meg a lelkipásztorban az Úr ítéletét, ha rátekintve, őt látva, életét szemlélve *kénytelen Krisztusra gondolni*.

Ifjú szolgatársam: ez a te szent követségednek csodálatos titka és hatalma: amennyi krisztusi

lelket, jellemet, életet tudsz árasztani magadból, annyi *ítélet*es erőt mozgósítasz a bűn ellen és annyiban fogsz hozzájárulni ahhoz, hogy ez a világ ismét Isten uralma alá kerüljön. *Ítélet*ül vagy küldve e világra és ítélet vagy e *gyülekezet* bűnei ellen is.

Ezt az ítéletet tiszteljétek meg pásztorotokban, atyámfiai! Ez vezessen titeket is harcra saját bűneitekkel, hogy Isten uralma teljes legyen bennetek.

De a lelkipásztor a maga hívei között a *kegyelem* követe is. Személyisége, élete a Krisztus megváltottjának élő bizonyágtétele köztetek. Hivogatas a megtérésre, biztatás a félelmesszívűeknek, támasz a roskadóknak, erő a próbáltatottaknak, vigasztalás a bűneiket megbánóknak. Legyen áldott a te kegyelem-követséged e gyülekezetben, ifjú szolgatársam!

És legyen áldott a te engedelmességed, te szent gyülekezet, amellyel fogadod és magadhoz öleled a kegyelmet, melyet pásztorodban Krisztus nyújt feléd.

Ezt látom rólatok Isten Igéjének tükrében.

Igy kell megismerkednetek egymással és megismernetek egymást.

Igy látja szövetségeket az Úr és így akarja megáldani.

Erre a szolgálatra adom át most neked, ifjú

szolgatársam, e templom kulcsait, őseink szent Bibliáját, az Úr asztalát és ezt a szószéket, hogy megkezdő és folytasd általuk követséged szent munkáját, a gyülekezet üdvére, Isten dicsőségére.

A MI MEGMARAD.

Húszéves érettségi találkozon, a sepsiszentgyörgyi ref.
Székely—Mikó-kollegium ünnepi istentiszteletén,
1928 július 8.-án.

I. Kor. 13. r. 11—13. v.: „Mikor gyermek valék, úgy szóltam, mint gyermek, úgy gondolkoztam, mint gyermek, úgy értettem, mint gyermek: minek-utána pedig férfivá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat. Mert most tükrök által, homályosan látunk, akkor pedig színről-színre; most rész-szerin' van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerek majd, amint én is megismertettem. Mert azért megmarad a hit, remény, szeretet, e három; ezek között pedig legnagyobb a szeretet.“

Húsz esztendő, és benne a világháboru rettenetes vihara és a kemény kisebbségi sors tizévi megpróbáltatásai! — Ime, ez a közbevettetés va-

gyon aközött az aranyfényű nyári nap és eközött a mai felhős nyári délelőtt között, amelyek elsőjén újjongva tódult ki az iskola kapuján ifjú csapatunk, hogy megostromolja és bevegye az élet titokzatos várát. És ma, megritkult sorokban, bizony, már a férfikor delén, sőt talán túl is azon, gondoktól megtépdesve, súlyosan megterhelt szívvvel újra itt vagyunk lelki Édesanyánk ölén .

Sok minden elmúlt... de a szeretet megmaradt és ez a szeretet hozott ma minket ide vissza minden égtáj felől, hogy tisztességet tegyünk az Alma Mater előtt és legyünk bizonyosságai soha el nem feledhető jóságának.

Isten színe előtt akarjuk megszentelni emlékeinket és Isten Igéjének tükrében akarjuk ma látni: mi mult el és mi maradt meg az iskola munkájából mibennünk?

„... Mikor gyermek valék, úgy szóltam, úgy gondolkoztam, úgy értettem, mint gyermek.“ *Akkor* még gyermekek voltunk. Ma látjuk igazán, hogy mennyire gyermekek! Édes, üde, boldog emlékek támadnak fel szívünkben és járnak tündértáncot körülöttünk.

Megjelenik előttünk a magunk és társaink vidám gyermek-arca s fülünkbe csendülnek a gyermeki szavak, amelyekkel akkori bánatunk és örömünk jutott kifejezésre. Minket akkor a *jövő* érdekelt. A jövőről szólottunk, mint gyermekek. Hogyan

szólottunk róla? Bizakodva, reményekkel telve, bátran, türelmetlenül, rajongva, színes álmokképekkel, mint a gyermekek. Oh, akkor a jövő olyan közeli, olyan szép, olyan gazdag és olyan ragyogó volt! Alig vártuk, hogy az iskola kibocsásson minket szárnyai alól: ölelő karjait láncoknak éreztük magunkon. Nemcsak úgy szóltunk, hanem úgy is gondolkoztunk, mint gyermekek.

Úgy gondoltuk, hogy mi már *készen vagyunk* az élet harcára. Hogy az iskola fegyelmező szeretete, rendje, oktatása és tanácsai immár feleslegekké váltak számunkra. És úgy értettünk, mint gyermekek.

Megértettük értelmünkkel a leckéket, amelyeket meg kellett tanulnunk. De hogy minden megértésnek végtelen mélységű és kimeríthetetlen a tartalma: azt még nem tudtuk. Mi azt gondoltuk, hogy *mindent* tudunk már és hogy az *igazság* készen van számunkra. Hogy semmit se tudunk és hogy az igazság végtelen és az érette való küzdelem az egyetlen, ami embernek juthat, ezt az *érettséget* akkor még nem értük el.

És aztán — el kellett hagynunk a gyermekhez illő dolgokat, mert férfiakká lettünk.

Jaj nekünk, ennek a keserű férfinemzedéknek! *Minden elmúlt* számunkra, amit *akkor*, mint boldog gyermekek, szólottunk, gondoltunk, értettünk.

Nem vált be, nem teljesedett be számunkra a

jövendő látomása.

Más gyermekek álmai, reményei és tervei is megváltoztak a férfiuválétel küzdelmeiben. Másoknak is el kellett hagyniok a gyermekhez illő dolgokat... De nem olyan egyszerre, nem olyan megrázó módon és nem kárpótlás nélkül, mint nekünk,

Óh, nekünk egy egész *nemzettel* együtt kellett eltemetnünk egész ragyogó jövőnket, amelyet a nemzeti mult dicsőségében sütkérezve, gondtalanul, biztosan, rendíthetetlennek hitt életalapokra építettünk.

Közülünk nem egy magát az életet vesztette el a tüzes zivatar örvényében; többen egész életükre béna, rokkant, existenciájukat vesztett és örökre derékbantört áldozatai lettek a „történelmi“ húsz esztendőnek. És akik itt vagyunk: lelkünkben romok felett kesergünk, súlyos sebeket vonszolunk, a mult váddá lett bennünk s a jövő köddé, amelyben semmit se látunk.

Elmult, örökre elmult számunkra az a jövő, amit akkor, az ifjuság üde hajnalán olyan biztosan és olyan közel láttunk!

És elmultak az emberek is. Az örökre eltávozott öreg tanárokon és ifjú társakon kívül mi magunk is mind elmultunk akkori valónkat illetőleg.

Itt ülnek közöttünk néhányan még a drága

mesterek közül, akik lelkünket formálták, művelték és készítgették az életre. Többé már nem azok ők sem, akik voltak. Gyermeki szemünk félelmei és csodálata eltűntek róluk: gondoktól gyötört, súlyosan megviselt, szegény testvéreink ők egy keserves, örömtelen sors terhének közösségében.

És mi. igazán *mi* vagyunk azok, akik itt vagyunk? A vidám, daloló, lelkesedő, kalandos, szavaló, játszva tanuló és tanulva játszó, bátor, büszke, bízakodó szentgyörgyi diákok? Nem, nem mi vagyunk többé. Elhagytuk a gyermeki dolgokat, eltemettük régi életünket, fájdalomom, férfúvá lettünk egy olyan korban, amelyben férfiúnak lenni kinzó tehetetlenséget jelent.

És elmúlt a „tükör általi“ tudomány is. Az ismeretkincs, amelyet az iskolától kaptunk, elkopott, elpárolgott, megváltozott, megcáfolódott, az élet kegyetlen porában és szennyében szertefoszlott, nagyrészt semmivé vált.

Ime, az iskola anyai öröksége: jövődő, gyermekálmok, mesterek, barátok, ismeretkincs: elhagyattak, megváltóztak, megsemmisültek.

Ha ezekben volna az iskola értéke és dicsősége: a mai ünnep csak egy szomorú temetés lenne.

De az iskola értéke nem abban van és dicsősége nem abban ragyog, ami elmúlt, hanem abban, ami munkájából megmaradt bennünk.

Mi maradt meg?

„... a hit.“ Valóban, mi sokat veszítettünk. Jövendő-t temettünk el. De ettől a drága iskolától kaptunk egy olyan *hitet*, amely kiégethetetlenül, eltörülhetetlenül ragyog szomorú szívünkben s csüggedéseink között is fényt vet nehéz útunkra. Ez az iskola nevelésében, tanításában, az elköltözött és még élő tanárok drága példaadásában egyaránt elefedhetetlenül írta be a szívünkbe azt a hitet, hogy *a tiszta jellem és a becsület győzhetetlen hatalom*. Ez a hit „bolondság“ a világ szemében, ezt a hitet a rettenetes életvalóság mindennapi tényei közel és távol harsogó, gúnyos hullámokkal ostromolják: de ez a hit mégis *egyetlen* fundamentuma a mi nemzetünknek és egyházunknak. Ez a hit adhat nekünk egyedül *létjogot* ebben a világban, ez a hit *különböztethet meg* és ezzel *menthet meg* minket a világtól, ez a hit mutatja azt az egyenes utat, melyen minden ellenkező látszat dacára mégis egyedül lehet a *jövőbe* menni s amely hit alapján — az Isten örökkéigaz törvényei és ígéretei szerint, — *ebben a világban* is egyedül lehet maradandó létalapot és otthont teremtenie egy nemzetnek. Mert ezt a hitet épen a világ leggyőzöttjeinek, a kicsiknek és semmiknek adta az Úr, hogy megnyissa előttük a belső, lelki nagyság fölfelé vivő útját; midőn a szélesség többé nem az övék, elvitathatatlanul az övék lehet a magasság. Áldott az iskola és áldottak tanárai, dicsők a szegény és kopott falak s a szegény, kopott és

szomorú emberek, akik e falak közt a *jellem egyedüli értékének* hitét plántálták tanítványaik szívébe s mint a lét gyémántját, emelték mindenek fölé a férfiúi becsület, a kötelességteljesítés szentségét!

Ez az örökség soha nem múlik el, beleépül az elmúló élet fölött a nemzet és egyház lelki templomának falaiba, oszlopaiba és tornyaiba.

Ma látjuk csak igazán ezt az áldott örökséget. — *Akkor*, gyermeki mivoltunkban talán ezt vettük észre legkevésbé. De *ma* ez a drága kincs ragyog fel a szivünkben, ez a *hit* lobban új lángra ünnepelésünkben és ezt fogjuk, mint szent oltárról gyújtott égi tüzet, magunkkal vinni további harcainkba, egy nemzet jövődjének titka gyanánt.

Mi marad még meg?

„...a remény.” Az a remény, ami *akkor* is magasan lobogott bennünk s amit az iskola minden munkája igyekezett gerjeszteni: *hogyan nemzetünk és egyházunk örökké élni fog.* Igaz, el kellett hagynunk ennek a reménységnek „gyermekhez illő” formáját. Igaz, hogy ebben a tekintetben egész akkori nemzeti és egyházi közfelfogásunk „gyermekien” gondolkozott. Igaz, hogy ennek a reménységnek régi formái összedőltek a szivünkre zuhantak és a sebek égnek ma is... de azért ez a reménység mégis megmaradt és mégis igaz! Egy *lelki* nemzet, egy *lelki* egyház örökkévalóságának szent reménysége ez.

És a lelki nemzet nem halt meg ma-
gyarnak lenni ma még sokkal nagyobb és szentebb
kötelesség és édesebb gyötrellem, mint akkor... A
lelki egyház nem halt meg... roskadozó templomai
és iskolái közül, mint menyei lilium, még csak most
kezdi kibontani szent szirmait, még csak most kezd
igazán áradni a világba isteni illata... református-
nak, keresztyénnek lenni ma sokkal nagyobbat, ál-
dottabbat, szentebbet jelent, mint valaha! És azért
áldott legyen az iskola és áldottak legyenek tanárai,
akik a nemzet és az egyház örökkévaló életének
reménységét a szivünkbe elültették, gondozták,
ápolták, üdvözölték és fejlesztették. Ez a remény-
ség ma az egyetlen világosság, amely a sötétség-
ben fényes csillagunk. *Ma* látjuk ennek a kincsnek
értékét!

Ma megköszönjük a lelki Édesanyának igazi
megértéssel és hálával. És elvisszük magunkkal,
újraélesztve az Alma Mater kebelének melegén, hogy
világítson nekünk és gyermekeinknek az élet útján
ez a reménység, amely megmarad.

De minden megmaradók között legnagyobb a
szeretet.

Nehéz róla beszélni, mert olyan nagy, szent,
dicső, isteni, hogy minden szó csak kisebbit és
egy szó sem méltó hozzá, ami csak emberi.

De mégis *kell* beszélnem róla.

Kell, hogy bizonyosságot tegyek ennek az isko-

lának *szigorú szeretetéről.*

Húsz esztendő kellett hozzá, hogy elhagyva a gyermekhez illő dolgokat: a szigorúsága miatti éretlen panaszokat, ennek a szeretetnek *igázása* teljes dicsőségében fölragyogjon előttünk.

Ennek az iskolának a szelleme, a légköre, a belső életrendje a *szigorú szeretet* dicsőségében ragyog.

Nem gyakorolt fiaival szemben majomszeretetet. Nem dédelgette hibáikat. Nem nézte el mulasztásaikat. Szigoruan örködött felettük és keményen nevelte őket férfiúi jellemekké. Katonás iskola volt.

De forrón szerette a gyermekeit és szeretete az *önmegtagadásra és önfeláldozásra tanító igazi krisztusi szeretet* volt. Ez a szeretet, amely legnagyobb mindazok között, amik megmaradnak. Az a kevés szavú, kevés külső jellel mutogató, szemérmes, férfias szerelet, amely annyira *magyar*, ha a Krisztus lelke által ihletett *keresztyén* szeretet is: akkor a legnagyobb érték, amely megmarad örökre.

Ebben a szeretetben volt, van és lesz az iskola értéke és dicsősége.

Ennek a szeretetnek fényében dicsőülnek meg az elköltözött nevelők arcai a szivünkben, midőn háával hajtunk fejet emlékük előtt; ebben nemesedik át és magasodik fel lelkünkben a ti *arcotok*, még élő atyák és mesterek, — ennek maradandóságáról tesszünk mi, az Alma Mater vén diákjai bizonyosságot

Isten színe előtt s valljuk és hirdetjük, hogy nemzetnek, egyháznak, iskolának jövője csak az önmegtagadó és önfeláldozó szeretetben van, de abban *van* jövője a Krisztus által.

AJÁNLÓ-LEVELÜNK.

Sulyok István püspök negyvenéves lelkeszi szolgálatának jubileumán a nagyváradai templomban 1928. október 28-án.

II. Kor. 3. r. 1—6. v.: „Elkezdjük-e ismét ajánlgatni magunkat? Vagy talán szükségünk van, mint némelyeknek, ajánló levelekre hozzátok, vagy töletek? A mi levelünk ti vagytok, beírva a mi szívünkbe, amelyet ismer és olvas minden ember, akik felől nyilvánvaló, hogy Krisztusnak a mi szolgálatunk által szerzett levele vagytok, nem tentával, hanem az élő Isten Lelkével írva; nem kötéblákra, hanem a szívnek hústábláira. Ilyen bizodalmunk pedig Isten iránt a Krisztus által van. Nem mintha magunktól volnánk alkalmasak valamit gondolni, úgy mint magunkból, — ellenkezőleg, a mi alkalmas voltunk az Isténtől van; aki alkalmasakká tett minket arra, hogy új szövetség szolgálói legyünk, nem betűé, hanem léleké; mert a betű megöl, a lélek pedig megéleveníti.“

Mai ünneplésünket, a nagyváradai gyülekezet családi ünnepét, összekapcsoltuk a nagy reformá-

ció emlékünnepeivel s ez a kapcsolat egyiknek is, másiknak is elmélyíti számunkra a jelentőségét. Áldott alkalom ez arra, hogy a pásztornak és az ő gyülekezetének boldog örömnapját azoknak az isteni igazságoknak fényébe állítsuk, melyek Isten fölszabadított Igéjéből a reformáció által áradtak az emberiségre. És áldott alkalom arra is, hogy a reformáció áldásait egy gyülekezetnek és pásztorának négy évtizedes szent szövetségében lássuk megbizonyosodni és valóvá válni.

A reformáció fölszabadította és az emberi élet alapjává tette azt az isteni kijelentést, hogy az emberi életnek csak egyetlen célja és jelentősége lehet: *alkalmasnak lenni Isten világhódító harcára*. Az élet alanya Isten, a világ az Úr harctere, az emberiség történetében és életében Isten hódító harca folyik a Sátán ellen s ebben a harcban az ember az Úr fegyvere és eszköze. Életének az ad értéket, ítélete vagy helybenhagyása azon fordul meg, hogy alkalmas szerszám-e az Úr kezében, ebben a nagy harcban?

De amikor a reformáció az emberi élet értelmét és jelentőségét erre az egyetlen tényre korlátozta és ezzel az emberi hivatásnak, méltóságnak, jellemnek és cselekvésnek egyetlen kriteriumát állította fel, teljesen új, bár a legősibb és legigazibb értelmezéssel szabva más irányt az életnek és a történelemnek, ugyanakkor Isten Igéjének alapján hirdette azt is, hogy senki se lehet Istennek alkal-

mas szerszáma *önmagától*.

Azt a legnagyobb méltóságot és legmegtisztelőbb kiváltságot, hogy Isten munkatársai, fegyverei, szerszámai lehetünk, semmiképen sem adhatjuk meg mi-önmagunknak; de semmiféle módon nem is követelhetjük, nem erőszakolhatjuk ki, nem érdemelhetjük meg és nincs semmink, amivel megvásárolhatnók.

Isten *kiválasztó* kegyelmének *ajándéka* ez. A felséges Úr soha meg nem hálálható kegyelmi ténye az, hogy tehetetlen, bűnös, por és hamu, semmi és senki — embert a kezébe vesz és ezáltal az mindenre alkalmas, ujjászületett, hallhatatlan és dicsőséges fegyver lesz *attól* a kéztől és *abban* a kézben, amely egyedül mindenható, szent, örökkévaló és dicsőséges.

Kardok és nyílak hevernek egy tömegben, porral lepve, rozsdától marva, penésszel borítva, valami pincének rothadó sötétségében. Magától egyik se vág, egyik se röpül a célnak. De jön a hős és kezébe veszi a kardot, fölveszi és a kifeszített ijjra helyezi a nyílveesszőt. Abban a kézben villog és vág a kard, attól a kéztől célbaröpítő lendületet kap a nyílveessző. Az a kéz megtisztítja, az a kéz harcol véle, az a kéz győzedelmessé és dicsőségessé teszi a fegyvert. Senki se alkalmas magától; Isten az, aki alkalmassá tehet. „*A mi alkalmatos voltunk az Istentől van.*“

De, hirdeti a reformáció, Isten kiválasztó ke-

gyelme nem szépség, hanem törvény, örök rend, melynek változhatatlan mértéke van. *Krisztus* az alkalmasság mértéke, akiben Isten kiválaszt minket! „*Ilyen bizodalmunk pedig az Isten iránt a Krisztus által van.*“ *Krisztus* az Isten gyermekének, az Isten örökkévaló céljához alkalmas embernek isteni képe, mintája, mértéke. De ki felelhet meg ennek a mintának és mértéknek? Senki. Magától senki. De Isten Szentlelke megteheti, hogy a mi életünket a *Krisztus*éba oltsa igaz hit által, hogy a kereszttel isteni szellemét: az önfeláldozó szeretetet szivünkbe árassza, hogy penészünket, rozsdáinkat az ő szent vérével lemossa s az ő erejével alkalmassá tegyen minket Isten számára.

Miért? Hogy végre érdemünk legyen és dicsekedhessünk?

Távol legyen!... „*Alkalmatosakká tesz minket arra, hogy új szövetség szolgái legyünk.*“ Az alkalmasság tétel célja a *szolgálat*. Nem a betű, hanem a *lélek* szolgálata. Szövetség a lélek és a Lélek között, örök és győzedelmes szövetség a bűn ellen, összeforrasztva a megváltó Szeretet kötelékével, Isten uralmának végleges kivívására.

Ime, ez a reformáció igazsága, amint alapigénkből kiragyg. Ezen az igazságon épült fel és áll a református Sion, ez az igazság ennek a gyülekezetnek és pásztorának egyetlen igazsága is, szövetségének áldott értelme és jelentősége.

Isten előtti hálával emlékezünk a pásztor négy évtizedes szolgálatára!

És emlékezésünk a reformáció igazságának fényében ime, így szól:

Nem *ti* választottátok a pásztor, hanem Isten az, aki őt kiválasztotta és közetek küldötte, hogy az ő nevében és az ő erejével munkálkodjék közöttetek. Alkalmas vala a munkára és áldott az ő pásztorodása: de nem *magától* lett alkalmassá, hanem *Isten kegyelméből*. Dicsősége nem az, amit ő végzett, hanem *Krisztus keresztye* az ő dicsekedése, mely mérték szerint hosszú, áldott életén át *szolgája* volt az Úrnak közöttetek. Nem a *ti* szolgátok volt, hanem a Krisztusé, a szeretet új-szövetségének követe gyanánt, a *lélek* diadaláért, amelynek érdekében harcolt a bűn ellen, védelmezte a rábizottakat, táplálta a lelki kenyérre éhezőket.

Érette is Istené legyen a hála, a dicséret és a dicsőség mindörökké.

Krisztus szolgájának, aki Isten szerszáma, küldötte, — nincs szüksége *emberi ajánlólevélre*. Ha Pál apostol, vagy Kálvin János a maguk szolgálatának igazolását vagy elismerését emberektől várták volna, ha emberi bizonyságokkal, ajánlólevelekkel akarták volna igazukat a világ előtt bizonyítani, megszűntek volna Krisztus szolgái lenni.

A Krisztus szolgája szabad az emberektől és a

világtól.

De igenis szüksége van a pászternak egy *lelki* ajánlólevélre az Örök Bíró ítélőszéke előtt. És ~~ez~~ a levél *ti* vagytok, atyámfiai.

A *gyülekezet*, amelyet a lelkipásztor Istentől kapott gondviselésre, egyetlen bizonyság Isten előtt a lelkipásztor hűségéről.

De hogy ezt a mélységes, isteni igazságot valóban megérthessük, tudnotok kell, hogy *ti nem a magatoké vagytok*, hanem *Krisztusé*, Krisztus levele, melyet ő maga szerzett a lelkipásztor szolgálata által, nem tentával, hanem az élő Isten lelkével, nem kő-táblákra, hanem szívetekbe írva a maga felséges életét...

Mit jelent ez reátok nézve? Egy szívbemarkoló kérdést: fölismértétek-e pásztorotokban a *Krisztus írószerszámát*, engedtétek-e, hogy szolgálatával *szívetekbe* irattassék a Krisztus keresztje, — engedelmesek voltatok-e az *Isten Lelke* iránt, aki általa megtérésre hívott titeket? Milyen bizonyága vagytok Isten előtt pásztorotoknak?

A sáfárban az kívántatik meg, hogy hű legyen.

És Isten az ő hűségét ki tudja olvasni a ti *bűneitekből* is, a ti háládatos hitetek *jó gyümölcseiből* is.

Tudjátok-e, hogy a pászternak ítéletet kell hirdetnie a bűn ellen és kegyelmet a megtérőnek.

Tudjátok-e hát, hogy a pásztor *ítélet pennája*

a Krisztus kezében, aki által őmaga írja az Isten lelkével szívetekbe bűneitek ítéletét.

Tudjátok-e hát, hogy ő a *kegyelem követe* a Krisztus kezében, aki által Krisztus a Szentlélek újjászülő és megszentelő erejét írja szívetekbe, ha a bűntől Istenhez fordultok és őt szeretitek?

Ő felel az Úrnak arról, hogy hűségesen és igazán átadta-e magát a mennyei ítélet és kegyelem hirdetésének?

De ti feleltetek arról, hogy mit tettetek az ő igehirdetése után?

Ítélet-levele, vagy kegyelem-levele vagytok-e Krisztusnak, atyámfiai, pásztorotok szolgálata által, az élő Isten lelkével írva?

... Legyen áldott az Úr, aki ítéletet és kegyelmet hirdetett nektek. Legyen áldott a pásztor, a Lélek szerszáma, Krisztus pennája, aki által négy évtizeden át a ti szívetekben meg nem szűnt munkálni az Úr, hogy ti az övé legyetek. Adja a Kegyelem Istene, hogy a penna és a levél továbbra is ott legyenek az Úr kezében s egykor a levél a penna dicsősége, a penna pedig a levél dicsősége legyen az Örök Bíró trónja előtt.

ÚTKÉSZÍTÉS.

Az első hét erdélyi református diakonissza fogadalomtételekor, a marosvásárhelyi kollégium dísztermében, 1929. febr. 24-én.

Malakiás 3. r. 1. v. . „Imé, elküldöm én az én követemet, és megtisztítja előttem az utat, és mindjárt eljön az ő templomába az Úr, akit ti kerestek, és a szövetségnek kövele, akit ti kívántok; ímé, eljön, azt mondja a Seregeknek Ura.“

Várjad az Urat!... ezzel biztatta magát és másokat minden időben a kegyes lélek. Isten eljövetele, megérkezése és meglátása minden hívő szívnek legforróbb óhajtása és reménye. Az Istenvárásnak mindig voltak külsőies, érzéki, csodás formái. De mindig megvolt az a magasabb, szellemi váradalom is, amely a Lélek-Istent lélekben és igazságban várta és imádta. A református kereszténység az élet és a lélek törvényeiben látja Isten

valóságának megnyilatkozását s lélekben várja az ő dicsőséges megjelenését. Előttünk egy *lelki egyház* képe lebeg, amelyet betölt az Úr lelke és élete a megszentelt emberi szívek hívő szeretetének munkája által.

Alapigénkben az Úr arra figyelmeztet, hogy az ő megjelenésének előfeltételei vannak. El kell készíteni az *utat*, amelyen ő szívünkbe érkezhetik.

De döntő fontosságú dolog tudnunk azt, hogy az útkészítést Isten *maga* végzi el, az *előttejáró követői által*.

A nagy kérdés az: *felismerjük-e* Isten előttejáró követőit napjainkban és életünkben? Jeruzsálem bűne az volt, hogy nem ismerte föl a maga „meglátogatásának idejét“ és ezért el kellett pusztulnia. Csodát várt, rendkívüli érzéki jeleket és nem vette észre, hogy Isten a Krisztusban látogatta meg őt, hogy elfoglalja választott népének szívében királyi trónusát.

Az Ige világosan és félreérthetetlenül jelenti ki, hogy nincsen kor, nemzedék, egyház, lélek, amelyekhez el nem küldetett volna az Úr követsége. Isten követői *itt vannak* közöttünk, egyházunk, nemzetünk, családunk, szívünk mindennapi életében: *felismerjük-e* őket, hogy elkészíthessék számunkra az Úr diadalútját, amelyen meg akar érkezni hozzánk?

Alapigénk az Úr jövetelének két követét em-

líti fel: az egyik a követ, „*aki megtisztítja előtte az utat*“, a másik „*a szövetségnek követe, akit ti kívántok*“.

Isten *utat tisztít* magának az ő követe által. Ez az *úttisztító a megpróbáltatás*. A legközönségebb tévelygés az, hogy a megpróbáltatást nem Isten közellétének jeleként tekintjük. Pedig minden időben a megpróbáltatás volt az, amiben Isten kereste a lelket, az egyházat, a nemzetet. „A nyomorult és szegény nép bízik az Úr nevében“ — mondja a próféta (Sof. 3. 12.)

Az az egyház és nemzet, amelyik a nyomor, szegénység és szenvedés idején azzal biztatja magát, hogy jobb idők jönnek, ahelyett, hogy Isten leckéjét tanulná meg az ő meglátogattatásának idején, önmaga ítélte halálra magát. A mi egyházunkban is jelen van, eljött az *úttisztító megpróbáltatás*. Áldott, fenséges céllal küldötte hozzánk az Úr. Azért, hogy a másokra támaszkodást, a külső körülményekben és segítségben való bízakodást *önerővel* cserélje fel, hogy a tétlenséget, a lusta képzelődést, a henye álmodozást és tunya közönyt *munkával* váltsa fel, hogy a falakba és intézményekbe, az ősök hagyományaiba vetett bizalmat és üres dicsekedést *lelkierők* felébresztése által eltakarítsa a maga útjából, hogy *hitbeli* alapra helyezze az egyház életét és így tegye győzhetetlenné és termékennyé a világban. Isten a maga *úttisztító*

követe, a megpróbáltatás által először megfosztja a lelket minden külső javaitól és idegen támasztékától, hogy az a lélek végre egyedül és egészen csak őreá támaszkodjék, őt keresse és őt várja. És *mindjárt* eljön az ő templomába, a megtisztított szívbe az Úr, hogy a hit által világteremtő erőket fakaszson benne a maga dicsőségére.

Ez a mi egyházunk leckéje. Az úttisztító követ fölismerése és engedelmes átadása magunknak az ő munkája számára. Hadd tisztítsa meg az egyházat mindentől, ami nem az Úré, hadd fossa meg minden emberi erőtlől, dicsekvéstől és hatalomtól, hogy *lelki, élő* egyház legyen belőle.

A megtisztult, a magához tért egyházban megjelenik a *szövetség követe*. Isten szövetségének a tartalma, a lényege az ő *Szeretete*.

Hogy ez a Szeretet megjelenjék és kiáradjon az egyházba s az egyházon át a világba, annak feltétele az, hogy *mi*, az egyház tagjai és egyeteme kezdje meg a *hívő szeretet munkáját*. Ha ez a hitből fakadó, magát odaadó *szeretetmunkásság* kezdetét veszi és előre halad az egyházban, ez az *előhírnöke*, a követe annak, hogy a Szeretet-Isten biztonnyal eljön, megérkezik, diadalmasan bevonúl az ő Anyaszentegyházába, annak tagjaiba és általuk erre a földre.

Az erdélyi református egyház ma a *szövetség követének* fogadtatását ünnepli. „Akit mi” — oly

régóta és olyan forró vágyakozással, imádságokkal és munkával — „kivánunk”, íme eljött! Az Úr kegyelme lehetővé tette azt is, hogy Anyaszentegyházunk a *diakonia* áldott munkáját a maga kebelében és a maga hivatalosai által megindíthassa. Ime, ez a hét drága lélek itt áll az Úr szövetségköveteként előttünk, a szeretet munkájára hitből áldozva életét, mint boldog hálaáldozatot, hogy engedelmesskedjenek Krisztus parancsának: „*betegellet gyógyítsatok!*“

Hogy ezt az Úr megengedte nekünk, hogy ezzel a kegyelemmel is lehajolt az erdélyi Sion megújuló szívéhez, hogy lelkeket toborzott Lelke által a szeretet szolgálatára: íme, dicsértessék Szent neve: ez az ő *követe*, szövetségkötésének áldott hírnöke közöttünk, drága üzenete és jele annak, hogy az Úr közel, hogy teljes diadallal fog bevonulni Egyházába és véghezviszi nagy művét közöttünk, az ő dicsőségére.

Isten a *Krisztusban* jött el e világha és *Benne* jön el hozzánk is. Diakonisszáink életében, hívő szeretetében, áldott szolgálatában Krisztus jön, Krisztus lelke és hatalma árad közénk. Áldottak a követek, akik a Krisztus előtt járnak, s útjára szívöket helyezik ünnepi rózsák, virágok és pálmák gyanánt.

Az útkészítés műve íme, készen van. Az Úr jön.

Oh, mindenekre elégséges Kegyelem, cselekedje a te hatalmad, hogy felismerje ez az egyház, ez a nemzet a te követeidet s készen legyen a Te királyi fogadtatásodra.

II.

„Embernek fia! Őrállóul adtalak én téged Izráel házának, hogy ha szót hallasz számból, intsd meg őket az én nevemben.“

Ezékiel 3. r. 17. v.

2014-01-23 10:00:00 2014-01-23 10:00:00 2014-01-23 10:00:00

BESZÉD A PÜSPÖKVÁLASZTÓ EGYHÁZ- KERÜLETI KÖZGYÜLÉSHEZ.

— 1926 április 17-én. —

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés!

Eddigi életemnek ebben a legünnepélyesebb pillanatában, mikor Anyaszentegyházunk a maga hivatalosai által, a maga részéről döntött afelől, hogy az én méltatlan és csekély személyemet állítsa első szolgául a munka élére, mit is mondhatnának mást remegő ajkaim, mint alázatos följajánlkozást a Felséges Isten, a teljes Szentháromság egy örök Isten akaratának s azután forró köszönetet a bízalomért ennek a méltóságos testületnek, melynek kimondhatatlanul megtisztelő bizalma annyi derék lelkipásztor közül épen engem hívott el az erdélyi püspökök égő áldozati oltárára Istennek tetsző áldozatul.

Az Anyaszentegyház tehát a maga részéről Isten előtti szent felelősségének tudatában, saját ősi törvényei szerint, szabadon választott engem lelki

vezéréül és pásztorául, s illő lenne, a régi szép szokás szerint, hogy hálás és alázatos visszhang gyanánt erre az elhívásra én is föltárjam lelkemet s elmondjam a Főtiszteletű és Méltóságos Közgyűlés színe előtt püspöki munkaprogrammomat. Bocsánatot kérek, ha ezt a jelen körülmények közt nem tehetem meg. Azt hiszem, mindnyájan méltóztatnak egyet-érteni velem abban, hogy jó bizonyyságát kívánva adni hazánk Felkent Uralkodója s az ország törvényei iránti alattvalói tiszteletünknek, saját ősi törvényeink rendelkezése szerint is semmivel sem kívánunk elébevágní a legfelsőbb megerősítésnek és az Őfelsége kezébe leteendő eskü megtörténtének s teljes bizalommal várva annak mielőbbi bekövetkezését, a jövőendő munkamezejének ünnepélyes áttekintését akkorra tartjuk fenn, mikor Anyaszentegyházunk véglegesen beiktathatja választott szolgáját hivatalába. De emellett bizonyyságot ohajtok tenni arról is, hogy az idők, amelyeket élünk, nem is annyira okosan és szépen kimesterkedett programokat igényelnek, melyeket üres pehelyként elfújhatnak a változó események, hanem sokkal inkább nyitott lelkeket, alázatosan figyelő sziveket, akik meghallják és megértik az élő Isten parancsoló akaratát bármi változó körülmények között is. Az ilyen időben legmélyebb hitem szerint csak egy változhatatlanul biztos programja lehet az Anyaszentegyház összes pásztorainak és hiveinek: a Krisz-

tus evangéliuma maga, s eljött az ideje, talán az utolsó ideje annak, hogy összes sorsdöntő kérdéseink megoldásánál egy döntő és irányadó törvényt kövessünk: mindenütt, mindenben komolyan venni, életre-halálra komolyan venni a Krisztus evangéliumát. Eljött az idő, mikor jövődönk kulcsává az lett: becsületbeli dolognak tudjuk-e tartani és bizonyítani azt, hogy református keresztyének vagyunk. Ha a Kegyelem Istene meg fogja ehez adni nékem és mindnyájunknak az alkalmat, meg fog láttatni a Krisztus ereje által a mi erőtelenségünkben is, mit jelent e világban az az egyház, az a nép, amelyik elvetve magától minden emberi mesterkedést, rá merte tenni testi és lelki, anyagi és szellemi existenciájának egészét a kegyelemből, hit által való krisztusi élet győzhetetlen kősziklájára.

Jól tudom s Isten előtt remegve érzem teljes semmiségemet a feladatokkal szemben, melyek reám várnak. Csak a Krisztus érdemében bizakodhatom s nem adhatok sem az Úrnak, sem Egyházamnak egyebet, mint alázatosan szolgálni akaró életemet. De ezt egészen neki és egyházamnak adom. S most, amikor ujólag, hálás szívem mélyéből megköszönöm a felém áradott drága bizalmat, Isten előtt kérem mindnyájukat, hogy ha az Ur kegyelmesen elfogadta, fogadják el az én szeretett tesvéreim is áldozatra, szolgálatra felajánlott életemet s támogassanak szeretettel a nagy munkában, melyet csak együtt foly-

tathatunk Isten szerint mindennél drágább Anyaszentegyházunk és népünk javára. A Kegyelem Istenének gazdag áldása nyugodjon meg és teljesedjék meg, szenvedések és diadalok között az Erdélyi Református Anyaszentegyházon, az Úr Jézus Krisztus által. Ámen.

A MI ÚTUNK.

A nagyenyedi református nagyhét ünnepi istentiszteletén.
— 1926 szeptember 12. —

Zsid. 12. r. 14—17. v.: „Kövessétek mindenki irányában a békességet és a szentséget, a mely nélkül senki sem látja meg az Urat: vigyázzván arra, hogy az Isten kegyelmétől senki el ne szakadjon; nehogy a leserűségnek bármely gyökere, felnevekedvén, megzavarjon, és ez által sokan megferőtöttetessenek. Ne legyen senki parázna vagy istentelen, mint Ézsau, aki egy tál ételért eladta első szülöttségi jogát. Mert tudjátok, hogy azután is, mikor akarta örökölni az áldást, megvettezett; mert nem találta meg a megbánás helyét, noha könnyhullatással kereste azt az áldást.“

A művész először a ragyogó, felhőtelen kék eget festette meg, mint egy mindent beborító, sugárzó sátrat. Azután a kép háttérébe odaállította a hóborította távoli hegycsúcsokat, az előtérbe pedig viruló zöld dombot varázsolt. Csodálatosan tündöklött az egész, de a kép mégis néma, üres, szívszorítóan

idegen volt. Ekkor a művész a domb mögé, a hegyekbe mélyedő völgy ölébe egy távoli helység házait és kertjeit festette oda s a kép egyszerre megelevenedett a küzdő, építő, harcoló, dolgozó emberélet sejtetése által. Csak az előtér maradt még mindig értelmetlen, fájdalmasan pusztá, mintha mindennek hiábavalóságát hirdetné. És a művész egy isteni ihlet hatalma alatt a zöld domb tetejére a kék égbe nyúló, a napfényben fürödve is fenségesen sötét, óriási Keresztet plántált. És amint az isteni szeretet jele a képen fölmagaslott, egyszerre megváltozott az egész. Az ég magasabb, ragyogóbb, de mégis közelebb és melegebb lett, a hóborította csúcsok távlata kimélyült, mintha egy földöntuli ország határai lennének s mégis oly édes, ismerős tisztasággal tekintettek alá a völgyre, ahol a munka élete zsibong. A kereszt árnyékában más lett a helység képe is, a nézőnek az az érzése lett, hogy ott a béke és szeretet otthona fekszik. A Kereszt lett egyetlen, igazi értelme és jelentése mindennek s a kép megtelt végtelen, kimondhatatlan, mindent átható lelkével az örök Szeretetnek.

Valahogy így bomlik ki szemeink előtt alap-igénkből is a mennyei Művész által festett kép a mi életünk örök értelme és igazsága felől. Először szentségének mindenre ráboruló sugárzó égboltját és békességének fenséges fehér hegycsúcsait mutatja föl, hogy azokban lássuk meg őt egész istenségében,

mondván: Kövessétek mindenki irányában a békeséget és szentséget, amely nélkül senki sem látja meg az Urat! Azután szeméinket e fenséges ég és hegyek védelme alatt lélekző szent közösségre, a *gyülekezetre* irányítja, a melynek kebelében élünk, mint az Ő kegyelmi szövetségében, intvén: Vigyázzatok, hogy az Isten kegyelmétől senki el ne szakadjon, nehogy a keserűségnek bármely gyökere fölnövekedvén, megzavarjon és ezáltal sokan megfertőztessenek. És végre odaállítja az élet előterébe, a Golgota dombjára az *egyént*, a Krisztus vérével elsőszülöttségi jogot szerzett minden egyes gyermekét külön-külön: Ne legyen senki pazázna, vagy istentelen, mint Esau, aki egy ételért eladta elsőszülöttségi jogát. Mert tudjátok, hogy azután is, mikor akarta örökölni az áldást, megvettetett, mert nem találta meg a megbánás helyét, noha könnyullatással kereste azt az áldást. Alapígénk a maga kibontakozó lépéseivel a messzeségből, a magasságból, az általánosságból egészen a szivünkig hozza az isteni élet valóságát. Az egyetemes keresztyénség, a református keresztyén gyülekezet, a református keresztyén lélek ennek az isteni életvalóságnak egyre bensőbb, mélyebb, életteljesebb körei. Nem ellentétei egymásnak, nem zárják ki egymást, sőt föltételezik, éltetik, megvalósítják. Egy református keresztyén lélek sem lehet valóban Isten gyermeke az Anyaszentegyház, a gyülekezet életközösségén kívül és

a református Anyaszentegyház megszűnne Isten kegyelmi szövetsége lenni, ha bele nem tagolódna az egyetemes keresztyén Anyaszentegyház életébe. És viszont a keresztyénség abszolút igazsága élettelen, idegen és üres maradna a gyülekezeti közösség és az egyéni átélés nélkül. A református nagyhét áldott napjain a legkülönbözőbb oldalairól szemléljük, mintegy sugártöréseiben az isteni élet teljességét. Most, Isten színe előtt, templomának dicsőséges boltozatai alatt, Igéjének egységes égi fényében hadd ragyogjon fel életünk titka és igazsága összefoglalva és egyesítve a Kijelentés hiánytalan teljességében.

Isten Igéjének parancsa szerint hirdetem nektek először az isteni élet mindenre és mindenkire kiterjedő alaptörvényét, mely nem ismer tér és időbeli, faji és felekezeti korlátokat, hanem örökkévaló és általános érvénnyel követeli: Kövessétek *mindenki* irányában a békességet és szentséget, amely nélkül senki sem látja meg az Urat. Az Isten egy. Az emberiség egy. És egy a vallás is, amely Isten és emberek szívét összeköti. A szentség mindenek fölé boruló menyboltja közös célja az emberiség szívének. A békesség fehér hegycsúcsai felé egy ősi vággyal zarándokol minden nemzetség. Isten mindeneknek Atyja és az egész világ egyetlen atyai házzá, családi otthonná teremtetett általa. Örök igazság az, hogy tisztátalan és békételen szivekben Isten nem

lakik, hogy a bűn és a gyűlölet kipusztítják, köddé teszik, megsemmisítik e világban az isteni élet valóságát. Szentség és békesség nélkül senki sem látja meg az Urat, ezek nélkül csak állati, sőt ördögi élet lehetséges. És bizonyosan hiszem és hirdetem, hogy Isten nem néz nyelveket, nemzetséget, felekezetet, hanem csak azt keresi, hol vannak szentségre, békességre törő szívek s azokban valóság és élet lesz Ő mindenütt és minden időben, mert Ő az ilyen szíveket választotta a maga megjelenésének és kijelentésének eszközeiül. Isten nem gyönyörködik abban, ami elválasztja, szétlöki, szembeállítja egymással az ő gyermekeit. Akarata nem a harag, a bosszu, az eltiprás, hanem a megbocsátó és felkaroló szeretet. Az ő egyetemes parancsa békesség és szentség mindenki iránt. Én is azért Isten nevében intelek és kérlek titeket, szeretett tesvéreim, hogy mindenkivel szemben a szentség és békesség útját kövessétek. Az Urat kell meglátnia bennetek, rajtatok, általatok mindenkinek, az Ur pedig szent és a békesség Fejedelme, ha tehát ti tisztátalanok és gyűlölködők vagytok, ki lássa meg életetekben egy nem e világból való, de e világot legyőző és megdicsőítő Hatalom valóságos jelenlétét és munkáját? Isten meglátása nincs hozzákötve anyelvhez, melyen őt hirdetik, az Ő megjelenése nem a szertartások formáiban kápráztatja el a szemeket, nem a hitvallások varázsszavaira tölti be felséges életével a világot.

Hanem azok a szivek, amelyek békességet és szentséget sugároznak, sugározzák őt némán is, ceremóniák nélkül is, hittételék nélkül is. A szentség és a békesség pedig össze van foglalva az olyan szeretetben, amely önmagában és másokban keresi, üdvözli és szívére öleli azt, ami bennünk több mint a test és világ: a halhatatlan lelket. Isten Lélek és őt egyedül a lelkiség tükrözi. A lélek szeretete, oltalma, ápolása, kifejlesztése, diadalra juttatása a test és világ felett: ez a szentségre és békességre törekvés útja, Isten diadalútjának elkészítése a sziveken át, minden nemzet, minden felekezet közös, örök célja és missziója. Nem lehet egyetlen nemzet, mely, ha élni akar, büntetlenül taposhassa meg ezt a törvényt azzal, hogy különböztessen lelkek és lelkek között s míg az egyiket szereti, a másikat ellopja vagy megölje. Nem lehet egyetlen felekezet sem, mely ha vissza nem akar élni mennyei hívásával, megtiltsa a testvéri szeretet kiárasztását hívei által minden emberre, bármely hitet valljon is az s bárhogyan imádja is Istenét. Ha volna ilyen nemzet vagy felekezet, az nem az Urat, hanem a Sátánt láttatná meg a világgal és aláírná saját halálos kárhoztatását. Ó jaj, hogy a mi világunk és életünk olyan megrázóan bizonyítja a saját magunk által aláírt kárhoztatás szomorú gyümölcseit. Kőrunkat a haldokló lelkiség korának fogják nevezni. Elszállóban van e földről a lélek. A világ birásának

és a testiség kultuszának örülete szétszaggatja az emberiséget, az önzés gyilkos tusájának felvert fojtó porában eltűnt előlünk a szentség mennyboltja és a békesség égbenyúló fehér bércei. Nincs többé lelki értelme, mennyei jelentése a világ képének. Senki se látja az Urat. Ez a világ kárhoztatása és ítélete, a Sátán diadala. Nincs Isten a világban, mert nincs szentséget és békességet követő lélek. Borzasztó volna, ha így volna, testvéreim. De ti legyetek az isteni élet bizonyosságai a halál világában! Cáfoljátok meg az ördög munkáját és fordítsátok meg a végzetet, mely lecsapni készül a földre. Mindenki irányában kövessétek a szentséget, a bűnnel szemben is; mindenki irányában kövessétek a békességet, a gyűlölettel szemben is. Nyelv, nemzet, felekezet soha gátat ne vessen elétek, se a másé, se a magatoké abban, hogy a halhatatlan lelkek szeretetközösségét megteremtsétek, megvédjétek és gyarapítsátok annak dicsőségére, aki *mindenki* irányában a szent szeretet békességének Atyja és Ura.

És most az Isten parancsa szerint hirdetem nektek azt az *utat*, amely a közös, örök egy célhoz vezet el titeket. Egy a cél, de különbözők az utak. Amaz. örök szentség egébe nyúló örök békebércet tetőjére sokféle irányból, sokféle úton lehet eljutni. Mindenik út az Isten *kegyelme*. Kegyelmi ajándék azok számára, akiknek adatott. Nem mindenki bírja

meg ugyanazt az utat. Istennek végtelen gazdagsága sokféle típusú lelket teremtett és minden típusnak kiszabta és megadta a maga útját, az ő külön kegyelmét, melyen azok a lelkek hozzámehetnek. A lelkek és az utak egymás számára vannak isteni bölcsességgel és szépséggel teremtve és ebben van a Kegyelem gazdagsága, akinek dicsőséges egysége tündöklő sugártörésben százszorozódik meg lelkek és utak szivárványszálaiban. Valom, hogy mindenik út szent a maga lelkei számára, mindeniknek megvann a megbízatása, a kegyelmi ajándéka, az elégséges ereje a maga utasainak üdvösségre vezetésére. Mindenik egyedül idvezítő a reábizottak számára, de egyik sem az a másikkal szemben.

A Kegyelem ez útjai a keresztyén felekezetek. Rajtuk járnak az Isten kegyelmi szövetségében egy hit- és szeretetközösséget alkotó lelkek, mindenik abban a közösségben, amely az ő számára alkottatott és amelynek számára ő teremtetett.

Mindenkinek tisztelt és szent a magáé, nekünk pedig, református keresztyének számára csak egyetlenegy út adatott és nekünk azon az egyen kívül nincs üdvösség.

A mi útunk az Istennek számunkra adott egyetlen drága Kegyelme, a református Anyaszentegyház, amely, örök hála legyen érette Istennek, lélekben szült és anyai karjain az örökélet számára ne-

vel minket! Vigyázzatok tehát, hogy az Isten e kegyelmétől senki el ne szakadjon! Vajjon nem jön-e későn ez az isteni intőszó? Nem idegenedtek-e el az Édesanyától tékozló fiai? Ó ez a szomorú, szent Édesanya dicsekedhetik-e gyermekei hűségével, szeretetével, boldog áldozataival? Nem talál-ták-e szüknek, szegényesnek, unalmasnak, ósdinak áldott tűzhelyét a világ bölcsességére, változatosságára, gazdagságára, örömeire éhes szülöttei? Nem felejtették-e el arcát is, szeretetét is, áldásait is azok, akik a lelkieket megvetették a láthatókért? Azt hiszem, testvéreim, vádat kell emelnem Édesanyánk védelmében magunk ellen. A vád az, hogy elfelejtettük, nem ismerjük a saját lelki Édesanyánkat. Így kell lennie, mert lehetetlen, hogy aki ismeri és éli azokat az áldásokat, melyeket a református Anyaszentegyház ad gyermekeinek, közönyössé válhassék iránta és ne tartsa a legnagyobb megtiszteltetésnek és jótéteménynek, hogy érte mindenét odaadhassa. Azok a gyermekek, akik manapság azt hiszik, hogy az Anyaszentegyháznak rendkívüli megtiszteltetés az ő feleslegükből odavetett alamizsnájuk és pedig a szívük nélkül, akik már-ványtáblákat és aranykönyveket követelnek maguknak, ha méltóztattak megemlékezni szükségükről, nem ismerik az Anyaszentegyházat, nem becsülik áldásait és vakon, ostobán, bűnösen sértik meg isteni szívét, nem tudván, mit cselekesznek.

A mi Anyaszentegyházunk az az Édesanya, akinek az az egyetlen forró óhajtása, hogy gyermekei ismerjék meg és pedig maguk ismerjék meg szívét és áldását, hogy kibeszélhetetlenül gazdaggá és boldoggá tehesse őket. Nem ismerek önzetlenebb Anyát nála. Nem arra törekszik, hogy gyermekeit örök sötétségben és kiskorúságban tartsa a maga így szerzett hatalma alatt, nem vezeti őket pórázon, járszalagon a menny felé, sőt az az egyetlen anyai büszkesége, hogy fiai és leányai önálló, érett, öntudatos lelkek, akik a meggyőződés és szeretet szabad tiszteletével veszik áldott kezéből az élet örökségét s a maguk szabad, lelkétől lelkezett hitével gyümölcsöztetik azt. A mi édesanyánk nem áll közénk és mennyei Atyánk közé, nem zárja el, nem nehezíti meg, nem rakja meg akadályokkal és közvetítőkkel a hozzá vezető utat; megtanít a magunk szivéből imádkozni, kezünkbe adja az Ige mennyei kenyerét a saját nyelvünkön, megtölti szivünket felséges énekekkel, meggyógyítja beteg lelkünket a valódi, igaz sakramentomok isteni orvosságával, megtanít a szeretet munkáira, s olyan hitet gyújt fel bennünk, amely látja a láthatatlant. Mikor testtől megszülettünk, a Lélek új életét adja nekünk, mikor testileg meghalunk, karjaiban az örök élet hajnalára ringat át. Az ő ölében nincs szomorúság, mert vigasztalása a rosszat is jóvá teszi s az a szomorúság, amelyre ő tanít, üdvösséget ad, mert

a bűn felett tanít meg bánkódni és sírni. Ez az Édesanya Istenben Atyát, Krisztusban testvért, a világban örökséget és az emberekben örökös társakat ad nekünk egy diadalmas világnézet s egy szent éleleteszmény áldásával. Ő adja nekünk azt, amit egyetlen más egyház sem adhat, ami az ő legsajátabb kincse és a világ legnagyobb hatalmassága: *a hívő értelmet*, amely az akaratot egyenesen az Úristen szolgálatába állítja. És Ő adja az egyetlen szabadságot, amikor gyermekeit arra neveli, hogy szabadon adják magukat Isten rabjaiul, s így egyedül önmaguk igazi lényegétől függjenek csupán, de soha emberektől és világtól. Lehetséges-e hát, testvéreim, hogy valaki ilyen Édesanyának ilyen áldásait tudva és ismerve ellökje magától? Nem, ez lehetetlen a legbotorabb öngyilkosság nélkül. Elcsábított, megcsalt gyermekek, akiket a Sátán elkábított és szabadságnak hazudott gyalázatos rabigájába kényszerített, térjünk vissza Édesanyánk áldott küszöbére, hogy el ne vesszünk, hanem éljünk! Az egész világon nagy keresztyén megindulás szele zúg végig. Minden felekezet ébreszti, tömöríti, öntudatosítja híveit a Sátán elleni nagy küzdelemre. Csak éppen mi, magyar reformátusok ne hallanók meg Édesanyánk ébresztő szavát? Csak éppen mi ne akarnánk élni azzal, ami a miénk, csak éppen mi vesszünk el gyáván és nyomorultul, nem ismervén és nem használván fel a legdrágább Kegyelmet,

amit ingyen kaptunk az Úrtól? Az Isten szerelmére kérlek, atyámfiái, vigyázzatok, hogy az Isten kegyelmétől senki el ne szakadjon!

De jól értsük meg, hogy ez az intés a *gyülekezet* egészének szól és azt jelenti, hogy a lelkekért maga a gyülekezet felelős az élő Isten előtt. A gyülekezet egésze áll kegyelmi szövetségben Istennel, a gyülekezet közösség a hitben és szeretetben Istennel és tagjaival. A gyülekezet a maga egészében kapta a kegyelem útját az Anyaszentegyház. Isten gyűlöli a Kainokat, akik vállvonogatva kérdik áldozatul vetett testvéreik felett: avagy őrizője vagyok-e az én atyámfiának? Igen, őrizői vagyunk egymásnak a nagy Isten akarata szerint és jaj nekünk, ha ezt nem vállaljuk! Református Anyaszentegyházunk gyülekezeti élete az egymásérti felelősség szent vállalására épült fel, ebben volt megújító, világteremtő és életformáló hatalma a múltban és ennek elhanyaglása tette erőtlenné a jelenben. A református keresztyén felelősség azonban nem valami külső parancs kényszere, hanem a szeretet önkénytes, benső, boldog szolgálata. Hanyaglása tehát arra mutat, hogy gyülekezeteinkben meghidegült, kilobbant, elpusztult az igazi testvéri szeretet áldott közössége. Ha a lelkek elszakadtak az Isten kegyelmétől, ha más utat akartak törni maguknak a szentség és békesség felé, mint amely nekik adott, sőt ha egyenesen a világ moslékjának estek

neki, ez csak azért volt, mert a lelkek éhesek a szeretetre és nem találták meg azt a gyülekezet kebelében. Úgy érezték, hogy velük senki se törődik, érettük senki sem érez és visel felelősséget, hogy lelkük árván és vigasz nélkül vergődik a gondok, kísértések, nyomoruságok között, hogy lelkük olthatalan szomját nincs, ki megenyhítse s hogy az Isten kegyelmi szövetségének tagjai nem testvérek, hanem bírák, végrehajtók, poroszlók, perlők, idegenek és ellenségek. És felnőtt közöttünk a szeretetlenség keserű gyökere s az Isten szava szerint, aki soha sem hazudik, megtermette rettenetesen keserű gyümölcsseit. A gyűlölet szörnyű fertőzése beette magát a húsunkba és vérünkbe s rothadásnak, mállásnak indult a gyülekezeti élet mindenfelé. A szeretet felelősségének hiánya megzavarta a lelkeket. Elveszett az egyház hivatásáról való világos ismeret s kezdett lelketlen intézmény lenni, amely tehetetlenül állott az éhezőkkel szemben. A presbiterek már azt hitték, hogy az ő kötelességük csak az, hogy a kerítések és ólak fenntartása felett veszekedjenek és megtagadják az egyházi adó kivetését. A só megízetlenült. A világ világossága kialudt, vagy a véka alá bújt. Bizony, ha szeretet nincsen énbennem, semmi vagyok. És most az a kérdés, testvéreim, hogy kiírtsuk-e magunk közül a keserű gyökeret, a zavart és fertőzést, vagy meghaljunk bűneinkben? Az Anyaszentegyház áld: sai

készen állanak számunkra most is. Nem halál, hanem élet vár karjai között. Csak mi ne tudnánk felvállalni a szeretet szent felelősségének munkáját?

Térjetez vissza, testvéreim! Mi szeretetre vagyunk teremtvé, mi arra hivatunk el, hogy remegve és imádkozva vigyázzunk egymásra, hogy senki el ne szakadjon közülünk az Isten kegyelmétől.

És hiába is szakad el. Hiába keres szegény, beteg, megtévedt lelkének más kegyelmet, mert írva van, hogy Istennek csak *egy* áldása van minden lélek számára.

Ne legyen senki parázna, vagy istentelen, mint Esau, aki egy ételért eladta elsőszülöttségi jogát. Mert tudjátok, hogy azután is, mikor akarta örökölni az áldást, megvettetett, mert nem találta meg a megbánás helyét, noha könnyhullatással kereste azt az áldást. Ó ez az ostoba, haszontalan, léha Esau! Milyen hetykén, könnyedén, botorul odadobta örökségét egy tál ételért. S aztán, mikor már késő volt, hogy jajgatott nyomorultul atyja lábai előtt: Avagy csak egy áldásod van-e neked? Ó áldj meg engem is, engem is Atyám! De megvettetett, mert nem találta meg a megbánás helyét, noha könnyhullatással kereste azt az áldást. Könnyei sem értek semmit, hiszen nem bűnét siratta, hanem annak szörnyű következményét csupán, hiszen nem ő akart meg-

változni, hanem atyja akaratát szerette volna megváltoztatni. Szomoru, vak, léha református Ésau! Egy tál ételért eladják elsőszülöttségi jogukat. Azt a jogot, amelyet az elsőszülött Istenfiu, Krisztus a maga mondhatatlan kinjaival, ártatlan szenvedéseivel, könnyörülő szeretetéből drága szép piros vérének új testamentumával, mint isteni végrendelettel ruházott át reájuk.

Testvéreim, a református embernek, minden református embernek teljes elsőszülöttségi joga van a Krisztus ajándékából az Isten egész örökségéhez, a boldog örök élet teljességéhez. Senki el nem veheti azt tőle, csak ő maga lökheti el magától hiábavalóvá tévén magára nézve a Krisztus egyetlenegy áldozatát. És Ésau megteszi. Istentelenségből, azaz mert nincs Istene, nem ismeri az Isten kegyelmét, az Anyaszentegyház áldásait, a maga lelkének szükségeit s anélkül, hogy azt meg akarná ismerni, botorul kap a más öröksége felé, ami soha se lehet az övé, ami ha másnak kegyelem is, neki mindörökre csak egy tál étel marad, nem az örökélet kenyere, mert nem neki adatott. És mit szólnak azokról az Ésaukról, akik annyira nem ismerik és becsülik a maguk örökségét, hogy istentelenségükben még meg sem született gyermekeik lelkét adják el egy tál ételért, világi indulatért, érdekért, léhán, közönyösen, mintha egy zsák gyapju volna. A parázna Ésau, aki odaadja mennyei jogát közönséges földi, testi

javakért is, hitvány állásért, pénzért, befolyásért! De Isten szava megáll mindenha! A legrettenetesebb büntetés az Ésauké. Mert nincs Istennek szörnyűbb büntetése, mint az, hogy amikor már késő, amikor már nem lehet, amikor már örökre elveszett, akkor ébreszti fel a lélekben a megvetett örökség és jog értékének meglátását, akkor támaszt a szivben égő, gyötrő, olthatatlan szomjuságot és éhséget utána. O, a lélek odaadná most már az örökkévalóságot egy pillanataért az áldásnak, amelyet kacagva rugott el magától. És nem lehet, nem, soha többé. Ésau sir, jajgat, véresre zúzza fejét, de csak egy áldás volt és az elveszett. Nem találhatja meg a megbánás helyét az, aki istentelenül és parázna módon eladta elsőszülöttségi jogát. Tesvéreim, rettenetes dolog az élő Isten kezébe esni! Ébredjete fel az álomból, míg nem késő. Isten szent ígéjével, íme, figyelmeztetek és kértetek titeket, hogy vigyázzatok magatokra és egymásra! Itt az utolsó ideje, a kegyelmi ideje annak, hogy *öntudatára* jussatok református keresztyén örökségeitek, elsőszülöttségi jogotok megbecsülhetetlen értékének, szent kötelezettségének, dicsőséges missziójának.

A Kegyelem szólott hozzátok. Az új élet hajnala hasadt fel felettetek. Nincs későn. Nincs korán. Most van itt az idő. Isten Szentlelke könyörög érettetek kimondhatatlan fohászkodásokkal. A mennyei seregek lélekzet nélküli csendben várják a te dön-

tésedet. Lelki Édesanyád kitárta karjait feléd. Mit szólsz neki? ... Sem élet, sem halál... el nem szakíthat minket az Isten Kegyelmétől, mely vagyon a mi Urunk Jézus Krisztusban.

A KÖLCSÖNKÉRT OLAJ.

A brassói református nagyhét ünnepélyes istentiszteletén.
— 1927. szeptember 18-án. —

Máté ev. 25. r. 1—13. v.: „Akkor hasonlatos lesz a mennyeknek országa ama tíz szüzhöz, a kik előrevén az ő lámpásaikat, kimenének a vőlegény elé. Öt pedig közülök eszes vala, és öt bolond. A kik bolondok valának, mikor lámpásaikat elővevék, nem vivének magukkal olajat; az eszesek pedig lámpásaikkal együtt olajat vivének az ő edényeikben. Késvén pedig a vőlegény, mindannyian elszunnyadának és aluvának. Éjfélkor pedig kiáltás lön: Ímhol jő a vőlegény! Jöjjetek elébe! Akkor felkelének mind azok a szüzek, és elkészíték az ő lámpásaikat. A bolondok pedig mondának az eszeseknek: Adjatok nekünk a ti olajotokból, mert a mi lámpásaink kialusznak. Az eszesek pedig felelének, mondván: Netalán nem lenne elegendő nekünk és néktek; menjeteink inkább az árúsokhoz, és vegyetek magatoknak. Mikor pedig venni járnak vala, megérkezik a vőlegény; és a kik készen valának, bemenének ő vele a mennyegzőbe, és bezáraték az ajtó. Később pedig a

többi szüzek is megjövének, mondván: Uram! Uram! nyisd meg mi nekünk. Ő pedig felelvén, monda: Bizony mondom néktek, nem ismerlek titeket. Vigyázzatok azért, mert sem a napot, sem az órát nem tudjátok, a melyen az embernek Fia eljö.“

Azevangélium legmélyebb képe az Anyaszentegyházat a Bárány Feleségének nevezi. Ez a név annak a diadalmas, mennyei Egyháznak a neve, amely láthatatlan, de dicsőséges egységében öröktőlfogva mindörökké egyesíti kebelében az idvezültek seregét. Ez az Egyház itt a földön, mint harcoló, vitézkedő, küzdő és szenvedő, különböző felekezetekben él. Ezeket a felekezeteket nevezzük, alapígenk képe szerint a Krisztus mennyasszonyainak. Mint tíz szüz, jelennek meg előttünk alapígenkben, ékes menyasszonyokként várva a Vőlegényre. Mind szépek, mind készen vannak a mennyegzőre, csakhogó ötükről azt mondja az Irás: bolondok. Ennek a súlyos ítéletnek oka az, hogy nem vittek olajat a lámpáikban, hogy kölcsönként olajjal akartak világítani a Vőlegénynek.

Ha széjjelnézünk a keresztyén világon, mindenütt láthatjuk a felekezétek nagy ébredésének jeleit. Világszerte folyik az egyházak készülődése a mennyegzőre, mindenik visszatér és fölszereli magát a saját kincseivel, megtölti lámpásait, az üres és szomjazó lelkeket a saját hitének olajával.

Mit csinál a mi egyházunk, az erdélyi refor-

mátus Sion? Remegek az ítélettől, amely így szól: kölcsönként hittel és jellemmel nem lehetünk a Krisztus menyasszonya, nem lehetünk Egyház, nem nevelhetünk lelkeket az Isten dicsőségére.

Teljes szívemből a felekezetek közötti békesség és szeretet híve vagyok. Tisztelek minden saját hitű és jellegű egyházat. Hiszem és vallom, hogy megvan a saját céljuk, hivatásuk s a saját hiveik számára meg van az üdvözítésre elégséges erejük. De az az egyház, amelyik kölcsönvett erővel akar élni, nem méltó az életre.

Meg van-e a saját olaja, a saját hite és önereje a mi egyházunknak? Van e tehát saját célja és hivatása e világon s képes-e hiveit üdvösségre vezérelni?

Teljes alázatossággal és teljes őszinteséggel kell szembenéznünk ezzel a félelmes, de mindenképpen tisztázandó kérdéssel.

Hálát adok az Úrnak, hogy ezt az önleszámolást a református nagyhét végén tehetjük meg. Ez az áldott alkalom, a maga fölemelő és gazdag kegyelmi ajándékaival a résztvevő százak és ezerek számára az Isten kegyelmi ideje volt. A kegyelmi időre pedig úgy kell tekinteni, mint amely rövid és utolsó alkalom a gyökeres megújulásra. Ti, itt levő ezerek és átalatok mind a hétszázötvenezer, halljátok meg az életre hívó utolsó szót: Krisztus menyasszonya, gyűjtsd meg és töltsd meg lámpáso-

dat a saját olajaddal! Mert ha nem, az aranygyertyatartóra mondott ítélet telik be rajtad: kimozdítlak helyedből! Tekintsünk a szent Ige tükrebe s kérjük az Urat, hogy tegye világossá előttünk bűnünket és kötelességünket.

A bűnünk az, hogy mint egyház, a magunkét elfeledve, kölcsönként típus szerint akartunk szolgálni. A református lelkipásztor, a református hívő, a református nevelés eszményeit a mások erőteljes és öntudatos törekvései szerint szabtuk magunk elé s így cselédi, rabszolgai sorba kerülve, elveszítettük az önálló és öncélú élet létjogát.

Ez a szolgai másolás és utánzás pedig két irányban is folyt egyházunk életében. Kétféle olajjal is akarta pótolni a mi szerencsétlen egyházi közvéleményünk a kálvinista hit és jellem semmivel sem pótolható, drága, ősi olaját. Mivel atyáink szent életének áldott tradíciói megavultak, vagy kiszáradtak, az utódok egyik része a világ olajával akart világítani a Krisztus elé. A világ bölcsességével akarta pótolni a hitet. S a világ szívesen adott neki kölcsönt a maga olajából. Ez az olaj a liberalizmus volt. Végzetes kölcsön az egyház szempontjából. Élő hit helyett világnézet, Megváltó helyett példa és tanító, bűnbánat helyett fölvilágosodás, fenkölt evangéliumi lelkület helyett közönyös türelem. Az evangélium nagyszerű szabadsága helyett, mely isteni előjogot ad mindenkinek arra, hogy önmagát

Istennek adja, a világ nyomorult szabadsága, mely szerint mindenkinek joga van azt hinni és úgy hinni, amit és ahogy akar, vagy végső következményeiben a lelkiismeret szabadsága címén szabad nem hinnie is, mégis reformátusnak tarthatja magát. Lehet e csodálnunk, ha a reformátusság mindinkább a minél kevesebb hinnivaló kötelezettségét kezdte jelenteni s az üres, vagyis hamis olajjal telt léleklámpások nem tudták átvilágítani a bűn sötéttségét maguk körül? Hogy várhatta hát ez az egyház a mennyei Vőlegényt? Miféle reménye lehetett arra, hogy bebocsáttatik a lakodalomba?

A mélyebb lelkek érezték is, hogy ez az olaj semmit sem ér. De nem találták meg a magukét ők sem. Azt érezték, hogy nem az emberi ész, hanem a hit olajára van szükség. De ezt az olajat szintén mástól kérték kölcsön. Így alakult ki egyházunkban az a közvélemény, mely a maga gyöngeségében az erősebbtől, öntudatlanságában az öntudatostól kért kölcsön olajat s szolgai módon másolva és utánozva egy egészen más vallásos típust, a lelkipásztort, a vallás, a vallásosság, a vallásos nevelés, a keresztyén kultúra, irodalom, társadalmi élet alatt kizárólag a *római katolikus* fogalmakat értette s azokat eszerint is ítélte meg. Én nem akarok ez ellen a típus ellen beszélni, amelyet a katolicizmus képvisel, hanem csak arra akarok rámutatni, micsoda nyomorult megszegényítése kö-

vetkezett be ezzel a kölcsönkéréssel az Isten dicsőséges Kegyelmének, aki a református egyházban olyan lelki kincseket adott, melyeket más egyház nem birhat. A vallásos életből a kálvinista típus egyszerűen kihullott s ami ezentul maradt egyházunkban, az önmagában véve a lélek üres, tartalmatlanul zörgő héja volt csupán. Sőt az öntudat nélküli, közönyös, kölcsönökből tengődő egyházban bekövetkezett a legutóbbi időkben még egy nagyobb veszedelem is: ha fölillant egy-egy lélekben a kálvinizmus eszménye a lelkipásztor, vagy az egyháztag, a nevelés, vagy a kultúra megítélésében, a bátor és férfias eszményt maguk a kálvinisták nem akarták fölismerni, nyilvánították szükségtelennek, vagy állottak ellene.

Jaj nekünk, ha ez tovább is így megy! Öntudatlan, saját kincseit elvető, mások morzsáiból élőködő egyház meg nem állhat a Krisztus tekintete előtt.

Tovább már nem csúfolható *kötelességünk*: visszatérni a magunk olajához, újra megeleveníteni és érvényesíteni az élet minden vonalán a saját vallásos típusunknak: a kálvinizmusnak csodálatos, isteni ajándékait és erőit.

Most nem rajzolhatom le ezt a típust a maga egész gazdagságában, hiszen a nagyhét munkája éppen ebben állott s a résztvevők előtt egész dicsőségében és fenségében bontakozott ki az, én most

csak azt hangoztatom: ez a kálvinizmus, hétszázötvenezer színmagyar keresztyén lélek csodaolaja, a legnagyobb keresztyén magyar erő Romániában. Ezt az erőt öntudatossá, hatékonyá kell tennünk. És ez az erő ott szunnyad a szivünkben. Örökségünk az: őseink szent hite, jelleme, élete, történelmünk szenvedésekből és diadalokból szövődött drága erőforrása.

Elénk van írva a nagy kötelesség: öntudatos keresztyén élet a hitnek és szeretetnek üdvközösségében: a megújult református anyaszentegyházban.

Ez a kötelesség az egyénekre nézve: személyes bűnbánat, személyes, öntudatos harc a bűnnel, személyes, rendszeres táplálkozás az imádság, a zsol-tár, a Szentírás, a sakramentumok áldásaival, személyes, elszánt, szent odaadás a szeretet munkáiba.

Ez a kötelesség a jövőre nézve: a tiszta kálvinista nevelés megújítása a családban és iskolában, olyan jellemnevelés, melynek eredménye a bűnnel öntudatosan szembeálló, maga iránt kérlelhetetlen, másokkal szemben nagylelkű, Krisztusban élő nemzedék megjelenése az élet minden területén.

Ez a feladat a nemzeti és társadalmi életre nézve: a felelősség és áldozatosság törvényének, a Kereszt törvényének kitéphetetlen beleiktatása a közösség és a közélet egészébe, a halálosan beteg emberi társadalom megmentésére.

Ez a kötelesség minden vonatkozásban és vég-

eredményben: progresszív törekvés a lélek uralmára a test és világ felett, az Isten uralmáért.

Mert református Anyaszentegyházunk így megújuló életében Isten uralma és országa akar és fog a földre szállani.

. Imhol a Vőlegény, jöjjetek elébe!

Krisztus ékes menyasszonya, Református Anyaszentegyház, lámpásodat gyútsd meg, szökkenjen magasra az éjszakában csodás olajod mennyei lángja s a saját, egyedüli és egyetlen világosságoddal boldogan világíts a Vőlegény elé!

A MULT ÉRTÉKE.

— Theologus-konferencián. —

Az Ótestamentum prófétáiban az a fenséges és maradandó, hogy népük sorsát nem politikával, diplomáciával, világnézeti bölcsességgel irányították s nagyságának útját nem külső hatalomban és dicsőségben keresték. *Ámós* ezt mondja nemzetének az Úr nevében: engem keressetek és éltek (5. 4.). Gyűlöljétek a gonoszt és szeressétek a jót, állítsátok vissza az igazságot, talán megkegyelmez az Úr, a Seregeknek Istene a József maradékának (5. 15.). Mint az Isten legrettenetesebb ítéletét, azt hirdeti, hogy az Úr éhséget bocsát a nemzetre, de nem kenyér és víz után, hanem az Ige után való éhséget és futkosni fognak tengertől-tengerig és északtól napkeletig, hogy keressék az Úr beszédét, de nem találják meg (8. 11—12.). *Jeremiás* az istentelenség és hitetlenség miatt hirdeti az ország és nép „ki-gyomlálását, megrontását és elvesztését“ s a nemzet jövőjét egyedül a bűnből való megtérésben látja. (18. 7—8.) *Ésaiás* abban látja nemzete vesztét, hogy

„az ökör ismeri gazdáját és a szamár az ő urának jászlát, Izrael nem ismeri, az én népem nem figyel reá“ (1. 3.). A *babiloni* nagy névtelen szerint a nép „csak bűneivel terhelte és vétkeivel fárasztotta“ az Urat (43. 24.) s ezért kellett fogságba jutnia. S mikor *Ezékiel* a fogságban a megtérő Izrael jövőjébe néz, nemzete új életének forrása és központja gyanánt az új *templomot* látja és írja le. Ezek a nagy nemzet-vezérek *lelki és erkölcsi* okokban látták a bukás forrását s *lelki és erkölcsi megújulásban* keresték nemzetük életének egyetlen lehetőségét. Sohase jutott eszükbe, hogy *külső erőviszonyoktól* féltsék nemzetüket: csak *tőle magától* féltették.

És a *mi* nagy prófétánk, *Széchenyi* egykor így szólt: „Kardugva henyélve, pipázva, vagy hiú ábrándozással és félszeg gögös tudománnyal nemzeti egységet elérni nem lehet. S bármit végzett is felölünk a nemzetek legfőbb Ura: a nemzet hátramaradásának leplezőit, hiányainak vak el nem ismerőit, hibáinak hiú s gögös pártolóit előmenetelére és dicsőségének kifejtésére bizonyára soha nem fogja használni.“ És nemzete nagyságát a lelki és erkölcsi értékek, a szellemi műveltség és erő útján látta egyedül biztosíthatónak. Ugyanaz a prófétai szellem volt, mint azok a régi nagy próféták.

A történelem — itt és ott — keservesen és mégis felemelően adott igazat a prófétáknak.

Örökségük: hogy a nemzet életét, sorsát, jövő-

jét sohasem *külső erőviszonyokból* kell megérteni s *kivüle* álló tényezők hatalmának tulajdonítani azt, ami történt vagy történik velünk. Tragédiák vagy dicsőségek okait és tanulságait *önmagunkban* kell keresnünk és megtalálnunk. Vád vagy mentség, ítélet vagy fölmentés a *nemzeti lélek* és *jellem* mélyén rejlik: a *felelősséget* sem a múltért, sem a jövőért nem szabad *másokra* tolni. Legalább is az *első kötelesség*: *magunkat* vonni ítélet alá. Miután minden élet az *önerőn* alapszik és a *kölcsönzött* élet nem élet: egyedül termékeny és tanulságos is csak ez az eljárás lehet.

Nekünk *van okunk* arra, hogy ezt az eljárást végbevigyük magunkon. Nemzetünk *egészére* nézve éppenúgy, mint annak Romániában élő *kisebbségi részére*. Magunk, gyermekeink, fajunk, nemzetünk *jövője* olyan súllyal nehezedik ránk, hogy szinte agyonnyom. E nyomástól csak kétféleképen lehet menekülni: *nemtörődömséggel*, amely a biztos halál útja és *öntudatos leszámolással*, amely az élet szoros kapuja és keskeny útja. Reánknezve, akik élni akarunk, csak ez az utóbbi jöhet számításba. De ennek az útnak is csak egyetlen lehetősége van, az a *prófétai* leszámolás, amelyet ismertettem, azaz a *belső, lelki* leszámolás, amely nem a *külső erőviszonyok* szerint mérlegeli a jövőt, hanem az *önerőt* vizsgálja.

Egy percig sem tagadom, hogy ehhez *hit* kell. Hit, amely több, mint az *értelem*, az *okosság*. Mert

az kétségtelen, hogy az értelemi okosság, mely mindig a külső erőviszonyokat mérlegeli, egyenesen *kétségbeejtő* eredményekre vezetne. Én jártam ezt az utat gyötrelmes éjjel-nappali tusakodásban és amire eljutottam, az teljesen lesújtó. Én azt merem mondani, hogy nemzetünk az értelmi okoskodás mérlegén *halálra van ítélve*. Halálra volt ítélve már akkor, mikor a honfoglalás előtt kétfelé szakadt ősi magyarság egyik, valószínűleg a kisebb része történelmi sorsot vállalt azzal, hogy a Kárpátok ölébe jött. — Az *okos* a másik rész volt, amely kitért a történelmi végzet dübörgő vasszekere elől és visszaosont Ázsiába, nem vállalva a láthatatlan jövőndőt. Az az *ábrahámi* rész, mely az Igéret földjét kereste, az értelem szerint esztelen volt. Európa ütközőpontjába, egérfogójába jött, a biztos felmorzsoltság és összezúzódas malomkövei közé.

Egy futó átpillantás történelmünkön azt mutatja, hogy az ezeréves történet nem volt egyéb, mint létharc — és pedig emberi bölcsesség szerint — sok nagyszerű részletének dacára, *reménytelen* létharc, melyben annak a *végzetes* lépésnek következményeit kísérelte meg elhárítani a nemzet, hogy maroknyilétére Európa őrlő malomköveinek közepére telepedett.

S ha *ma* megnézzük összezúzott testét a világ nemzeteinek erőviszonyai közt, e 10 milliós kicsi nemzetnek, mely öt ország területén szétszórva vo-

naglik: a jövő távlatában emberi bölcsesség szerint nem várhat reá más, mint a megsemmisülés. „A sírt, hol nemzet sülyed el, népek veszik körül“ halljuk a magyar vates írtóztató láz-álmát s még az se biztos, hogy sírva, vagy kacagva veszik-e körül azt a sírt a világ népei?

De — lehetséges, sőt létparancs reánk nézve nemzetünk múltját, jelenét és jövőjét *hittel* nézni. Az *önerőnkben*, a lelki, erkölcsi, szellemi erőinkbe vetett *hittel*, a *hívatus és kötelesség* öntudatával.

Lehetséges, hogy azok, akik egy nemzet sorsát tisztán fizikai, gazdasági, földrajzi, politikai szempontból nézik, az ilyen kísérletet naivnak, elméletinek és eredménytelennek bélyegzik.

Azonban ezzel szemben meg kell állapítanom, hogy az ú. n. „tudományos“ nemzetpolitika, vagy világpolitika is tisztán *elméleti* alapon áll és pedig egy olyan elmélet alapján, mely az önzés, az emberi szenvedélyek és hatalmi törekvések *igazolására, mesterségesen* van megalkotva. A lelki, erkölcsi, szellemi rugók mellőzése a nemzetek életének vizsgálatában és irányításában, akár a hatalmasok, akár az elnyomottak részéről történik, éppen csak olyan, vagy még olyanabb *elmélet*, mint az ellenkezője. Ezzel az elmélettel persze, tele van a világ. *Dogmává* lett, hogy a világ problémája gazdasági probléma és úgy is van, de *csak azért*, mert a telhetetlen és földhözragadt emberi lélek *nem akar* más

problémát ismerni a saját hasánál. Pál apostol megmondta véleményét azokról, akiknek „*Istenök az ő hasok*“. S hogy ez a gazdasági világpolitika, azaz az anyagi javakért való telhetetlen versengés hová vezetett: jól tudjuk. Az egész világ jajgat miatta. És magam is elismerem, hogy ha ezen a tényen változás nem történik, az *emberi okosság*, az utilista értelem és a hedonista szenvedély további katasztrófákat fog zúdítani a világra, új világháborukat és az emberiség végpusztulását.

De viszont hiszem és hirdetem, hogy ha akad nemzet, amelyik erről az elméletről letépve magát, az *igazság*, az emberi lélek természetének és hivatásának megfelelő igazság fundamentumára áll, új világot teremthet.

A múlt értékének megállapítása csakis a nemzet *hivatásának* és *kötelességének* öntudata alapján történhetik. Annak a *hitbeli* meggyőződésnek alapján, hogy az a nemzet, amely Európa közepén történelmi sorsot vállalt, történelmi hivatást és kötelességet is teljesített, s hogy ez a hivatás és kötelesség nincs elvégezve. A múlt jelentősége ránknézve éppen abban áll, hogy hivatásunk és kötelességünk öntudatára vezet.

De a főkérdés éppen az, hogy miképpen kell a múltat értékelnünk?

Van olyan felfogás, amely a múltban csupa bűnt és hibát lát. E felfogás szerint a magyarság

és ennek kebelében mi is, az elhibázott és bűnös múlt következtében jutottunk mai helyzetünkbe; — azt a múltat tehát egészében meg kell tagadni s mint értéktelent, félrelökni az útból, hogy emlékeivel se terhelje jövődönk kiépítésének amúgy is nagyon keserves és súlyos munkáját.

Más felfogás szerint a nemzeti múltban egyes osztályok, vagy tényezők bűnei s hibái uralkodtak. Mindenért ők a felelősek, ami történt.

Van olyan álláspont is, amely szerint nem is tudjuk, hogy egyáltalán mi történt, mert a történelem a nemzet egyoldalú magasztalása és igazolása miatt teljesen meg van hamisítva.

Mindezek a felfogások túlzottak és helytelenek.

Mindenekelőtt bizonyos az, hogy a múltat félrelökni, elfelejteni egyetlen nemzetnek sem lehet, ha élni akar, mert jövődő csak a múlton épülhet fel. Ha egy nemzet fiai új helyzetükben tehernek és akadálnak éreznék nemzetük történelmét és annak tanításait: ezzel együtt le is mondanának nemzeti létükről. Viszont azonban ugyanekkor létük igazi alapját tagadnák meg, mert éppen arról mondanának le, ami bennük sajátos érték s amivel páratlanul és pótolhatatlanul kell hozzájárulniok az emberi élet Isten szerinti megvalósításához. Még ha igaz is volna, hogy az a múlt csupa tragikus bűnnek a láncolata, még akkor is a nemzeti lélek és jellem megigazítása, valódi értéke szerinti megvalósítása

s nem a megsemmisítése lenne a kötelesség.

Bizonyos azonban az is, hogy a nemzeti múltért s a nemzet jelenlegi sorsáért egyes történelmi osztályokat, vagy tényezőket tenni felelőssé, a legigazságtalanabb általánosítás lenne. Manapság divatos ez az általánosítás. De ez részben a múlt hiányos ismeretéből, részben pedig politikai és társadalmi tendenciák befolyásából következik. Tudni kell, hogy a magyar nemzet rendi társadalom volt történetének túlnyomó nagy részében s hogy a történelmi osztályok egyúttal maga a nemzet voltak; kebelükben pedig hősök és hitványok csak úgy találhatók, mint általában az emberiség tömegében. Mi lenne például, ha a magyar nemzet történetéből, ilyen osztályvád alapján, kikapcsolnók Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Eötvös József, Wesselényi Miklós, Kemény Zsigmond, Mikó Imre, Tisza István személyét és munkáját?

Végre az a gondolat, hogy a történelem teljesen megbízhatatlan, mert minden nemzet annyira egyoldaluan csak a maga igazát és dicsőségét látja benne, hogy emiatt se objektiv igazság, se hasznosítható tanulságok belőle nem tisztázhatók, kétségtelenül felületes és nem komoly gondolat. Lehetséges, hogy ezek a törekvések érvényesültek a történetírásban és tanításban, de az is bizonyos, hogy a magyar történettudomány rendkívül nagy mennyiségű és értékű kutatómunkát végzett s olyan

forrásanyag áll rendelkezésünkre, melynek alapján az obiectiv kép megalkotható.

Épen ez az a pont, ahol a mi feladatunk következik. Ujra kell értékelnünk nemzetünk multját a *magunk számára* is, a *nevelésünkre bízott* ifjuság és nép számára is.

A *református lelkipásztorok* nemzetünk őrállói is, prófétai és evangéliumi értelemben. Nem *politikai* vezérek, hanem a nemzet *lelkismerete* ők, akik a nemzetük bűneinek tudatossá tétele és lelki értékeinek öntudatosítása által egy *lelki megújulás* vezéreikül rendeltettek az erdélyi magyar reformátusság tornyaiba.

A háború előtti évtizedek erősen megszerveződő és differenciálódó szellemi élete leszoktatta lelkipásztorainkat arról, hogy a nemzeti műveltség: tudomány, művészet, irodalom aktiv tényezői legyenek. Pedig a nemzet legnehezebb és legsötétebb korszakaiban a református parochiák dolgozó asztala felett pislogó lámpácskák a nemzeti műveltség oltárlángjai voltak. S ma, a mi helyzetünkben, amikor a szellemi élet reánknezve újra annyira szűk és korlátolt lett, a lelkipásztoroknak megint kötelességük régi nemes hagyományaik szerint, művelőivé és fenntartóivá válni a nemzeti műveltségnek.

Ma, Erdélyben, a magyar református lelkipásztorokra vár az a feladat is, hogy a *magyar történelem újraértéklését* hűséges, odaadó munkával elvé-

gezzék és tisztázzák az erdélyi magyarság számára *a mult értékét*. Kétségtelen, hogy ezt ma és itt senki se végezheti el úgy, mint ők s hogy ezzel a munkával valóságos életformáló tényezőivé lehetnek itt a magyarság jövődjének.

Előadásom célja tehát nem az, hogy a mult értékét *megállapítsa*, hanem hogy az érték megállapításának *irányelveit* kitűzze.

Ezek az irányelvek a következők:

Mindenekelőtt a *magunk számára* kötelességünk megismerni és tisztázni nemzetünk multját, úgy, *ahogy az volt*. Ismétlem, hogy a magyar történettudomány ehez mennyiségében és minőségében egyaránt kitűnő anyagot szolgáltat, amelybe *az igazság szenvedélyével* kell elmerülnünk. Célunk legyen a nemzet *bűneinek* öntudatosítása, szépités, takargatás nélküli tisztázása a magunk számára. Nézzünk szembe azzal a nagy kérdéssel, hogy nemzetünk történetének tragikus fordulóit: Augsburgot, Muhit, Mohácsot, Majtényt, Trianont miféle *belső*, a nemzeti lélekben és jellemben rejlő és abból a társadalomba és államba kiható és szétterjedő okok magyarázzák? — A *belső* okokat hangsúlyozom. Mert, amint mondtam, a *lelki*, a *hivő* történetlátás — melytől egyedül lehet várni a mult *értékének* megállapítását — sohasem akarja a felelősséget *külső* tényezőkre tolni, mindaddig, amíg az *belső*, lelki s ebből fakadó társadalmi okokból megmagyarázható. Magára a nem-

zeti *lélekre* nézve lesznek így igen jellemzők azok a tények, hogy Augsburgnál a tapasztalt fősercegserbenhagyta az *íffu*, ujong előhadat s így maga vetett véget a saját „*olcsó dicsőségének*“ hogy Muhi-nál a vereség oka a szekérvárba való *bezárkózás* volt, mellyel a magyarság maga kerítette be magát; hogy Mohácsnál a saját magát gyöngévé tett nemzet *mámorban* futott a késnek.

Mindazáltal a nemzet bűneivel való tisztába-jövésnek csak egy célja lehet: hogy kiemelkedjék és bizonyossá legyen *az a maradandó érték*, amelyet a nemzeti jellem, mint a történelem főtenyezője, bir és képvisel. Amilyen tanulságos reánknezve a tragédiákat okozó bűnökkel való leszámolás, még sokkal tanulságosabb annak a *belső életerőnek* vizsgálása, amely által a nemzet -- képviseltetve egy Szent István, IV. Béla, Bethlen Gábor, Széchenyi István által — bukásából felemelkedett, saját lelkéjének tanulságait levonta és új élethez fogott. Épen ez az életerő rejti magában a hívő történet-látás számára azokat az értékeket, amelyek a nemzet hivatásának és kötelességének öntudatát megadják és biztosítják.

Reánknezve különösen nagy jelentősége van *Erdély* története tanulmányozásának és objectiv tisztázásának.

Keresnünk kell az *erdélyi szellem* tulajdonképeni történeti alkotóvonásait, kifejlődését, örökségét; tiszt

tázni kell Erdély igazi összefüggését a magyar nemzet történetével s azokat a tanulságokat, melyek a jelenre nézve annyira értékesek s a jövőre nézve oly nagy mértékben útmutatók.

Ezeknek a feladatoknak komoly munkabavétele és véghezvívése el fogja őszlatni azt a nagy sereg babonát és tudatlanságot, amelyek miatt tendenciózus felfogások romboló hatalommal talajt tudtak és tudnának találni maguknak a magyar ifjuság és nép lelkében.

A mások számára pedig a történelem új *tanítása* szükséges. Ugyanazok az elvek kell hogy érvényesüljenek ebben is. Az obiectiv igazság, a nemzet bűneinek határozott megmutatása, a nemzeti értékek teljes feltárása alapján kell a nemzeti hivatásnak és kötelezettségnek öntudatát ifjuságunkban és népünkben fölébreszteni és megszilárdítani.

A mult értéke így fog nyilvánvalóvá lenni a jövőendőben.

AZ ÜSTÖKÖS.

Vajda János születésének százéves fordulójára.

Zord, szomorú oroszánfejével újra belesötétlik a magyar irodalom életébe a legegységesebb és leg-társtalanabb magyar költő, a százéves Vajda János. Valamikor a „nagy“ üstökösben látta meg a végzetét festő sugárecsetet, abban a végtelenséggel versenytrohanó, szomorú csillagban, melynek pályája egyenes, vissza hát sohase tér. De nem telt bele száz esztendő, s a magyar költészet egén egykor kigyúlt lobogó gyász újra föltetszett a látóhatáron, hogy az új magyar költészet benne lássa meg ihlető forrását. Ma pedig, a százados évfordulón, mind határozottabban és világosabban tündöklék föl jelentősége, mint a magyar költészet két teremtető korszakát összekötő, de sívóhomokba temetett hegylanc legmagasabb csúcsáé. Ma már kezdjük látni, hogy egyénileg bármennyire fájdalmas és tragikus volt is a nagy egyedülálló árvasága, mellözése, meg nem értéke a maga korában, a történelmi távlat összefüggésében ő sem egyedülálló, nem örökre társta-

lan és boldogtalan, hanem beleolvad a körbe, melyben forogni saját hite szerint nem tudott és nem akart. Csakhogy ez a kör tényleg nem egy sablonnak kitaposott, unt és múltó divatú kerengése, hanem a magyar költészet halhatatlanjainak csillagrendszere, mely a nemzet Géniuszának napja körül végzi időtlen forgását. Így tért vissza a százéves üstökös és ez a csalódása az ő apotheozisa.

Vajda életének és költészetének igazi megértéséhez és méltánylásához a kulcsot annak az ellentétnek meglátása adja, amely emberi és költői egyénisége és a korszak között áll fenn, amelyben élt. Az általános megítélés szerint a legdicsőbb és legboldogabb korszak volt ez a nemzet életében: a kiegyezés utáni félszázad. És ebben a korszakban zengett a legpesszimisztikusabb, legfájóbb, legelégedetlenebb magyar lant. És aki pengette, az a közfelfogás szerint a legkeserűbb embergyűlölő volt. Csoda-e, ha egyedül állott és nem akadt megértője? A halhatatlan nemzeti bú, a halhatatlan szerelmi bánat, a természetben zokogó mulhatatlan szomorúság, a lét titkain gyötrődő örök elégedetlenség sír ebben a nagyszerű költészetben, pedig körülötte vidáman pezsdült és halhatatlanságot álmodott magának az élet. Ma már tudjuk, hogy Vajdának volt igaza abban, amit látott. Abban t. i., hogy megérezte a haldoklás szomorúságát az élet látszata alatt. És ezért költői zsenijében egy olyan magyar öntudat

első föllobbanását kell ma csodálnunk, melynek megszületése és kialakulása még ma is inkább csak kíváncsi, mint valóság.

A visszatérő és a nemzet örökkévaló csillagkörébe olvadó üstökös ma zengő figyelmeztetés és lobogó intőjel arra, hogy új magyar gondolkodásra van szükség, amely frázisok, jelszavak és kritikátlanul elfogadott történelemszemlélet helyett a komoly önvizsgálat, a nemzeti bűnökkel való elszámoltatás, a nemzeti erények öntudatos és szervezett kifejlesztése által új nemzedéket teremtsen az életre. Vajda egész élete és költészete egy magasrendű, fenkölt szeretet szomorú kielégítlenségét tükrözi nemzeti és emberi szempontból egyaránt. Nemesen szeretni tudó nemzedékre és e szeretet méltó tárgyára van szükségünk a nemzeti és emberi ideálban. Ez a teremtmény a mi hivatásunk. Aki erre a hivatásra figyelmeztet, haló porában és halhatatlan szellemében áldott legyen.

KÖZÖNSÉG ÉS IRODALOM.

— Akadémiai estélyen 1927. —

Az élet rövid és minden alkalom, amelyet felhasználhatunk nagy és szent ügyekről való beszélgetésre, drága, mert visszahozhatatlan. Ennek tudata készítet engem arra, hogy az irodalom kérdésében való állásfoglalás megbeszélésének szélesebb és mélyebb alapot igyekezzek adni s az erdélyi irodalom problémáját az egész erdélyi magyar szellemi élet perspektívájába és organizmusába állítva, szemléljem és szemléltessem.

Nyolcadik esztendeje annak, hogy az erdélyi magyarság kiszakított egy ősi nemzeti közösség kötelékéből s politikailag, de ezzel együtt földrajzilag és gazdaságilag is egy új állam kötelékébe került, melybe elhelyezkednie és beleilleszkednie nemcsak kényszerű, hanem saját élete érdekében öntudatosan parancsoló kötelessége is. Vannak tények, amelyek előtt meghajolva, új állampolgárságának alapján kell élnie a kisebbség adott és lehetséges életét, politikailag és gazdaságilag arra szervez-

kedve és törekedve, hogy ez az élet az államalkotó nemzeti többség törvényeihez alkalmazkodva, lehetőleg elviselhető és emberi legyen. De vannak tények, amelyeken viszont nem változtathat az, hogy az erdélyi magyarság tőle független sorsalakulás következtében Románia polgárságába tagozódott. Ezek azok a szellemi tények, melyeket öröklött vallása, nyelve, erkölcsi, tudományos és művészeti kincse és tradíciói, egyszóval nemzeti kultúrája alkotnak. Nem is vitatható, hogy ezen a szellemi, kulturális téren a kisebbségeket, állampolgári kötelességeik teljesítésének érintetlensége mellett és azoktól függetlenül is az *önálló* és *önértékű* élet lehetősége és joga illeti meg, illetve kötelessége terheli. Ez az önállóság, a viszonyok kényszere következtében is, nemcsak az állam kultúrájában képvisel külön szint, hanem önállóságot jelent a magyarországi kultúrával szemben is, anélkül, hogy az azzal való természetes és történelmi szellemközösséget megtagadná. Ez az első pont, ahol a tisztalátás és állásfoglalás nélkülözhetetlen. Ha a kultúra a kisebbségre nézve csak luxus lenne, akkor külön és önállóan fejlesztendő erdélyi magyar szellemiségről és kultúráról teljesleges, sőt káros volna beszélni. De a kisebbségre nézve a maga szellemi életének és kultúrájának megteremtése, kifejlesztése és fenntartása nem luxus, hanem önfenntartásának lényege, melyet kölcsön nem vehet és kívülről nem táplálhat: önma-

gából kell kitermelnie, a maga adott és sajátos szükségleteinek megfelelően: ez a tény kényszeríti arra az erdélyi magyarságot, hogy önálló szellemi életet éljen és saját kultúrát teremtsen, ha élni akar. Ennek a követelménynek van egy olyan mély alapja, amelyet köztudattá és közmeggyőződéssé kell tenni az erdélyi magyarságban. Ez a kisebbségek *világhivatása* a jelenlegi súlyos időkben. Az európaszerte elszórt sokmilliónyi kisebbség, elszakítva nemzetének szuverénitása alól, mindenütt ket-tős feladat elé állíttatott. Egyrészt a saját fenntart-hatása és élete érdekében mindenütt be kell látnia, hogy a politikai önállóság és hatalom hiányában önfenntartásának *egyetlen* útja a kultúra, a saját nemzeti tradíciókon nyugvó, de adott viszonyaihoz képest önállóan fejlesztendő szellemi és erkölcsi élete, másrészt be kell látnia azt is, hogy ez a kultúra nem lehet elzárkózó és elszűkülő, tehát ha-lálra ítélt, hanem az anyaországénál, melytől elsza-kíttatott, mindenütt *egyetemesebb*, a humánus örök magaslatait jobban megközelítő és mélyebben em-beri kultúra kell hogy legyen. Minden önálló or-szág kultúrája szükségképen alkalmazkodik a poli-tikai érdekhez, ellenben a kisebbségek kultúráját ilyen érdek nem kötvén, nemzeti jellemét és saját-ságait mindig egyetemesen emberi ideálok szolgál-atába állíthatja és kultúrájában keresheti és meg-közelítheti a nemzeteket összekötő nagy, közös ér-

tékek csúcsait. A kisebbségek vannak hivatva, már csak szükségképeni, a helyzetükből következő szenvedéseiknél fogva is egy nemesebb humánus, egy egyetemesebb emberi szellemiség, egy a nemzeteket összekötő kultúra és végre az igazi embertestvériség nagyszerű és gyógyító jövőjének előkészítésére. Semmi szenvedés nem volt és nem lesz ok nélküli, sőt egyenesen gondviselészerű lesz a világ életében, ha a kisebbségek ezt az isteni hivatásukat megértik, vállalják és odaadóan munkálni fogják. Ehez azonban elengedhetetlen föltétel az önálló szellemiség és ugyanakkor az egyetemes szellemiség megteremtése és kifejlesztése. Az erdélyi magyarságnak, ha mint ilyen, élni és hivatását teljesíteni akarja, erdélyi magyar szellemi életet kell élnie, mely önállóan épül föl a magyar örökségen, de ugyanakkor öntudatosan keresi és munkálja az egyetemesen emberi értékek szolgálatát. Népszerűen szólva, ez azt jelenti, hogy az erdélyi magyar embernek a legműveltebb magyar embernek kell lennie és egyúttal a legemberibb műveltségűnek is kell lennie. Erdélynek elfogulatlan történelmi tanulmányozása éppen azt mutatja, hogy ez a gondolat volt nagyságának alapja. Az erdélyi lélek, mely a Bethlen-Kollégium ablakából a heidelbergi egyetem ablakába nézett: már századokkal ezelőtt megsejtette igazi hivatását, amelynek mélységes értelme csak ma, a kisebbségi sorsban nyílik fel a szemünk előtt.

Életünk egyetlen lehetősége a kultúrában való értékességünk. Kultúránknak magyar kultúrának kell lennie. De önállónak, melyet nem politikai, hanem egyetemesen emberi eszményeknek kell irányítaniok. Hivatásunk az, hogy szellemi életünkkel a magyar jellem és szellem sajátos értékeit a világ egyetemesen emberi jövődjébe kapcsoljuk bele. Ennek gyakorlati lehetőségei nem egészen tőlünk függenek, de eszmeileg ennél kisebb és szűkebb végcél kitűzése méltatlan hozzánk.

Az így értelmezett kultúrélet alapja a szellemi élet megbecsülése. Addig szó sem lehet róla, míg a szellemi értékek iránti megbecsülés közmeggyőződéssé nem válik. Ennek a közmeggyőződésnek a hiánya mindig annak a jele, hogy az illető közösség még nem érett az önálló szellemi életre. Ennek az éretlenségnek számos jele található meg közöttünk. De kritika helyett inkább a tennivalókra helyezem a súlyt. Arra kell törekednünk, hogy a szellemi élet minden megnyilvánulása, tudatosan beillesztve kultúránk egészébe és programjába, a fontosságához mért megbecsülésben részesüljön. Így az irodalom is, mint a magyar szellemi önfenntartás egyik leghathatósabb tényezője, s az egyetemes emberi horizont és érzület legeredményesebb munkálója.

Azt tapasztaljuk, hogy a kultúrélet területén egy egészségtelen elszigetelődés van, amelynek foly-

tán a különböző területek munkásai s nyomukban a közönség is nem képesek egységbe hozni és közös célra öntudatosan gyümölcsöztetni a szellemi munkát. Az erdélyi magyar kultúra jelenlegi helyzete azt mutatja, hogy egészségtelen aránytalanság áll fenn a különböző kultúrterületek munkája, azok megbecsülése és fejlesztése terén. Pl. a magyar tudományos élet, dacára annak, hogy munkásai számmal vannak, hihetetlen részvétlenséggel küzdök. Ami szellemi érdeklődés van, az csaknem kizárólag a szépirodalomnak jut, nemcsak a tudományos munka, hanem a képzőművészetek rovására is.

Másfelől a vallásos és erkölcsi kultúra a tudomány és irodalom részéről is folytonosan ki van téve annak, hogy a különböző egyházak körébe szigeteltessék és óriási közérdekű fontossága ezáltal lefokozódjék. Mindebben először maguk a szellemi munkások a hibásak. A tudós és a költő kölcsönös jogot formálnak ahoz, hogy egymás munkájának értékét és fontosságát lebecsüljék. Mindketten egyesülnek aztán az egyházak kezében levő vallásos és erkölcsi értékek másodrangúvátételében. A közönség természetéből kifolyólag azt keresi, ami szórakoztató és nem okoz komolyabb erőfeszítéseket. Így a szellemi élet egész vonalán beáll a szétszakadozás, a szervezetlenség, az öntudatlanság és eredménytelenség. A mi helyzetünkben a legfontosabb dolog az, hogy a szellemi élet munkásai és a közönség egy-

aránt belássák és gyakorlatilag érvényesítsék azt az igazságot, hogy a szellemi értékek közt nincs rangkülönbség, hogy a tudományos, művészi, erkölcsi és vallásos értékek, mint önértékek, egyformán drágák, nélkülözhetetlenek és a kultúra egységében egyformán érvényesítendőek.

Ennek a szellemi egységnek megteremtésére pedig mindenekfelett épen az irodalom van hivatva, mert a sajtó, a folyóirat, a könyv ma már mindenkihez eljutó eszköze a művelődésnek. Az, amiről nálunk szó van, az erdélyi magyarság lelki és szellemi életének szervezett, öntudatos, egységes kialakítása, az erdélyi magyarság műveltté tétele, nemzeti és egyetemesen emberi szempontból, az intézményes módok folytonos csökkenése következtében elsősorban és legfőképen az irodalom eszközeivel történhetik meg.

Látható ebből az állításból, hogy én az irodalomnak kénytelen vagyok tágabb értelmezést adni a megszokottnál. Nem tagadom, hogy ezt egyrészt meggyőződésből, másrészt abból a gyakorlati szükségből kifolyólag teszem, mely nem engedi meg azt a luxust, hogy kisebbségi sorsunk bus szövevényében a szellemi életet szétdaraboljuk és egyik ágát a másik kárára kiemeljük. Irodalom alatt szokássá vált csak a szépirodalmat érteni és pedig azzal a megindokolással, hogy az irodalom az öncélú esztétikai gyönyörködtetést szolgálja.

Szerintem ez az álláspont teljesen elavult és haszontalan, mindenütt a világon, Erdél,ben pedig egyenesen megengedhetetlen. Nem egyezhetünk bele abba, hogy irodalmunk pusztán szórakoztató eszköz legyen, de abba sem, hogy tudományos igazságok és erkölcsi s vallási eszmények propagálása szuverénül megvesse az irodalmiság kívánalmait, vagy szuverénül megfosztassék azoknak igénybevételétől. Az igazi szépirodalom nemcsak szórakoztatás, hanem öncélú ábrázolása s ezzel bár érdektelen, de hatalmas propagátora az igazságnak és a jónak a szép tükrében. És viszont a tudomány nem érthetetlené burkolt egyedárúja a tudósoknak, hanem közkinccsé teendő érték, mely közlésében százezrek és milliók életét van hivatva meggazdagítani s ezért közlése nem nélkülözheti az irodalmiság törvényeit. Szellemi életünk szervezettsége és egysége érdekében, a művelt magyar társadalom megteremtése céljából kell, hogy az irodalomnak tágabb, de ezzel együtt egységesebb és szervezettebb értelmezését és típusát alkossuk meg.

Mit tehet az erdélyi magyar keresztyén közönség az önálló erdélyi magyar irodalom érdekében? Öntudatosíthatja, igényelheti, ellenőrizheti, támogathatja és használhatja ezt az irodalmat. Legelső és legfontosabb, hogy öntudatos közvéleményt segítsen kialakulni az irodalmi élet és az irodalom feladatai felől. Eddig talán azt hittük, hogy irodalom van, ha

vannak egyes írók, akik hajlamaik és tehetségeik szerint egyszer-másszor irnak valamit. Egészen elfeledtük, hogyha még vannak is egyes írók, irodalomról és irodalmi életről, mint önálló szellemi tényezőről szó sem lehet anélkül a szervező, ellenőrző, támogató és fogyasztó munka nélkül, melyet a közönségnek kell végeznie. Pedig közönségünk még ott tart, hogy nincs öntudatos és egységes igénye az irodalommal szemben s így nem is lehet életképes irodalmunk, dacára annak, hogy kiváló íróink vannak és hogy az elmúlt nyolc év alatt ezernél több erdélyi könyv jelent meg, nem számítva a napi és időszakai sajtó nagyszámu termését. A dolog akkor lenne nagyon tanulságos, ha statisztikát lehetne készíteni arról, hogy a közönség milyen és mekkora érdeklődésével, anyagi és szellemi támogatásával jött létre ez a sok könyv és hogy hány ember olvasott el az ezer könyvből hány példányt? Ez alkalommal rá akarok mutatni az irodalomról való fel fogás olyan sajátságaira, amelyek a termékeny és eredményes kialakulás akadályai.

Az első ezek közül az irodalomról való konceptió általános elégtelensége, szűk, vagy egyoldalú volta. Sokak szerint az irodalom csak pedagógiai eszköz, a gyermekek, az ifjuság, vagy a nép nevelésére a hagyományos és tisztos erkölcsök megtartása érdekében. Ezek minden irodalmi alkotást abból a szempontból ítélnék meg, hogy, — aszerint,

amint az esetek következnek, — megfelel-e a mű a gyermekek, a tanuló ifjuság, vagy a nép értelmi nivójának és tanulságos-e a társadalmi morál szempontjából? Mások csak a szórakoztató olvasmányokat tartják irodalomnak, mondván, hogy tanulni a tankönyvekből, szórakozni pedig az irodalmi művekből kell. Vannak olyanok is, akik mindakét álláspontot elvetve, az irodalom elé csakis a legmagasabb, önértékű művészi célokat tűzik. Azokról nem óhajtok beszélni, akiknek az irodalom ezeknél alantasabb célok eszközéül kell. A mi viszonyaink közt ezek az egyoldalúságok jellemzők. Látszik, hogy a multban az erdélyi magyarság, irodalmi szempontból is önállótlan és öntudatlan függvénye volt a pesti irodalomnak s ez az oka, hogy a nagy változás készületlenül találta a maga saját szellemi életének önálló berendezésére és élésére. Bocsánat a kifejezésért, de az erdélyi magyar közönségnek az irodalomról és az irodalmi életéről való felfogása a csíszolatlan kőkorszakra emlékeztet. Konceptió hiányában képtelen élni az irodalom hatalmas erőivel és emiatt elkallódásra juttatja az irodalmi talentumokat. Az a konceptió, amely szükséges ahhoz, hogy itt önálló, életképes, egészséges, értékes és gyümölcsöző irodalom lehessen, feltétlenül megköveteli a korlátolt, elmaradt, szűk és egyoldalú vélekedések revízióját. Az erdélyi magyar kisebbség, amely arra van utalva, hogy önerejéből önmaga életét élje,

sohase elégedhetik meg a legszűkebb és legelmara-
dottabb felfogásokkal, hanem mindig a legtágabb
horizontú és modern világnívóhoz kell igazodnia,
hogy a maga sajátos nemzeti értékeit azokhoz mérve
művelje ki. Azt kell hinnünk, hogy közönségünknek
átlagban kevés a világirodalmi tájékozottsága és
műveltsége s hogy a magyar irodalomban is még
ma is olyan irányítások gyámsága alatt tapogatózik,
melyek felett az idő és a történelem is már ítéletet
mondott. Pedig a helyzetünk, éppen a magyar iro-
dalomra vonatkozóan igazán kiváltságos, mert míg
a mai Magyarországon a magyar irodalomnak egy
az ottani áramlatok szerinti átértékelése folyik, ad-
dig mi ilyen áramlatoktól függetlenül végezhetnők
el magunkra és ifjúságunkra nézve ezt az átérté-
kelést, igazán a maradandót téve életünk eleven
alkotórészévé. A mienkre nézve pedig immár nél-
külözhetetlen annak köztudattá tétele, hogy az iro-
dalomnak az egész életet és minden életkort és
minden szellemi szükségletet átölelő *skálája* van.
A legképtelenebb korlátoltság azt állítani, hogy az
irodalom *csak mindenkinek való* műveket termelhet,
életkorra és műveltségi nivóra való tekintet nélkül.
Az irodalom nem a gyermekeké, nem az ifjúságé,
nem a népé, nem a művelteké *egyszerre* és minden
alkotásában, hanem mindenkié, de a maga skálája
szerint organikusan szétagolódva a gyermekek, az
ifjúság, a nép, a műveltek irodalmává. Az önálló,

életképes és egészséges irodalmat éppen az jellemzi, hogy írók és közönség megszerveződnek arra, hogy az életkor és szellemi szükségletek minden fokához mért irodalmi termelés és fogyasztás alakulhasson ki. Mindeneset e két hatalmas és mellőzhetetlen kar öleli át az egész irodalmi skálát: a nemzeti szellem és az erkölcsi törvény. De nagyon természetes, hogy e két mellőzhetetlen és éltető faktor érvényesülése a különböző életkorokhoz és műveltségi fokokhoz mértén egyre sokoldalubban, gazdagabban, egyre magasabb szempontok szerint, egyre kritikaibb és egyre mélységesebb módon kell hogy kifejeződjék az irodalomban. Míg óvakodnunk kell attól, hogy a gyermek, az ifjú, vagy a nép előtt akár a nemzeti érzést, akár az erkölcsi törvényt az élet által fölvetett problémákban vessük kritika alá s így keressük örök értéküket, addig igenis kell, hogy művelteink előtt a kritikai nemzeti öntudatot és erkölcsi eszményt mutassuk fel, mely nem mehet a nemzeti, egyéni és társadalmi bűn leleplezése nélkül. A kritikátlan hazafias irodalom és az erkölcsi szentimentalizmustól csöpögő morálirodalom hamis, élettelen s hatástalan, sőt egyenesen káros. De természetes, hogy a gyermek és a nép kezébe se adhatók olyan könyvet, mely ugyan állító módon, de ne az életképes nemzeti és erkölcsi eszményt propagálja. Viszont van egy olyan követelmény, mely az irodalmi skála egész vonalán abszolúte érvényes és

ez a művészi törvény. Ez alapon kell tiltakoznunk a másik egyoldalúság ellen, mely csak a művelt felnőttek irodalmával szemben táplál művészi követelményt s ezzel a gyermekek, ifjúság és nép irodalmát kiveszi az irodalmi mérték alól s megengedi, hogy az olvasótábor e legnagyobb és ledrágább része művészietlen, irodalmatlan könyveket olvasson, csak az a fő, hogy a magyarkodás és a morál ordítsanak belőlük. Minden fokon és az egész vonalon igazi irodalom kell: művészi gyermek, — ifjúsági, — és népi-irodalom épugy, mint a művelteknek szóló művészi irodalom. Csak a felölelt és ábrázolt tartalomnak kell változnia, fejlődnie, tagolódnia a kategóriák szerint, de az irodalmi mérték szigorának és magasságának elejétől-végig ugyanannak kell lennie. Mennyi méltatlan kontárkodás és mennyi méltatlan mellőzés maradna el, ha az irodalmi skálának ez a felfogása érvényesülhetne az erdélyi irodalomban.

Az irodalmi skála létrejötté azonban nemcsak a szépirodalom szempontjából fontos, hanem az irodalmi életnek művelődésünk és lelki életünk egész területére való kiterjesztése céljából is. Ha igaz, márpedig igaz az, hogy az erdélyi magyarság megmaradása és élete a műveltségétől függ, akkor közönségünknek szervezett és céltudatos irodalmi táplálkozásra van szüksége nemcsak szépirodalmi, hanem történelmi, természettudományi, társadalmi, vallásos, világnézeti téreken is. Minden nagy nem-

zet gyermekei egyforma lelkesedéssel és odaadással élnek az irodalom ez ágának áldásaival is, e téren való nagyjaikra époly büszkék, mint költőikre s tudják, hogy a tudomány lebecsülése a szépirodalommal szemben feltétlenül a nemzet elmaradottságára és gyöngeségére vallana. A szellemi élet egyforma megbecsülése minden téren az alapja a művelt nemzet nagyságának.

A magyar olvasónak sem válik dicséretére, ha a kölcsönkönyvtárak regényeinek mohó falásával műveltségét befejezettnek látja. Képzeltető-e ma művelt ember, aki a történelmi, társadalmi, természettudományi, vallási és világnézeti problémák iránt, melyek ma az egész válságos világhelyzet megoldásán működnek, nem tanusít szenvedélyes és elszánt érdeklődést? Erdélyi magyar műveltség nem lehet és nem is lesz anélkül, ha e nagy szellemterületek irodalmi műveléséről, irodalmának megszervezéséről és céltudatos használatáról nem gondoskodunk.

De itt is két dologgal öntudatosan tisztában kell lennünk. Amint a szépirodalomnak, úgy a tudományos és építő irodalomnak is megvan és kiépítendő a maga skálája életkorok és műveltségi fokok szerint. A gyermek, az ifjú, a nép és a művelt ember egyaránt meg kell hogy kapják e téren a nagy világproblémák és a mindennapi élet aktuális követelményei felől a nekik való szellemi táplálékot. A

másik pedig az, hogy az iskolai tankönyvektől és népszerűsítő füzetektől a szakmunkáig meg kell kívánnunk az *irodalmi* eszközökkel való, irodalmi nívón tartott előadást. Ennek a követelménynek fokozatos teljesülése fogja áthidalni az ürt, mely a közönség lelkében a szórakozást a tanulástól elválasztja s az egységes és életmentő műveltség kialakulását elősegíti. Ha helytelennek kellett minősítenünk a szépirodalom fölényeskedését a tudományos munkával szemben és a közönség részvétlenségét a tudomány iránt, viszont megengedhetetlennek kell ítélnünk azt a száraz, a képzeletre nem ható, semmi megragadó erővel nem bíró, minden szépséget nélkülöző és megemészthetetlen lélekölést, melyre a tudomány méltóságánál és gögjénél fogva feljogosítva érzik magukat nemcsak a legszigorúbb értelemben vett szakkönyvek szerzői, de még gyermekeink, ifjúságunk iskolai tankönyveinek írói is, mintha nem is sejtjenék, hogy halálos bűnt követnek el a fejlődő és fantáziája irányítása alatt álló jövőnk, nemzedékünk és egész kulturánk ellen. Ha joggal követeljük meg szépíróinktól, hogy műveikben az az olcsó szórakoztatás helyett az egész emberiséget és minket is élet-halálra érdeklő kérdések művészi feldolgozása felé forduljanak, úgy hasonló joggal követeljük tudósainktól és nevelőinktől azt, hogy mondanivalóikat irodalmi eszközökkel és nívón igyekezzenek a lelkek építő közkincsévé tenni.

Az erdélyi magyar irodalmi műveltség kialakítása irányában tett eddigi nem egy, bár szétszórt és nagy anyagi nehézségekkel küzdő tiszteletreméltó törekvést végre magának a műveltségre, a szellemi nemességre és életrevalóságra vágyó közönségnek kell a kezébe vennie s megnyilatkozásaival irányítania, ellenőriznie és támogatnia kell íróit és irodalmi intézményeit az egységes és egészséges kultúra művelésében.

De épen itt van az a pont, ahol rá kell mutatnom, hogy közönségünknek az irodalmi élet befolyásolásában és irányításában való szerepe jelenleg egészségtelen és veszedelmes formát mutat. Ennek oka az *idegen* szempontok és érdekek folytonos belekeverése az irodalmi kérdésekbe. Ezek az irodalomtól idegen, ennélfogva gátló, zavaró, életölő és veszedelmes szempontok és érdekek *politikaiak*, *felekezeti* és, sajnos, *személyiek* is. Bár teljesen tisztában vagyok velük, nem itt a helye, hogy ezeknek igazi okaira rámutassak, de hangsúlyozom, hogy ezeknek a szempontoknak folytonos beavatkozása az irodalom munkájába kétségtelenül azt bizonyítja, hogy az erdélyi magyarság még most sincs tisztában önmagával, nem jutott el helyzeté, erői, hivatása és életlehetőségei világos öntudatára. Hiszen ezek a szempontok nemcsak az irodalomtól idegenek, de idegenek az erdélyi magyar szellem legnemesebb tradícióitól is. Akár jó, akár rosszhiszeműeknek tartsa

valaki ezeket a tüneteket, az kétségtelen, hogy az erdélyi magyarság helyesen fölfogott önfentartási érdekével ellentétesek, s focusuk ennek az önfentartásnak körén föltétlenül *kívül* esik. Miután az erdélyi magyarságnak csak *egy* politikai érdeke lehet és az nem egy nem létező hatalomért való oktalan versengés, hanem a kisebbség nemzeti jellegének, társadalmi és kultúrközösségének megtartása: ennél fogva az irodalmi életnek is meg van ebből a szempontból az egyetlen kriteriuma, melynek érvényesítése tőle joggal követelhető: az öntudatos, a múlt örökségén épülő, a jövőt építő és az egyetemes emberi értékeket propagáló nemzeti szellem tisztelete és érvényesítése. Ennek a szellemnek lehet ugyan egy tradicionálisabb és egy egyetemesebb karja, de mindakettő együtt öleli át a magyarságot, s a kettőt egymástól nem elszakítani, hanem összekötni kell. A pártszempontokból, vagy pláne a mi adott viszonyainktól idegen pártszempontokból való agitáció az irodalom mellett, vagy ellen egyenesen kiírtandó, mert önfentartásunk és egységünk ellen való. Az erdélyi irodalom nem függvény többé, hanem önálló élet. Szellemében, tradícióiban, eszményeiben magyar irodalom, de problémáiban, irányításában, íróiban és közönségében erdélyi irodalom, melynek az a kötelessége, hogy kizárólag annak az erdélyi magyarságnak szolgáljon, mely önmaga irányítja sorsát és nagykorú arra, hogy tennivalóit

maga szabja meg és hajtsa végre.

Az én ítéletem szerint ép így idegen és káros az irodalmi életbe a felekezeti szempontok belevegyítése s ezalapon irodalmi meghasonlás, szakadás keltése. Távolról sem arról van szó, hogy a vallás örök erői, vigasza és szépségei az irodalomból kizárassanak. Elég baj, hogy a multakban a vallásilag elközyösödött és elszíntelenedett magyarság ezt megengedte, elnézte és hallgatólagosan beleegyezett ennek a legfenségesebb faktornak az irodalomból való száműzésébe. Természetesen, a vallásos élet minden típusának joga van és szükséges is, hogy művészi, építő és tudományos szempontból az irodalom eszközeivel és területén kifejtse a maga áldott erőit. Sőt, az én meggyőződéseim az, hogy főleg a szépirodalom és az építés terén, amennyiben igazi emberi értékeket ragyogtat fel, a más hitvallásuak és meggyőződésűek számára is lelki gyönyörűséggel és épüléssel szolgál s hatalmasan előmozdítja a vallásos lelkek különböző felekezeteinek egymás iránti becsülését. De a felekezeti szempontnak az az érvényesítése, mely a mű értékét az író felekezete alapján akarja eldönteni s ezalapon csinál propagandát, vagy ellenpropagandát az irodalomban, teljességgel megengedhetetlen és kétség nélkül ismét olyan *idegen*, önfentartásunk körén *kivül* fekvő fókuszokból táplálkozik, melyek igazi tradícióinkkal és önálló életünk érdekével ellentétesek. Itt az erdélyi

magyarságnak megint csak *egy* érdeke lehet, nem a legszűkebb szempontok szerint való elszakadozás, hanem az, hogy a keresztyén erkölcsi eszmény és világrend örökkévaló, közös és egyesítő igazságát és erejét, a felelősség és az áldozatosság törvényét tisztelje és érvényesítse.

Itt is lehetséges egy tradicionálisabb és egy egyetemesebb árnyalat, de mindig csak az abszolút érték keretein belül s ha az irodalom skálája kialakul, akkor ezek az árnyalatok mindig megtalálhatják saját területüket és közönségüket s kezethatnak egy olyan frontláncában, amely az erdélyi magyarság egészének életérdekeiért küzd. A rajtunk kívül álló területeken, legyenek azok közelebb, vagy távolabb, dominálhatnak ennél szűkebb, sőt ennél elfogultabb s néha gyűlölködőbb szempontok, de az erdélyi magyarság szellemi életéből ki kell zárunk őket, mert irodalmunk ebből a szempontból sem függvény többé, hanem önálló élet, melyet a keresztyén eszmény kormányoz ugyan föltétlenül, de problémáiban, irányításában, íróiban és közönségében önálló erdélyi irodalom, mely egy nagykorú népközösség speciális életszükségleteit van hivatva szolgálni.

A politikai és felekezeti szempontok rossz értelemben vett beavatkozása ellen a közönségnek csakis egy módon lehet és kell védekeznie: magyar és keresztyén lelkiületének őszinteségével *egyedül a mű*

értékét szabad néznie. Az igazságnak, a szépségnek és a jóságnak olyan félreismerhetetlen tulajdonságai vannak, melyeket egy elfogulatlan és jóindulatuan őszinte lélek tévedés nélkül felismer és lelkébefogad. A tévedéseket mindig csakis az elfogultságok okozák. Itt egy szavam van a kritikához is, mely a közönség felfogására mégis hatással van és kell is hogy legyen. Elfogult, szűk, kicsinyes, tájékozatlan, sziv és képzelet nélküli kritikára az erdélyi magyar irodalomnak nemcsak hogy szüksége nincs, de az ilyen kritika történelmi ítéletet fog hordozni. Az irodalmi kritikának a legöntudatosabban kell látnia az erdélyi magyar kultúra sajátos jelentőségét és élethivatását s ezért ítéleteit a legmesszebbtekintő és legátfogóbb szempontok nagyon lelkiismeretes érvényesítésével kell meghoznia, nehogy a közönséget valamely egyoldaluságra való esküvésre nevelje, ahelyett, hogy a nemesen emberi kultúra magaslatára segitené. A kritika nem politika és nem felekezetiesség: a kritika a nemzeti lélek lelkiismerete, mely azon örködik, hogy a nemzeti lélek és jellem a tudományban az igazság, a művészetben a szép s az erkölcsiségben a jó egyetemesen emberi értékeit alkotja-e meg. Azért félelmetesen felelősségteljes a kritikus feladata. Viszont az igazi kritika nagy nemzetnevelő tényező s erre mindenekfölött szükségünk van.

Meg kellene még említenem irodalmi életünk egy másik nehézségét is, mely általában szomorúan

pusztítja egész életünket: a személyeskedés, a személyi érdekek, szempontok, szenvedélyek zaklató, rontó, ellenőrizhetetlen úton csúszó, mindennél veszedelmesebb beavatkozásait. De erről nem akarok sokat beszélni. Nem is lehet, csupán egyetlenegy mondanivalóm róla: minden becsületes és népének jövőjére valamit adó embernek a legnagyobb eréllyel el kell taposnia ezt a kígyófejet. Mert egy öntudatos nép meg nem tűrheti maga között a rágalmazásnak, gyanúsításnak, a folytonos félremagyarázásoknak, az összevesztésnek és uszításnak azt a szellemét, amely olyan szent és nagyraihivatott értéket, mint a szellemiség, a kultúra, az irodalom, ezen az úton taszít a pusztulásba. Legyen vége az örökös kiskorúságnak és a látatlanban való befolyásolhatóságnak. A közönség szerezzze meg már egyszer magának önmaga a meggyőződéseit és legyen elég büszke és művelt arra, hogy az alkotások értékét az alkotásokból ítélje meg.

Az erdélyi magyar társadalomnak öntudatossá kell végre lennie ahhoz, hogy mikor a legnagyobb közügyeiről van szó, ne tehessék semmi felől egyéni és személyes érdekek elbolondított szekértolójává. A munkamező nyílt, a feladatok világosak, az érdekeink félreérthetetlenek, nemzeti és erkölcsi ideálunk nem kétséges, reális helyzetünk lehetőségei eléggé ismeretesek ahhoz, hogy minden munkásnak minden jó munkáját szeretettel és haszonnal vehessük

s a dolgozó embereket tekintsük testvéreinknek, nem a kommentálókat. A kommentárt majd megadja mindenki magának. Ilyen feltételek mellett, föltéve azt is, hogy az irodalmat tényleg olvassuk és támogatjuk, lehet követelésünk az irodalomtól és lehet ezt a követelést érvényesíteni is.

III.

„Halál! hol a te fullánkod?”

1. Kor. 15. r. 55. v.

NAGY KÁROLY PÜSPÖK KOPORSÓJA FELETT.

— A kolozsvári Farkas-utcai templomban, 1926. február hó
18-án, —

I. Kor. 12. r. 4—6. v.: „A kegyelmi ajándékokban pedig különbség van, de ugyanaz a Lélek. A szolgálatokban is különbség van, de ugyanaz az Úr. És különbség van a cselekedetekben is, de ugyanaz az Isten, aki cselekszi mindezt mindenkiben.“

Gyászba öltözött az erdélyi Sion. Homlokán a korona fénye helyett siralom felhője borong. A korona — leesett. Gyászba öltözött az erdélyi Sion. Kezében a Lélek kardja helyett a könnyhullatás vedre van. A kard — kettétörött...

De nem, mégsem. Lélek koronázza az Anyaszentegyház halovány martirhomlokát, Lélek övezi törhetetlen paizsként vérző szívét, óh, ez a Lélek nem aludt ki most sem, habár a fényes tükör, amelyben hatalmát, dicsőségét szemlélhettük, homályba is

borúlt. Isten lelkének drága szerszáma, dicsőségét sugárzó tükre volt Nagy Károly püspök, boldogult atyánkfia s íme, a tükör megszűnt földi szemeink számára sugározni a mennyei fényt, a tükör elvéteztett tőlünk, de él a Lélek, az Úr, az Isten. Gazdag kegyelmi ajándékok, szolgálatok és cselekedetek által több mint harmincöt éven át sugározta reánk Isten dicsőségét ez az élő, izzó, szenvedő emberi tükör, egyre tisztábban, hatalmasabban, tündöklőbben s belőle és általa lett világossá százezrek előtt, hogy mire hivattatott és köteleztetett el a tragikus idők teljességében az erdélyi református Sion. És most, hogy ő többé nem sugárzik, váljék tükörré a ti szívetek és sugározza vissza áhitattal, szeretettel mindazt a fényt és meleget, amely az ő szívéből áradt bele, hogy ebben a glóriás, szivárványos visszfényben jelenjék meg mégegyszer távolodó alakja s lássuk meg, ki volt nekünk ő, mire hivattatott és köteleztetett el a Krisztus Anyaszentegyházának szolgálatában?

I. „A kegyelmi ajándékokban különbség van, de ugyanaz a Lélek...” Nagy Károly püspökre nemcsak úgy talál ez az íge, hogy mint minden egyéniség, úgy ő is sajátos és egyedüli hordozója volt Isten egy gondolatának. Hanem sokkal inkább úgy, hogy ő egymaga a kegyelmi ajándékok sokféle, különböző, néha ellentmondónak látszó, egymással is tusázó, folytonosan hullámzó sokaságát egyesítette

izzó lelkében. Tanár korában ifjú lelkek nemzedékeit bővölte meg a rendkívüli *értelmi erő* villámló, félelmetes hatalmával. Nagyszerű dialektikájának káprázatos rohama, robbantó kritikájának szétzúzó pörölye alatt szilánkokká törtek a keresztyénséget támadó büszke elméletek zörgő falankszai. Röntgenszemei azonnal átfúrták az ellenfél gyöngéit s kipirult arcú, csillogó szemű diáksereg lelke újjongott a mester igazságának diadalán. Az ígehirdetői katedrán izzó *etikai szenvedélye* ragadta meg s kényszerítette állásfoglalásra hallgatóit az egyént, egyházat, nemzetet emésztő bűnök ellen, lelkiismeretet rázva föl s akaratot lendítve meg. Majd az *élő szó* páratlan varázsával, majd az *íróioll* döbrentő szikrázásával tanított, feddett, ítelt; szavában ünnepi harangok méltóságos melódiája, tollában harci dárda félelmetes süvöltése zúgott Erdély fölött, szíveken át. Néha kemény *szigor*, néha olvadó *szeretet*, néha viharos feddőzés, néha remegő könnyek oh, a kegyelmi ajándékok különbözők, de ugyanaz a Lélek. Miféle lélek? *A próféta* *ság* *lelke*. Ez a lélek adta meg mély, egyetlen értelmét mindannak, ami ebben a nagy égő lélekben háborgott és ég felétört. Nagy Károly püspök próféta volt. Mint a csontjaiba rekesztetett égő tűz, úgy emésztette őt ifjúkora óta lelkészi, tanári, püspöki munkájában Anyaszentegyházának és Nemzetének égő szerelme. Prófétai szeme látta a *bűnt*, amely népét emészti, látta

az ítéletet, amely előbb a látóhatár szélén tompán morajlott s aztán csattogó felhőkben népe feje fölé tornyosult, s túl a vihar felhőin látta a *Kegyelmet*, amely Krisztus isteni jellemében a megmentést nyújtja a megtérő maradéknak. Ítéző értelme, ösztönző akarata, zengő szava, szikrázó tolla, haragja és szeretete, szemének villámai és könnyei egyetlen prófétai ígehirdetéssé olvadtak össze, mely mindig erősebben, kizárólagosabban, hívőbben zengett népe felé: Isten nem boldog állatokká, hanem krisztusi jellemekké akar tenni titeket; lecke alatt vagytok, bűneitek átka van rajtatok, tanuljatok megtérést, újjászületést, mert elvész a nép, amely e tudomány nélkül való. Magasan szállva a süllyedő hajó fölött, sirályként jajongott, majd a mélyre szállva, az imádság és a zsoltárok csodaforrásaiban elmerülve, az ősök szent tradícióinak fölüjításából az *imádkozó* egyház által látta meg az *újjászülető* nemzet bármi sorsban boldog, egyetlen jövődjét. Az újjászületés áldott forrásait kereste és védelmezte forrón szeretett iskoláiban, melyekből jobb nemzedék nevelésével hitte megtelni az üres templomokat. Oh, a halál révén már egészen ott volt a Kereszt alatt, összetörve, prófétai sírással: *most* tudnám, mit kell prédikálnom! De elnémult szíve minden szónál hatalmasabb prófécia arról, hogy a mi egyetlen menedékünk, diadalunk a Krisztus Keresztje, amelyen megfeszítettetett a bűn teste, hogy a lélek élet és

igazság legyen az Istennek. Bizony, a kegyelmi ajándékokban különbség van, de a prófétaság Lelke ugyanaz.

II. „A szolgálatokban is különbség van, de ugyanaz az Úr...” Nagy Károly püspök életén végigtekintve, úgy látszik, sokféle, sokszor oly különböző, ellentmondó, néha érthetetlen szolgálatokban égett. Ezeknek a szolgálatoknak a köre is nagyon tág volt: átölelte a nemzeti, társadalmi, egyházi élet egész területét. Néha úgy látszott, hogy egyforma erővel szolgál mindenütt, néha úgy, mintha nagyobb erővel szolgálna ott, ahol igazi hivatásától messze áll. És a szolgálatok minősége és fajtái! Hányszor sajnáltuk, hogy kicsinyes adminisztrációban éjtelnapot beleölve, aktákba temeti erejét s mintha nem is a kormányzó lenne, hanem a legkisebb részletmunkás, kicsi dolgokon töpreng, fur-farag egész nap. Néha úgy látszott, nincs számára semmi más, csak iskola. Néha meg úgy, mintha csak templom lenne a világon. Mennyi gyűlés, mennyi bizottság, mennyi terv, szándék, milyen kevés tett, milyen lassú elhatározás! Aztán ép ellenkezőleg: villámgyors cselekvés, égő tevékenység, lázas munka... A szolgálatokban különbség volt, de az Úr, a szolgálatok eszménye, lelke, célja, mozgatója *egy*. Most e korporsó fölött, ez áldozati *oltár* fölött, a lángban megemésztett égő, élő áldozat fölött hadd tegyen bizonyosságot az Isten Lelke a mi vallomást tevő szivünkön.

át: ez a sok szolgálat *egy* szolgálat, az *eggyetlen* szolgálat volt, mert Nagy Károly mindenben és mindig *önmagát, egész életét* adta oda az Úrnak. Óh, nem volt óvatos, nem volt félénk, nem volt önző, nem volt magát kímélő s maga helyett csak a magáéiból adó: mindig, habozás, félelem, okoskodás, fentartás nélkül egészen *odavetette magát* abba a dologba, amellyel egyházának és nemzetének szolgálni akart és szolgálatot tenni hitt. Nem a részletekről, hanem *erről* a lelkületről ismerünk reá: *főpapi lelkület* volt ez, amely az egyetlen Főpap áldozatának isteni szellemében vallotta és gyakorolta az evangéliom isteni előjogát: Nincsen annál nagyobb szeretet, mintha valaki életét adja az övéiért. Csínálhatott volna csak nagy dolgokat: angyalok nyelvén beszélhetett volna magas szószékéről, jövőndőt mondhatott volna püspöki széke védett magaslatáról, minden titkot és tudományt ismerhetett volna dolgozó szobájának magányában, hegyeket mozditathatott volna ki, vagyont étethetett volna fel, testét tűzre vethette volna — s mindezekből a legtöbbet nem tette-e meg? — de ha csak ezeket tette volna, a szolgálat, az önfeláldozás lelke, az istení szeretet szenvedélye nélkül: zengő érc, pengő cimbalom, semmi lett volna. De így főpap volt a szeretet lelke által és főpapi áldozat volt az élete a szeretet oltárán. Ez volt az állandó, a titkos, a boldog, a fájdalmasan édes istentisztelet: ízenként, atomonként,

kicsiny és nagy dolgokban elégni azért, hogy az Anyaszentegyház, a Nemzet éljen, megtartassék, el ne vesszen. A próféta *felette* állt a népnek mennyei kegyelmi ajándékaival; a *főpap* a nép élő, szenvedő szive volt s az a tűz, amely megemésztette, mindent leéget róla immár, ami valaha idegen, vagy csak emberi volt benne: a főpap tiszta fehér ruhában lép a Szentek-szentjébe s a Kereszt oltárára önti szive vérét. A jóillatú áldozat füstje újjongva csap fel Isten trónjához s az Úr bocsánattal tekint alá a Főpap bűnbánó népére. Bizony, a szolgálatokban különbség van, de ugyanaz az Úr.

III. „És különbség van a cselekedetekben is, de ugyanaz az Isten, aki cselekszí mindezt, minden-
kiben.“ A kegyelmi ajándékok: ez a *próféta*. A szolgálatok: ez a *főpap*. A cselekedetek: ez az *ember*. A próféta elvégezte hivatását s elnémult. A főpap meghozta áldozatát s megpihent. Az ember, a lélek, a cselekvő jellem: *megmarad*. „Aki az Isten akaratát cselekszi, az megmarad örökké“. És miért van különbség a cselekedetekben is? Mert mi csak állványait, kusza, zavaros, össze-vissza tömkelegét látjuk egy isteni palotának, melynek orma a mennybe nyúlik s melynek építője az Isten. Földi cselekedeteink tévedések, ellenmondások, bűnök között, ó oly kevéssé mutatják bennünk Isten arcát, Isten gondolatát. Néha úgy látszik, hogy kártyavárként omlik össze a jellem nehezen emelkedő épülete, de való-

sággal, ha szívünk Istené, épül az láthatatlanul, de folyton, az örökkévalóságba. Nagy Károly cselekedeteiben, emberileg szólva, lehetett különbség. Mert néha csak a jövő-menő, átfutó indulatokat láthattuk benne. De akik igazán látták, a szívét látták, ha csak egy-egy percre is, azok megrendülve látták meg benne a *jó szív* emberét, a mélyen szerető, a maga bűneit töredelmesen bánó, másoknak megbocsátó, nagylelkű, alázatos, szelid, imádkozó, menny felé vágyó, Krisztusát hitével csókoló lelket. Mindenben megvan a csirája, benne nagy lelkéhez mértén, igazán, nagy mértékben volt meg, bontakozott, nőtt a *királyi lelkület*, a Krisztussal a bűnön és halálon diadalmaskodó s minden teremtmény fölött uralkodó *királyi ember*. A korona ott túl van. Krisztus szólt hozzá: „Imé, hamar eljövök, tartsd meg, ami nálad van, hogy senki el ne vegye a te koronádat!” És eljött hozzá hamar. Most pedig szívünk imája esdi, hitünk szeme látja az üdvösség koronáját, melyet angyalok éneke között tesz hűséges szolgája fejére a Megváltó, Krisztus Triumfátor! Bizony, különbség van a cselekedetekben is, de ugyanaz az Isten, aki cselekszik mindent, mindenben.

Így, így sugárzik vissza az ő lelke, élete, prófétai, főpapi, királyi alakja a ti szívetek tükréből, gyászoló gyülekezet, erdélyi Sion!

Sokáig ragyogott az ő szívéből Isten dicsősége,

sokáig ragyogjon vissza a ti szivetekből az ő áldott emléke s benne tovább is, mindenekfelett a Szentháromság egy örök igaz Istené legyen a dicsőség!

Legyen édes a pihenése a forrón szeretett anyaföld áldott ölében, legyen boldog a feltámadása a kegyelmes Isten atyai ölében.

Gyászoló szivekre, szeretteire permetezzen alá a Szentlélek vigasztaló gyöngyharmata: a Krisztus által egészen, örökre az övék lett, akit szerettek, aki szerette őket.

Néked pedig, árva, szegény erdélyi Sion, adjon a Kegyelem Istene hozzá hasonló prófétákat, királyi papságot, szent népet az ő dicsőségére.

NE SZÓVAL SZERESSÜNK!

Péter Károly egyházkerületi titkár koporsója fölött,
1927. nov. 1-én.

I. Ján. 3. r. 18—20. v.: „Fiacskáim, ne szóval szeressünk, se nyelvvel; hanem cselekedettel és valósággal. És erről ismerjük meg, hogy mi az igazságból vagyunk és így tesszük bátorságosakká ő előtt a mi szíveinket. Hogyha vádol minket a szív, mivelhogy nagyobb az Isten a mi szívünk-nél, és mindent tud.“

E koporsó fölött állva, lelken különös súlylyal döngenek át első nemzeti nyelvemlékünk komor szavai: Bizony, por és hamu vagyunk! Még néhány nappal ezelőtt a mi eltávozott testvérünk és munkatársunk tele volt tervekkel, munkájának gondjaival s ma itt fekszik a koporsóban. Ez az ember élete. Por és hamu.

De csak a testé. A lélek most egész, most sza-

bad, most önmaga. S az Ige világosságában többé nem emberi korlátai közt áll előttünk, hanem valódi jelentőségében. Isten Igéje így jellemzi őt nekünk: „Fiacskáim, ne szóval szeressünk, se nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal.“

Ez a Péter Károly belső emberének, lelki egyéniségének titka. Több mint husz éve, közelről ismer-tem őt, életét és munkáját s mindig közelebbről. Kevés embert láttam, akire nézve olyan erős szabály lett volna a szeretet parancsának ez a regulája, mint reá nézve. Sohasem szeretett szóval és nyelvvel. Ellenkezőleg, szinte buzgólkodott azon, hogy lénye keményebbnek és hidegebbnek láttassék, mint amilyen volt. Tipikus képviselője volt annak a lelkipásztori nemzedéknek, melyhez tartozott, s amely neveltetésénél és korának közszelleménél fogva bizonyos kemény, puritán, kálvinista és férfias szermésséggel rejtegette, hogy ne mondjam, szégyelte legmélyebb érzéseit s inkább kérget formált a szíve körül, csakhogy ezeket a szent érzelmeket a piac előtt elzárhassa.

Ez a látszat őt is, mint másokat, kitette a félreértésnek és a valónál keményebb megítélésnek. De én azért állok itt, Isten Igéjének követe gyanánt, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról. Az ő élete igazságáról. Nem szóval és nyelvvel szeretett, de valósággal és cselekedettel igen. Hadd mutatom föl néhány sugarát ennek a szeretetnek. Csak azokat,

amiket láttam:

Ha Péter Károly a maga ifjukorának eszményeiről beszélt, ha legszebb éveiről emlékezett az enyedi teológián, ha régi professzorai jöttek szóba, egész lényén átsugárzott az első szeretet fénye és melege. Egész lelkével tapadt ezekhez s élete tiszta hódolatát irodalmilag is ezeknek az eszményeknek és emlékeknek mutatta be ígehirdetési és hittani munkáiban.

Egy másik sugár, jellemének legszebb vonása: az ifjuság szeretete. Talán szomorúan természetes, ha az idők teltevel az idősebb ember kevesebb megértést mutat az ifjuság iránt. Nála ennek az ellenkezője volt. Ha tehetségben, vagy jellemben kiváló ifjakra talált, teljes erejével, minden rendelkezésére álló eszközzel azonnal melléjük állott, segítette őket, tanáccsal, biztatással, cselekedettel támogatta pályájukon, valósággal atyai gondoskodással igyekezett elhelyezkedésükben és jövőjük biztosításában segédkezet nyújtani. Utolsó óráiban is, talán utolsó öntudatos gondolatával egy fiatalember ösztöndíjának ügyén tépelődött.

Egy harmadik sugár: hivatásának szeretete. Péter Károly a szeretet büszkeségével és örömeivel csüngött azon a munkán, amelyet az Anyaszentegyház reá bízott. Abban az elmélyedésben és gyakorlatban, ami e téren az ő sajátja volt, mindig láttam valamit a gyermek odaadásából és játékos

gyönyörködéséből. Jellemző, hogy sohase vállalt semmiféle mellékfoglalkozást. Hivatala és annak teendői egészen lekötötték. Nem is volt s sokáig nem is lesz az egyházi adminisztrációnak olyan szakértője s mindenttudó élő lexikona, mint ő.

Hogy családját mennyire szerette s milyen teljes odaadással élt övéi javáért: arról a gyászolók maguk tudnának beszélni. De tudta azt mindenki, aki ismerte és tudta az Isten egészen és teljesen.

... S ha vádol minket a szív? Kit ne vádolhatna közülünk? Kinek ne lennének a szeretetben fogyatkozásai, mulasztásai, tévedései és bűnei?...

... De nagyobb az Isten a mi szívünknel és mindent tud! Tudja bűneinket és tudja igazi érzelmeinket, melyeket nyelv és szó soha el nem árulnak.

Ez a mienknél nagyobb szív, az Isten irgalmas szive könyörült rajtunk a Krisztusban, az ő tökéletes szeretetében. Ennek a szeretetnek fénypalástja takarja el bűneinket, ennek a szeretetnek könyörülő irgalmában van reménységünk, mikor Isten ítélete előtt reszketünk.

Bizonyára őt is betakarta Kegyelmevel a Megváltó szeretete. Bizonyára kipótolja az övének fogyatkozásait a magáéból. Mert valósággal és cselekedettel szeretett, átalvitetik a halálból az Életbe.

Ez a mi hitünk, amely meggyőzi a világot, vigasztalásunknak és bizodalunknak örök forrása.

MINDEN BETELT.

Gróf Bethlen Ödön egyházkerületi főgondnok koporsója fölöött, 1927. December 11.

Józsué. 23. r. 14. v.: „Én pedig imé, megyek már a minden földinek útján: Tudjátok meg azért teljes szívetek és teljes lelketek szerint, hogy egy szó sem esett el mindama jó szóból, amelyeket az Úr, a ti Istenetek szólott vala felőletek.

Minden betelt rajtatok, egy szó sem esett el azokból!”

Az ősz vezér búcsuját hallva, az évezredek távolán át is érezzük, hogy hangjában nincs semmi fájdalom, nyugtalanság, lázongás, keserűség. Az Úrban elpihenő lélek csendességével és természetességével szól, mintegy megállapítva a dolgok isteni rendjét: „Én pedig imé, megyek már a minden földinek útján.”

Mintha azt mondaná, hogy a halálban nem az

a fontos, aki eltávozik, hanem csak az, ami belőle és általa örökre megmarad: az élő Isren gondolata és akarata.

Ami földi, az visszatér a földbe, de ami Isten kijelentése volt a benne lakott lélek életében, az fölragyog a koporsó fölött, mint égbe'obogó diadalmi láng:

„Tudjátok meg azért teljes szívetek és teljes lelketek szerint, hogy egy szó sem esett el mind-ama jó szóból, melyeket az Úr, a ti Istenetek szólt vala. Minden betelt, egy szó sem esett el azokból.“

Isten betelt jó szavait keresve az eltávozott ősz vezér életében, bizonyosságot teszek előttetek, gyászoló családjá, református Anyaszentegyház és erdélyi magyarság, hogy az Úr kinyilvánította és beteljesítette a maga gondolatait Bethlen Ödön életében is.

Minden ember élete Isten gondolatának megvalósulása s az Isten a maga gondolatát, amely mindig jó, az öröm és szenvedés arany-fekete szálaiból szövö csodálatos, egységes, örök jelentéssé. E kettős fonat teszi az életet életté, teszi ajándékká, isteni jótéteménnyé. Egy életből, amely csupa ragyogás, hiányoznának a legdrágább vonások, a legmélyebb értékek, melyeket a kereszthordozás alakít ki csupán. És nincs olyan élet, melynek fekete szövetségében az öröm szála ne csillognának, ha van szem, amelyik meg tudja látni őket.

Bethlen Ödön életében is az Úr első jó szava ragyogás és öröm.

Neve, családja, tradíciói egy nemzet büszkesége és kincse s élete ennek a büszke fénynek glóriájában jelenik meg. Hosszú pályája alatt időt és alkalmat adott neki az Úr, hogy megfelelhessen annak, amit e név varázsa jelent. E szeretett város és vármegye s a magyar társadalom életének irányításában vezéri szerepet kapott, hatalom és intézkedés jogarát viselte s kemény, erélyes, gondos, hűséges kézzel végezte kötelességét, dicsőséggel, tisztességgel. Élete nagyobb részében végigélhette nemzete legbékésebb, legtermékenyebb, legragyogóbb korszakát s részesült abban a ragyogásban ömaga is. Egy élő darabja volt korának, jellegzetes, erős, tevékeny tényezője s lényének fensőséges derűje és nyugalma a kor vezető lelkének visszfénye volt. Betelt rajta az Isten jó szava, egy sem esett el abból.

De az Isten méltóztatott még *jóbbat* is gondolni felőle s gondoskodott róla, hogy az is beteljen, hogy abból se essék el csak egy is. Ez a szó a megpróbáltatás, a kereszthordozás parancsa volt. A régi világgal, a régi hazával ránézve igazán *minden* összeomlott, ami élete örömét, dicsőségét, ragyogását jelentette. Csak sötétség és gyász maradt. Csak kereszt. És ekkor láttam betelni azt a jó szót, amit az Úr mondott felőle. Az életnek és jellemnek ön-

maga fölé növéset, a legmélyebb értelmü, mert krisztusi vonásnak megjelenését benne. Példát mutatott a mindnyájunk szenvedésének elhordozásában. És e szenvedés keretén belül olyan kereszt-hordozásban is, mely őt helyzeténél fogva külön is érte. Bethlen Ödön a szó mély evangéliumi értelmében *előkelő* szenvedő volt. Nem mutogatta a világnak, nem beszélt róla, büszke szeméremmel és méltóságos alázattal hordozta el. De aki ismerte őt, tudta, hogy mit jelent ez az ő számára. Betelt rajta az Úrnak ez a jó szava is, teljesen.

De aki keresztet hordoz, annak az Isten örökigaz akarata szerint mélységes vigasztalásai is vannak. Bethlen Ödön két családi körben kapta meg ezeket. Az egyik vérszerinti családja volt, ahol hitvese, gyermekei s drága unokái szívében nyíltak ki számára az égi vigasztalás rózsái. A másik lelki családja volt, az Erdélyi Református Anyaszentegyház, melynek főgondnokául, vezéréül hivatott el, melyben a nagy hajótörés megmentett kincseit látta, szerette, őrizte s melyért dolgozni tanáccsal és tettel élete utolsó napjáig meg nem szűnt soha. És ebben a munkában és szolgálatban volt élete nagy benső vigasza.

S most az Íge végső hangja túlzeng ezen a földön és átutal oda, ahol az Úr legjobb szava teljeseedik be. Hitünkkel látjuk és halljuk ezt. Az a drága Megváltó, aki érette is ontotta vérét, érette

is megjárta a pokol kínjait s érette is föltámadott: várja és megkoronázza őt az üdvösség koronájával. Most már újra és végleg minden csupa fény, öröm és ragyogás s angyalok éneklik a mennyben: „Mind den betelt, egy szó sem esett el azokból.“

Ebben a hívő látomásban van a gyászoló család, Anyaszentegyház és nemzet vigasztalásának kiapadhatatlan forrása. Az eltávozott egészen és teljesen e hit által az övék, a boldog viszontlátásig a Krisztus által.

BOLDOG ELLENTÉT.

Gróf Bethlen Ödönné koporsója fölött, 1928. január hó 25-én.

131. Zsoltár: „Uram, nem fuvalkodott fel az én szívem, szemeim sem láttak magasra és nem jártam nagy dolgok után, erőmet haladó csodadolgok után. Sőt lecsendesítém és elnémítám lelkemet. Amilyen az elválasztott gyermek az anyjánál, mint az elválasztott gyermek, olyan bennem az én lelkem. Bízzál, Izráel, az Úrban, mostantól fogva mindörökké!”

Még csak néhány hete, hogy ezen a helyen állottunk e ház urának ravatala mellett s íme, az Úr akarata máris újra idegyűjtött, hogy e hajlék úrnőjének koporsója körül gyászoljunk és fájdalomkra Tőle kérjünk mennyei vigasztalást.

Hadd idézem hát mégegyszer lelki szemeink elé az Úrban elhunyt kegyes lélek lelki arcát, mert ezen a sóha el nem múló lelki arcon az Isten örök

gondolata ragyog s az Isten gondolata: ez a vigasztalás egyedüli forrása.

Nem találhatnék hívebb és találóbb képet az elköltözött jellemzésére a hívő lelki alázatosság ez-szoltáránál, amelyet fölolvastam. Mintha csak ez lett volna szívének állandó, titkos imája, életének halk, benső zenéje, vezérdallama. Alázatos, csendes, szerény volt ez a szív, sohasem fuvalkodott fel; legközelebbi szeretettein pihentek ezek a szemek, nem néztek magasra; egészen betöltötték életét a családanya, a hitves, a rokon, a nagyanya, a kereszttyén nő csendes, édes kötelességei, nem járt ezeken kívüli, nagy dolgok után, erejét haladó csodadolgok után. De az övéi között, a szeretet kötelékében hűséges, erős, bizakodó, gondos és jóságos volt. Az ilyen lélek kedves gondolata az Istennek, Krisztus Urunk a maga életének benső dicsőségét ilyen csöndes lelkek által akarja kisugározni, az ilyeneket nevezi nagy szeretettel „az Ő kicsinyeinek“. De ami az elköltözött drága lélek küldetésének különös jelentőséget ad, az abban az *ellentétben* nyilvánul, ami lelkiületének szelid csöndessége és külső helyzetének e világszerinti magassága és ősi fénye között volt. Születésénél, rangjánál, helyzeténél fogva lehetett volna hangos, fényes, magasra-törő, nagy dolgokat akaró az élete, de ennek az életnek szépsége, Isten gondolatának különös dicsősége éppen abban és azáltal ragyog benne, hogy ő

kiváltságos földi sorsában is megmaradt a hívő lelki alázatosság zsoltáréneklőjének. *Boldog ellentétben* állott a szíve a rangjával: ezért magasztalom boldognak őt a koporsója mellett, mint aki mindnyájunk számára bizonyosság és tanítás marad.

Az ilyen lélek a szenvedés keresztjét is csöndesen hordozza. Volt abban valami a mennyei derüből, ahogy az élet csapásait, nyílt vagy titkos terheit fogadta és hordozta. Bizonyára jobban, sokkal jobban fájtak azok neki, mint ahogy másoknak látni engedte. De „lecsendesíté és elnémítá“ az ő lelkét, nem engedte lázongani, háborogni: gyermekként pihentette meg Annak ölében, aki mindent javára fordít az őt szeretőknek. S azért olyan ő most, mint „az elválasztott gyermek az Anyjánál“, aki visszatért a szülői házba. Élete ideiglenes távollét volt az Atyától, hogy teljesítse a szeretet szolgálatát e földön s most a szolgálat véget ért, megkezdődött az áldott pihenés és jön a boldog ébredés az atyai házban, az elköltözött kedvesek körében.

Azért: „Bízzál, Izráel, az Úrban, mostantól fogva mindörökké!“

Gyászoló szívek: bizzatok, nem vagytok vigasztalás nélkül. Bizzatok, hogy jól van, hogy áldott életre áldott a halál is, hogy viszontlátás és örökélet az Isten gyermekeinek jutalma, neki is, nektek is.

Az, aki drága vérén váltotta meg a világot, a dicsőséges Krisztus, elkészítette számára a hajlékot

az Atyánál és helyet készít nektek, nekünk is egykoron.

A Szentlélek Isten hatalma által addig is él ő a ti szívetekben s egészen, változhatatlanul, megzavarhatatlanul cseng szívetekben életének tiszta dallama : „Uram, nem fuvalkodott fel az én szívem... Lecsendesítém és elnémítám az én lelkemet... Mint az elválasztott gyermek az anyjánál, olyan az én lelkem . Bízzál, Izráel, az Úrban, mostantól fogva mindörökké !“

BECSÜLETÜGY.

*Gáspár János Bethlen-Kollégiumi főgondnok koporsója fölött
a nagyenyedi templomban, 1928. június 4.-ikén.*

I. Thess. 4. r. 9. és 11. v.: „Az atyafiúi szeretetről pedig nem is szükség írnom néktek: mert titeket Isten maga tanított meg arra, hogy egymást szeressétek.

És becsületbeli dolognak tartsátok, hogy csendes életet folytassatok, saját dolgaitoknak utána lássatok, és tulajdon kezeitekkel munkálkodjatok, amiként rendeltük néktek.“

Az életet sokféleképpen tekintik az emberek. Sajnos, a legtöbben boldogságra vagy uralkodásra való alkalomnak. Istenben boldogult testvérünk a maga életét *becsületbeti* dolognak, *becsületügynek* tekintette. Élete egyetlen törekvésben összpontosult: *a kötelesség* hű teljesítése által becsületet szerezni minden ügynek, amit szolgált. Becsületügynek te-

kintette megismerni hazája földjét, úgy is ismerte, mint csak nagyon kevesen. Becsületügy volt számára az apai birtok hűséges gondozása és gyarapítása, a rokoni kapcsolatok által szívéhez fűzöttek atyai gondviselése, városa és vármegyéje reábizott ügyeinek önzetlen odaadással való szolgálata, a nagyenyedi egyházközség, a Bethlen-Kollégium főgondnoki minőségében való mintaszerű vezetése, szegények, árvák, ifjú tehetségek is'ápolása, fölkarolása... minden, amit reábizott Isten és az emberi közbizalom. Egyike volt azoknak a, fájdalom, mind ritkábbá váló, immár csak egy régi világban otthonos *magyar kálvinistáknak*, akik a puritán tisztaságú jellem csöndes, névtelen hőseiként úgy világítottak és melegítettek maguk körül, hogy magától értetődővé és természetessé tették az igazságosság, hűség és szeretet légkörét, maguk pedig annyira eltűntek munkáik mögött, hogy jelentőségüket csak abból a fájdalmas ürből tudjuk igazán megérezni, mely eltávozásuk után hirtelen felsötétlik körülöttünk. A multban is ilyen jellemek tették nagyjá a református Anyaszentegyházat, mert a mi hőseink nem csillogtak soha: az Úrtól vett kicsi és nagy kötelességek hű teljesítésében állott életük értéke, s ez az érték fölbecsülhetetlen, mert *becsületügyként éltek*. Csak természetes hát, hogy a puritán jellemű munkás becsületbeli dolognak tartotta a *csendes életet*. Kéziratos önéletrajzából olvasom, hogy sohasem sze-

rette a pártharcokat, a tülekedő vitákat s mindig visszavonult előlük a magányba. De ez a visszavonulás lelki gyarapodás volt. Mikor az emberek versengtek és lármáztak körülötte, ő *lelkiismeretének* csöndjébe vonult vissza, hogy tisztán hallhassa *Isten szavát* és világosan értse meg a kötelesség parancsát. Nem is a szó embere volt, hanem tetteinek néma prédikációjával annál hatalmasabb bizonyosgatója a fölismert igazságnak. Ezért volt életének főjellemvonása, hogy az apostol intése szerint sohasem avatkozott a *más* dolgába, hanem „utánalátott a *saját* dolgainak“. De a lelkiismeret csendes embere *mélyen* fogta föl az isteni parancsot: *mindent* a saját dolgának tekintett, ami érdeklődése körébe került s család és nemzet, gazdaság és Isten dolgai, város, megye, egyház, iskola mind megtalálták benne a hű munkást, aki egész szívével utánalátott a dolognak s odaadó önzetlenséggel szolgált mindhalálig. Sohasem dolgoztatott a *más* kezével. *Tulajdon* kezével szeretett dolgozni, fizikai és szellemi értelemben egyaránt. Néhány évvel ezelőtt, öreg kora dacára szelid büszkeséggel mutogatta nekem a maroscsucsi kertben virágait és fáit, melyeken tulajdon keze dolgozott. Ez év február havában még élénk részt vett a Bethlen-Kollégium vizitációján, „az *utolsó* áldott alkalommal“, amint ő maga mély sejtelemmel mondotta. Így töltötte be hosszú, áldott életében az ígét: minden munkája becsületbeli

dolog volt, a lélek csendjében fogant engedelmeskedés a kötelesség parancsa iránt, saját dolgainak tulajdon kezével való véghezvitele, egy élet, amely istentisztelet. Így lett Gáspár János a református magyar jellem drága mintájává. Nem tudom, hány-szor és hogyan beszélt hosszú életében a Krisztusról, de tudom azt, hogy jellemben és munkában *követője* volt. Már pedig nem az megyen be az Isten országába, aki azt *mondja*: Uram, Uram, hanem aki *cselekszi* a mennyei Atya akaratát... Az apostol „nem is tartotta szükségesnek írni” az atyafiúi szeretetről, melyre Isten maga tanítja meg övéit. Nekem sem szükség szólanom erről Gáspár Jánossal kapcsolatban, mert ő nem szeretett *szóval* szeretni. De életének egésze a szeretet bizonyágtétele volt s puritán jellemének drága kálvinista gyémántja ettől kapta a legszebb ragyogást, mely most is és mindörökre ragyog s melynek fénye az örökkévalóság útjára világít.

Boldognak magasztalom azért e koporsó csöndes utasát: mert élete *befejezett*, megkoronázott egész. Betelt rajta az Isten ígérete. Mindeneket elvégzett, gondoskodhatott az utánamaradókról, Isten kegyelméből utolsó napjaiban még el is búcsuzhattott azoktól, akik szívéhez közel, de térben távol voltak tőle s még egyszer láthatta annak a drága földnek gyönyörű tájait is, amelyet olyan *osztatlan* szeretettel, minden részletében forrón szeretett.

Most még szebb, mert hervadásnélküli tájakat látnak már a szemek, melyekről lehulit a homályos látás hályoga. Nézzünk utána úgy, mint akik nem reménytelenek, akiket a Szentlélek az örökélet hitével vigasztalt meg s akik a hit szemével látjuk a diadalmas megérkezést, amint „túl, az aranyparton, fénylőn felkél a Nap“.

MEGÉRKEZÉS.

Özv. Dr. Bartók Györgyné hazahozott hamvai felett,
1928. jun. 7-ikén.

Zsid. 11. r. 13—14. v.: „Hitben haltak meg mindezek, nem nyerve meg az ígéreteket, hanem csak távolról látva és üdvözölve azokat és vallást tevén arról, hogy idegenek és vándorok a földön. Mert akik így szólnak, nyilván jelentik, hogy hazát keresnek.“

Alapigénk nyilván mutatja, hogy a hívő lelkeknek ez a föld nem igazi otthona. Isten gyermekei nem e világból valók, hanem idegenek és vándorok e földön s egész életük vallástétel arról, hogy *hazát keresnek*. Csak természetes, hogy földi életükben nem találhatják meg azt. *Igéret* marad a számukra, melyet mindig csak távolról látnak és üdvözölnek. Abból a *hitből* élnek és abban a *hitben* halnak meg, hogy a mennyei haza, Isten ígéreteinek valósága, melynek képe mindig ott lebegett életük láthatárán,

nem álom, hanem áldott valóság, mely számukra elkészítettett s vándoréveik letelte után boldog megérkezésben lesz az övék. Innen van, hogy a hívő ember földi élete tulajdonképpen örökös csalódás, de annak keserősége helyett mindig növekvő édes bizalom tölti be szivét, mert előtte minden csalódás újabb bizonyosság amellet, hogy közeledett az igazi, a mennyei valósághoz. Isten sohasem hagyta a földi dolgokban megnyugodni azokat, akik az övéi: minden emberinek és földinek gyors változása és múlása által készítette őket arra, hogy a *maradandót* keressék. A hívők tehát nem ezen a földön nyerik meg az ígéretek, idegenek és vándorok maradnak s hitük szemével messze-messze nézve, *hazát keresnek*.

E koporsó csöndes utasa *hazaérkezett*. *Ígéretekben* gazdag, hosszú élet után is idegen és vándor volt e földön. Isten gyors változások szenvedéseivel hívta őt mindig közelebb az ígéretek világából a mennyei haza valóságához. Gyorsan változó küzdőtereken volt hű társa, osztályosa, vigasztalója és támasza egy olyan lelki vezérnek, aki küzdelmeivel, munkájával, jellemének kincseivel és életének fölemésztésével diadalmasan írta be nevét Anyaszentegyházunk történetébe. Aztán drága gyermekeket nevelt, kikben tovább nyíltak, virágzottak és gyümölcsöztek az isteni ígéretek, majd kedves unokákban szemlélte azoknak új és új fölragyogását... de mindig

tudta, érezte és mondta is, hogy számára mindez egy áldott isteni kéz által rendezett színjáték gyorsan tovafutó jelenete, egyiknél sem állhat meg, egyikben sem találhatja meg a beteljesedést, az otthont, a hazát: idegen és vándor e földön, aki távoli ígéret földjének határai felé siet, hit által. Huszonegyévi özvegység, a földi haza elvesztése, hétesztendei vándorlás és folytonos hazasírás után *megérkezett* haza. Hűségének, szeretetének áldásai és kincsei, melyeket vándorútján szeretteire sugárzott, beleszövődnek s továbbélnek bennük... Hazatért porsátora édes nyugalomban és békességben pihen el az általa legforróbban szeretett hamvak mellett, abban a hazai földben, melyhez visszasóvárgott s mely ezzel is drágábbá lett nekünk, akiknek itt élnünk, halnunk kell. A halhatatlan lélek pedig elhagyva az ígéretek földjének szomorú, változékony árnyait, Megváltója ölen ujjong az igazi hazába való megérkezésén.

Hitben halt meg, mert hit által élt. És ez a hit Krisztus által nekünk is megtartónk, vigasztalónk az örökéletre.

A TELJES ISMERET.

Gróf Csáky Ilona koporsója felett, 1928. dec. 8-án.

I. Kor. 13. r. 12. v.: „Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről-színre ; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerek majd, amint én is megismertettem.“

A tükör, amely által most homályosan látunk, ez a világ és az emberi életnek azok a külső viszonyai, melyek közé helyeztetünk. Az, amit ezek által látnunk kell, magának Istennek dicsőséges arca. Mert Isten azért teremtett világot és gyermekeit azért állította be az élet viszonylataiba, hogy mindezekkel kiragyogtassa atyai szeretetét, isteni kegyelmét és örökkévaló igazságát.

A látáshoz azonban szem kell. És ahhoz a lelki látáshoz, amelyről az apostol beszél, nem elégséges a testi szem és a puszta emberi értelem. Ezek is csak eszközei a *lélek* szemének, a *hitnek*, mely egye-

dül képes a világ és az élet tükreben — noha csak homályosan — fölfogni és magáévá tenni az Isten örökkévaló kijelentését.

Mulandó viszonylataink közül eltávozott testvérünk egy hosszú életen keresztül szemlélhette, formálhatta lelkében Istennek a világ és a maga élete tükreben lassanként kibontakozó, a homályból mind fényesebben kiragyogó arcát.

A kiváltságosakhoz tartozott, akiknek Isten különösen nagy és áldott kijelentést készített elő. Hogyan? Hiszen külső élete és körülményei ezt a kiváltságosságot nem igazolják feltűnő és szembe-
szökő módon. Sőt ellenkezőleg! Magas származása dacára mindvégig szegénységben élt, egyszerű körülmények között, mint bújdosó és vándor a földön; meg volt tagadva tőle a születés és rang földi együttjáróinak: a gazdagságnak, hatalomnak, dicsőségnek fénye és öröme; nem részesült a női lélek legnagyobb kincsének: a közvetlen családi örömöknek áldásaiban sem. De éppen ezért és ezáltal készítette számára az Úr az áldott kijelentést: az életnek azt a mélyebb és maradandóbb értelmét, amely a *lelki* gazdagságban, a lelki szeretetben és a csöndes, szelid jellem belső ragyogásában van elrejtve, mint Isten életének a Krisztusban kijelentett igazi valósága. A társadalmi magasság és az életkörülmények szerény korlátai között egy Isten által felállított ellentét adatott az életébe, hogy éppen ez

fordítsa figyelmét a belső világ végtelen gazdagsága és a lelkiélet el nem múló dicsősége felé. S ő e tükör által megértette Isten gondolatát. A szelid, mély, önzetlen szeretet embere lett: rokonainak körében járva és töltve életét, házról-házra sugározta a szeretet fényét és melegét, mint egy magasabb világ zajtalan, de áldott követe, akinek jelenléte észrevétlenül átmelegíti és átragyogja a környezetet, amelybe belépett.

De nemcsak a saját életének tükréből tanult.

Isten életének, örök gondolatainak és törvényeinek másik nagy tükre: a világ is, és pedig szenvedélyesen érdekelte, — mind természeti, mind szellemi vonatkozásaiban. Egyike volt nemcsak saját társadalmi köre, de egész társadalmunk legműveltebb szellemeinek. Az, aki ebből a világból, e világ szerint, keveset mondhatott a magáénak: magasabb értelemben, tanulás és elmélyedés által meghódította és magáévá tette a világot. Lelkében hordozta, megértés által átnemesítette és gondolatokká finomítva birtokolta az Isten arcának ezt a csodálatos óriás-tükrét, a természetből és történelemből kultúrává szövődő universumot.

De, amint az Íge mondja, akár a saját életünkben, akár a világban kutatjuk és birjuk, *most* mégis csak tükör által, homályosan látunk s az ismeret akármilyen gazdag is, *most* mégis csak rész-szerint való bennünk.

Életünk a színről-színre való látás és a teljes ismeret felé halad, annál inkább, minél odaadóbban és szenvedélyesebben mélyedünk el a rész-szerinti valóságban.

A Kijelentés nagyszerű ígérete szerint Isten gondolata vagyunk és Isten, mint a saját gondolatát, teljesen ismer minket: Krisztus megváltottjaira tehát az a dicsőség vár, hogy Isten színe elé kerülve, úgy ismerik majd az Urat, mint ahogy az Úr ismeri őket. Ez az üdvösség: az Isten életébe való teljes átolvadás, a vele való örök egység és közösség Krisztus által.

A mi testvérünk földi szemei előtt lassankint elborult ez a világ és eltávolodott ez az élet, míg eljött az óra, amikor a tükör egészen elvétellett előle, hogy lásson színről-színre és ismerjen teljesen. „Eljött a teljesség és a rész-szerint való eltöröltetett.”

Azoknak a szívében, akiket e földön szeretett és akik őt szerették: itt maradt lelkének áldásaival és kincseivel... Annak a szívében pedig, aki előbb szerette őt mindenkinél, örökkévaló lelkének korlát nélküli, teljes és dicsőséges valójában él örökké.

HATALOM ALATT.

Fejes Áron professzor koporsója fölött, a nagyenyedi templomban, 1929. február 11-én.

Lukács ev. 7. r. 8. v.: „Mert én is hatalom alá vetett ember vagyok és vitézek vannak alattam.“

Az alapíge egy *katonáról* beszél. Ez a foglalkozás talán messze áll attól a hivatástól, amelyre Fejes Áron atyánkfiát hívta el az Úr. Látszólag és külsőleg messze; a misszió lelke szerint azonban nagyon is közel. A Szentírás az élet könyve. Isten felséges gondolatait, melyekért világot és embert teremtett, emberi személyiségekben s azok történetében szemlélteti.

A típusok, akikben az isteni gondolat a Szentírásban olyan tisztán ragyog, egyéni sugártöréseikben, egyes szálaikban itt vannak bennünk és közöttünk. Igaz, hogy amíg élünk, a küzdelem porában s a test nyügeiben csak halványan s néha zavarosan látszik bennünk az, ami Istenből való; de

a halálban lefoszlik rólunk minden esetleges és múlandó vonás s a koporsó kijelentéssé válik, melyből tisztán és félreérthetetlenül emelkedik ki a *lelki egyéniség*, az élet lényege, az Isten gondolatává dicsőült ember.

A százados, aki alapígenkben szerepel, igazi katona volt: a rendnek és a fegyelemnek embere. Életének egész tartalmát kifejezi ezekkel az egyszerű szavakkal: *én is hatalom alá vetett ember vagyok és vitézek vannak alattam.* Ez a tény egyszerűsmind az ő világnézete és erkölcsi fölfogása is. A mindenséget katonai mintára szervezett nagy egységnek, az erők összefüggésének tekinti, amelyben Krisztus, a világ, önmaga, beteg szolgája és az aláarendelt vitézek mind benne vannak. Ennek a nagy rendszernek világtörvénye: *az engedelmesség.* A katonák engedelmeskednek a századosnak, a százados a maga parancsnokának és éppenígy engedelmeskednek Krisztusnak, az Isten Fiának a természeti és szellemvilág minden titkos erői. Ebből a fölfogásból következik, hogy a százados lelkében az engedelmesség törvénye a *hit* alapját képezte, vagy megfordítva is: a *hit* az, amiből engedelmessége következett.

Az evangéliumi katonának *lelkülete* élt Fejes Áronban is. Az alaptörvény, amelynek egész lényével hódolt: az *engedelmesség.* Világtörvény, Isten nagy törvénye volt ez az ő szemében, amely a nagy

és kicsiny dolgok végtelenségét egyetlen rendszerbe, világharmóniába foglalta össze. Ha most életének titkát, tartalmát és lényegét akarom összefoglalni, csodálatos pontossággal találok meg azt a százados egyszerű szavaiban: *én is hatalom alá vetett ember vagyok és vitézek vannak alattam is.* — Igaz, hogy ez a tétel mindenféle életgyakorlat alaptétele lehet, de nála, éppenúgy, mint az evangéliumi katonánál, a *hit* kifejezése volt. Mert az élet főkérdése az, hogy *mi* az a hatalom, amelynek alája vagyok vetve? és aminek a szellemében parancsolok az alámvetetteknek? „*A hatalom*“ Fejes Áronra nézve egy *eszmény* volt, amelynek szolgálatában vitézkedett egészen az utolsó szívdobbanásig. *A református keresztyén nevelői eszmény* volt életének uralkodó és parancsoló hatalma, Kálvin szavaival: *férfiakat teremteni az Isten dicsőségére!* És ez az egész lényét betöltő uralkodó eszmény egy eszményi, lelki *rendszernek*: az *Anyaszentegyháznak* formájában öltött testet az ő számára, kirajzolva és megvalósulva annak törvényeiben, organizmusában, intézményeiben, impériumában és lelki kincseiben. Hatalom alá vetett ember volt: az Anyaszentegyház nagy lelki hatalmát szolgáló katona: parancsnoka annak az iskolának, melyben a Krisztus hadserege, az ő „ifjainak har-
matja“ növekedik.

Egész lénye sugározta ezt a *hatalom alatt-való-ságát*. Ezért volt ő az Anyaszentegyház legkülönb-

szolgáinak egyike. Hűséges, pontos, fegyelmezett, a rend megtestesülése, a kötelességteljesítés mintája, a teljes lelkéből szolgálatának élő *katona*. *Kivülről* nézve látszhatott volna ez, talán sokak előtt látszott is rideg gépiességnek, sablonnak, penderiának, merev hivatalnokiságnak; de Fejes Áront *belülről* kellett látni és ismerni. És aki így ismerte, az megilletődve látta, hogy nála a *hívő* alázatos *imádsága* volt ez a szó: hatalom alá vetett ember vagyok! Egy *szent* függés és kötelezettség öntudata lángolt a szívében. Az Anyaszentegyház küldése és parancsa neki az *élet* maga volt, amelyet a *maga* életénél sokkal drágábbnak tartott és sokkal jobban szeretett. Iskolájáért, megbízatásaiért, nevelői eszményéért úgy dolgozott, harcolt, égett és szenvedett, mint egy hős. Igen jellemző volt reánézve egy eset, amikor személyében a Bethlen-Kollégiumot, amelynek kiküldöttje volt, méltatlan megalázás érte. Fejes Áron lángolt a méltatlankodástól és haragtól. Nem azért, mert őt érte a sérelem, de mert a *Bethlen-Kollégium* rektorprofesszorát alázták meg! Akkor pillantottam én be az ő lelkébe legmélyebben és szemeim előtt félreérthetetlenül jelent meg a *katona* alakja, akinek a zászlóját, a vezérét, az Urát sértették meg...

Én és ti mindnyájan tudjuk, láttuk, napról-napra szemlélhettük és bizonyosságot tehetünk róla, hogy ő ezért az iskoláért napról-napra, izenként ál-

dozta fel magát, hogy nem kimélte az egészségét, az életét, hogy folytonosan halálos kockázatot vállalt magára, csak hogy a szolgálatát elvégezze. Krisztus nagy katonájának, Pál apostolnak szavai csendülnek ki az életéből: az életem sem drága nekem, csak hogy elvégezhessem az én futásomat örömmel. Tehát *futott*, izzó, sebes rohanással futott a cél felé... és íme, elvégezte örömmel.

De *alattam is vannak vitézek . . .* hangzik a *katona* élettörvényének *másik* fele. Fejes Áron életének, jellemének másik, kiegészítő vonása jut ebben kifejezésre. Szolgált, áldozott, adott: de mind ezt meg is *követelte* abban a körben, amelybe vezérnek állíttatott. Példát adni a szolgálatban: ez az igazi *vezér* jellemvonása. Ez tett vezérré minden vezért, minden időben. De nagy különbség van abban, hogy *miért* adom a példát és miért követelem meg az engedelmességet? Zsarnokok is adtak már bámulatraméltó példákat katonáiknak. Önkény és szeszély is volt már forrása nem egyszer a legcsodálatosabb szolgálatoknak. Fejes Áronnál a hívő lélek szent *missziói tudata* volt a követelés alapja másokkal szemben. Sohasem maga, hanem Anyaszentegyháza és nevelői eszménye iránt követelt engedelmességet tanártársaitól és növendékeitől. Alázatos büszkeséggel tudta szívére ölelni annak a legmegtisztelőbb isteni megbízatásnak értékét, hogy Isten munkatársa lehet emberi lelkeknek Krisztus

képére formálásában és keresztyén nevelők nevelésében. És ebben az öntudatban volt ő az Anyaszentegyház legkülönb vezető-munkásainak egyike.

Élete maradandó fénnel sugározza azt a nagy igazságot, hogy *igazi vezető csak igazi szolga lehet*. Csak az tudhatja hűségesen és igazán vezetni az alatta-valókat, aki hatalma alatt áll a nála nagyobbak és az iránt époly engedelmes, mint amilyen engedelmességet másoktól követel.

A szolgálatnak és a vezetésnek ezt a törvényt, amely lényegében isteni törvény és Krisztus életének felséges törvényében teljesedett be egészen, — Fejes Áron emberi lényének korlátai között hűségesen betöltötte. Ez az ő életének a síron túl is ragyogó értéke Anyaszentegyháza, iskolája, nemzete számára.

És ez a törvény, melyet a maga személyében és munkakörében olyan nagy odaadással töltött be, nála is, mint evangeliumi katona-ősnél, világnézet, erkölcsi eszmény — a mostani helyzetben pedig egyenesen *nemzetpolitikai* program volt.

Egyik emlékezetes beszélgetésünkben nagyon megkapó módon fejtette ki előttem, hogy egyházunk és nemzetünk jövőjét ő sem külső körülmények fordulataiban látja és reméli biztosítva, hanem az *engedelmesség nagy összhangjában*, amelyben a magyar keresztyén életeszmeny parancsa alatt mindenki a maga helyét töltve be, egymást vezetve és szol-

gálva, a belső, lelki életerő kibontása által megmenthetné, sőt megerősíthetné az Anyaszentegyházat és iskoláit, mint egy vívhatatlan várat, amely minden értéket megtudna őrizni és gyümölcsöztetni a jelen és a jövő számára.

Ez a lelkiület, ez a gondolkozás, ez a programm immár *örökség*, amelyet e koporsónál hálátelt szívvvel vehetünk át tőle mindnyájan.

Nem volna egész a lélek képe, ha egy pillanatra nem tekintenénk a kötelességteljesítés katonai páncélja alá, a *szív elrejtett emberére* is. A leghűségesebb szolga és a legjobb vezér egyúttal, a lénye legmélyén a legmelegebb szívű, a legfinomabb és legkedvesebb *ember* volt. A kötelesség harcos embere *családja és barátai* körében, az otthon csöndjében és melegében a *szeretet* embere volt. És mi tudjuk, hogy „legnagyobb a szeretet.” Olyan nagy, hogy nem szabad róla sokat beszélni.

Koporsója fölött mindnyájan súlyos gyászban, a nagy veszteség emberi fájdalmával állunk. Az Anyaszentegyház a *hit* harcosát, legközelebbi szerettei a *szív* elrejtett emberét síratják benne. De mi, aki Krisztus megváltottjai vagyunk, mégsem állunk itt *reménység* nélkül.

A kötelességteljesítésnek és a szeretetnek gyógyó öröksége vigaszunk *e földön*; a viszontlátás isteni ígérete pedig szívünket a *menny* felé emeli.

Aki *érettünk* ment előre, hogy a Mennyei Atya

sok hajlékokkal gazdag házában helyet készítsen nekünk is, a diadalmas Krisztus, őt immár megváltó karjára vette... mi még egy ideig itt fogunk küzdeni e földön... de egyszer a mi számunkra is megnyílik a boldog örökélet ajtója, a földi gondolatokkal kifejezhetetlen viszontlátás áldott ideje

Reméljük és meg fogjuk látni.

A RÉGI ÉS AZ ÚJ PARANCSOLAT.

Dálnoki Gaal Anna koporsója fölött, 1929. márc. 22-én.

I. Ján. 2. r. 7—8. v.: „...nem új parancsolatot írok néktek, hanem régi parancsolatot, amely előttetek volt kezdettől fogva; a régi parancsolat az ige, amelyet hallottatok kezdettől fogva.

Viszont új parancsolatot írok néktek, ami igaz öbenne és tibennetek; mert a sötétség szünni kezd és az igaz világosság már fénylik.“

E koporsóban nyugvó testvérünk váratlanul, gyorsan távozott el tőlünk. Szinte hihetetlen nekünk, hogy többé nincs és nem lesz közöttünk ebben az életben. Még mintha élne, annyira előttünk áll kedves, szeretettel teljes egyénisége. Hiszen él is, de immár nem az emberélet homályos korlátai közt. A por visszatér a porba, amelyből vétetett, de a lélek most él igazán, megválva mindattól, ami mindnyájunkat körülvesz e földön s nem engedi tisztán ragyogni

fel belőlünk az Isten gondolatát, amiért teremtet és küldött minket. Elköltözött testvérünk lelke most már világosan áll előttünk, életének isteni értelme fölragyog és kijelentéssé teszi a kaporsót számunkra.

Élete nem új parancsolatot hordozott. Az íge, Istennek szava és annak értelme, a krisztusi szeretet, nem volt új parancsolat az ő számára. Régi, régi parancsolat volt ez abban az ősi magyar és református családban, amelynek tagja volt s amelyben nemzedékről-nemzedékre szállott áldott örökségképen a nemzet és az Anyaszentegyház szeretete, szolgálata. Ő is örökölte ezt a parancsolatot s nem volt neki nehéz, sőt természetes volt magyarnak és reformátusnak lenni s e két fájdalmas és édes kötelezettségből folyólag életét a szeretet áldozatává tenni. Tudta jól, hogy a magyar és keresztyén nemesség kötelez! Kezdetől fogva előtte volt nemes családi hagyományképen a szent parancsolat s kezdetől fogva hallotta az Igét, mely nemzetének és egyházának istápolására hívta a maga női szívének finom szózatán keresztül.

De viszont mégis *új* parancsolat íratott eléje, ami igaz Krisztusban és az övéiben. Az új parancsolat igazsága az, hogy az íge nem marad írott betű, holt hagyomány, lélektelen szokás, külső kötelezettség, hanem szív szerint való, személyes, belső törvényévé válik annak lelkében, aki a Krisztusé. És a mi Istenben elnyugodott testvérünk a régi pa-

rancsolatot megújította a maga szívében, élő törvényévé tette életének a szolgáló szeretet krisztusi parancsát. Ti, akik itt álltok velem e koporsó mellett és szívéhez közel voltatok, tudjátok és bizonyosságot tehettek róla, hogy az ő szeretete valódi és áldott szeretet volt. Családját ölelte először körül, mint a meleg és fényes napsugár. Árván maradt hugának anyja helyett igazi édesanyja volt. Övéiért szeretete soha nem fáradt el. E világ mértéke szerint kivételes volt a családnak az az odaadó szeretete, amely benne lángolt. De kiterjedt ez a szeretet a családon túl is. A nyomorgók, a szegények a szó régi nemes értelmében találtak benne patrónát, a nagy református asszonyok lelke szerinti pártfogót szóval, tettel, valóságos áldozatokkal. Nem volt a társadalmi jótékonságnak olyan alakulata ezen a helyen, amelynek ne ő lett volna az egyik éltető lelke és magát áldozó munkása, bár a föltűnést nem kereste soha. Mikor végre az Úr Lelke megihlette a magyar református nők szívét, hogy a hívő szeretet munkájába tömörüljenek, boldogan sietett a Református Nőszövetség lengő zászlója alá s igaz lelkesedéssel és szeretettel olvadt bele annak missziójába. Csak alig néhány napja, hogy a szövetség védőnőjévé választatott, a jövő boldog reményében. Ez a reménység a földön elhervadt, de az emlékezés és lelki indítás égi virágait még csak ezután bontja ki a református nők szívében. És

mindnyájan tudjuk, hogy milyen izzó, erős szeretettel szerette nemzetét. A zsendülő erdélyi magyar irodalomnak és az erdélyi magyar kulturának minden szivdobbanása az ő szívében is megdobbant és minden erejéből odaállott segíteni ezeket, mert itt és így hitte megmenthetni a nemzeti lelket a jövő számára. Ebben a nehéz pillanatban, a búcsúnál úgy jelenik meg mégegyszer előttem földi alakja, amint az Isten házában az Igét hallgatja. Mert egyike volt a leghuzgóbb igehallgatóknak. És ez a kép fejezi ki az igazságot. Szeretetének gyökere az Ige volt, melyet kezdettől fogva hallott.

Azért nem vagyunk vigasztalás nélkül. Mert az az élet, amely az Igéből táplálkozva, a szeretet áldásait sugározta maga körül, áldott, gazdag, örövendező és boldog élet volt. „És mi tudjuk, hogy átalvitettünk a halálból az életbe, mert szerettük a mi atyánkfiait.“ „Az Isten szeretet és aki a szeretetben marad, Istenben marad és az Isten is őbenne.“ A Szentlélek Isten kibeszélhetetlen vigasztalásával, e győzedelmes hitben vigasztalja meg a gyászolók szívét, a boldog feltámadás és viszontlátás reményisége alatt!

Eltávozott testvérünk megdicsőült alakja pedig hirdesse szíveinkben az Isten győzedelmét, hogy a szeretet *mégis* nagyobb mindennél s hogy ahol a szeretet munkál, ott a sötétség mégis szünni kezd és az igaz világosság, a Krisztus keresztségének di-

csősége fénylik.

Ebben a fényben látjuk immár őt is, megválva a bűntől, Megváltója ölén, a megdicsőültek seregében.

Mi is útban vagyunk. Bárcsak általunk is szűnne a sötétség és ragyogna az igaz világosság, miglen mi is elérünk oda, ahol Isten lesz a mi egyetlen és tökéletes világosságunk, mindörökké.

TARTALOM.

	Oldal
Ajánlás — — — — —	3
Előszó — — — — —	5
I.	
Isten gyönyörűsége — — — — —	9
Zakeus -- — — — —	13
Szegény magyarok karácsonya <u>K P</u> — — — — —	18
Karácsonyfa — — — — —	24
A nagy ajándék — — — — —	29
Gyermekáldozat — — — — —	34
Megtartó reménység — — — — —	39
A beteg gyermek — — — — — <u>K P</u>	47
Lelki éhség — — — — — <u>K P</u>	56
Különbség van — — — — —	63
A világ vége — — — — —	71
Husvéti diadal — — — — —	107
Az élet parancsszava — — — — —	110
Krisztus Triumfátor — — — — —	117
A templom — — — — —	129
Mennyei harangjáték — — — — —	142
A Seregek Urának követe — — — — —	150
A mi megmarad — — — — —	156
Ajánlólevelünk — — — — —	166
Útkészítés — — — — —	173

II.

	Oldal
Beszéd a püspökválasztó egyházkerületi közgyűléshez	181
A mi útunk — — — — —	185
A kölcsönkért olaj — — — — —	202
A múlt értéke — — — — —	210
Az üstökös — — — — —	222
Közönség és irodalom — — — — —	225

III.

Nagy Károly püspök koporsója felett — — — — —	249
Ne szóval szeressünk. (Péter Károly felett) — — —	258
Minden betelt. (Gr. Bethlen Ödön felett) — — —	262
Boldog ellentét. (Gr. Bethlen Ödönné felett) — — —	267
Becsületügy. (Gáspár János felett) — — — — —	271
Megérkezés. (Özv. Dr. Bartók Györgyné felett) — —	276
A teljes ismeret. (Gr. Csáky Ilona felett) — — —	279
Hatalom alatt. (Fejes Áron felett) — — — — —	283
A régi és az új parancsolat. (Dálnoki Gaal Anna felett)	291

SZERZŐ MUNKÁI:

- A szabadság vallása. 1910. (Elfogyott.)
Jézus. (Bousset.) 1911. (Elfogyott.)
Számadás. 1912. (Elfogyott.)
Bevezetés a személyiség pedagogikájába. 1912. (Elfogyott.)
5 Vallásos világkép és életfolytatás. 1913. (Elfogyott.)
Hittem, azért szóltam. 1913.
A nagy személyiségek nevelői jelentősége. 1913. (Elfogyott.)
Hogyan tanítsunk vallást? (Példákkal.) Az Út 1915—18. évf.
A Biblia. 1915. II. 1918. (Elfogyott.)
10 Jézus Krisztus jó vitéze. (Imre Lajos, Vásárhelyi József,
Révész Imre társszerzőkkel) 1916. (Elfogyott.)
A hit problémája. 1916. (Elfogyott.)
A szekták keletkezésének okai. 1917. (Elfogyott.)
A halál mysteriuma. 1918.
Kapú előtt. Pásztortűz. 1921.
15 A lélek élete és javai. 1922.
Ird meg, amiket láttál. 1923. (Elfogyott.)
Kegyelemből, hit által. 1923. II. 1925.
A vallás az emberiség életében. 1923.
A vallás lényege és értéke. 1923.
20 Maradj velem! (Imakönyv Imre Lajos és Tavaszy Sándor
társszerzőkkel.) 1923. II. 1926. III. 1929.
Élet fejedelme. 1924. (Elfogyott.)
Az Eszter padja. 1924.

- Megszólalnak a kövek. 1925. II. 1926. III. 1927.
 Az erdélyi ref. egyházi irodalom 1850-től napjainkig. 1925,
 25 Zörgessetek és megnyíttatik néktek. 1925.
 Öntudatos kálvinizmus. 1925. II, 1926.
 Ördögszekér 1925. II. 1927.
 Aratás. 1926.
 Püspöki programbeszéd és beköszöntő prédikáció, 1926.
 30 Magyar fa sorsa. 1927. II. 1927.
 Püspöki jelentés. 1927.
 Gyöngyvirág (Mesejáték,) 1927.
 Az elátkozott óriások. 1928.
 Püspöki jelentés. 1928.
 35 Ágnes. 1928.
 A mi istentiszteletünk. (Az Erdélyi Ref. Egyház Ágendáskönyve, Szerkesztette —) 1929.
 A mi útunk. 1929.
 Bethlen Gábor lelki arca. (Most kerül sajtó alá.)
 Kaphatók az Erdélyi Ref. Egyházkerület iratterjesztésénél (Cluj-Kolozsvár, Str. Bratianu 51.) és az Ifjú Erdély kiadóhivatalánál (Calea Victoriei 38.)